

Мо дар сиёсати иҷтимоии давлату Ҳукумат рушди бонизоми соҳаи маориф, мақому манзалати омӯзгор ва фароҳам овардани шароити мусоиду бехтарро барои наврасону ҷавонон яке аз самтҳои афзалиятнок дониста, барои рушди ин соҳаи муҳимми низоми иҷтимоӣ ҳамаи чораҳои заруриро роҳандозӣ карда истодаем.

Эмомалӣ РАҲМОН

МАҶАЛЛАИ ИЛМӢ, МАЪРИФАТӢ ВА ТАЪЛИМИЮ МЕТОДИИ ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ҲАЙАТИ МУШОВАРА:

Раҳим САИДЗОДА - вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон

Абдулло РАҲМОНЗОДА - ёрдамчии Президенти ҶТ оид ба масъалаҳои рушди иҷтимоӣ ва робита бо ҷомеа

Ҷамшед ҶҮРАЗОДА - муовини якуми вазири маориф ва илм

Муҳаммадтоир САИДЗОДА - директори Агентии назорат дар соҳаи маориф ва илми назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Лутфия АБДУЛХОЛИҚЗОДА - муовини вазири маориф ва илм

Фарҳод РАҲИМӢ - раиси Кумита оид ба таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон

Қобилҷон ХУШВАХТЗОДА - президенти АМИТ

Зулҳия НОЗАКЗОДА - раиси Иттифоқи касабаи маориф ва илм

Баҳром ИСМОИЛЗОДА - сардори Сарраёсати маорифи шаҳри Душанбе

Мадина НАБИЗОДА - сардори раёсати маорифи вилояти Суғд

Зиёдулло АБДУЛЗОДА - сардори раёсати маорифи вилояти Хатлон

Аминҷон МИРЗОҚАНДОВ - сардори раёсати маорифи ВМКБ

Шавкат КАРИМЗОДА - директори Маркази ҷумҳуриявӣ таълимию методии назди ВМИ ҶТ

Аҳлиддин ИБОДУЛЛОЗОДА - ректори Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

САРМУҲАРРИР

НАБИЗОДА САИДА ФАЗЛ

ҶОНИШИНИ САРМУҲАРРИР

Дилором ЗАБИРОВА

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ:

Муҳаммад ЛУТФУЛЛОЗОДА - узви пайвастаи АТТ, доктори илмҳои педагогӣ

Саидамир АМИНОВ - узви вобастаи АТТ, номзади илмҳои педагогӣ, муҳаррири бахши методӣ

Шамсуллоҳ ИСЛОМОВ - номзади илмҳои педагогӣ

Абдурауф МУРОДӢ - муҳаррири бахши филологӣ

Шодӣ РАҶАБЗОД - муҳаррири бахши мактабшиносӣ

Номвар ҚУРБОНОВ - номзади илми техникӣ, муҳаррири бахши фанҳои табиӣ-риёзӣ

Санҷар АМРИЕВ - муҳаррир

МУҲАРРИРОНИ ТЕХНИКӢ:

Шаҳнозаи МИРЗО

Рамазон НУРОВ

Нурулло ҒАФУРИЁН

Маорифи Тоҷикистон

Нишонӣ: 734024, ш.Душанбе, Айни-126

Телефон: +992-37-225-82-23

E-mail: majallai-maorif@maorif.tj

Индекс: 77500

Маҷаллаи аз 22. 11. 2021 таҳти №221/
МҶ-97 дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии
Тоҷикистон аз нав номнавис шудааст.

Маҷалла аз соли 1991 нашр мешавад.

Дар ҶДММ «Табъу нашр» ба табъ расид.
Андозаи 60x84 1/8. Адади нашр 6415
нусха.

СУРАТҲИСОБИ МАҶАЛЛА
ДХ БДА «АМОНАТБОНК»

С/Ҳ: 20202972900816101000
Ҳ/К: 20402972316264
БИК: 350101626
РМА: 010009508

№11

№11 (235), 2024

М У Н Д А Р И Ч А

6 НОЯБР – РЎЗИ КОНСТИТУТСИЯ

Санади роҳнамову сарнавиштсози таърихӣ.....3

ИСТИҚБОЛ

Ф. ҲАЁТЗОДА. Президент ва конституционализми миллӣ.....8

РЎЗИ ПРЕЗИДЕНТ

А.ОДИНАЕВ. Пешвои мо – ифтихори мо.....12

ХЕШТАНШИНОСӢ

С. ЯТИМОВ. Ба дониш гароя бад-ӯ шав баланд.....17

ҚОНУН ВА ЗАМОН

Н.САЙФИДДИНЗОДА. Махсусиятҳои умумӣ ва тафовути қонун.....23

ТАЪРИХ

Д.МАҲМУДОВ. Иҷлосияи XVI Шурои Олӣ ва қабули Парчами давлатии Тоҷикистон.....28

МИНБАРИ МУТАХАССИС

А.БАЙЗОЕВ. Он қадар бор кун, ки бикашад, на он қадар, ки бикушад.....31

ТЕХНОЛОГИЯ ВА ЗАМОН

С. ФАЗЛ. Рақамикунонӣ: вазъият, зарурат ва пешрафт.....35

СОЛГАРД

Ф. ҚАҶОМОВ. 100 санаи муҳими таърихӣ дар 100 соли Ҷумҳурии Тоҷикистон.....39

РОБИТАИ ЗАБОНҲО

М. РАҲМОНОВ. Нақши геофарҳангии забони тоҷикӣ-форсӣ дар минтақаи Осиёи Ҷанубӣ.....42

БИСТСОЛАИ ОМЗИШ

А. УБАЙДОВ. Самаранокии саволномаҳои омехта.....45

САНАД

Низомномаи намунавии муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон.....50

САНАДИ РОЌНАМОВУ САРНАВИШТСОЗИ ТАЪРИХИ

**Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам
Эмомалӣ Раҳмон дар маҷлиси тантанавӣ ба ифтихори 30-солагии
қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон
06.11.2024, ш. Душанбе**

**Ҳамватанони азиз!
Ҳозирини гиромӣ!**

Дар таърихи давлату миллатҳои ҷаҳон рӯйдодҳои ба вуқӯ мепаиванданд, ки сарнавишт ва роҳи минбаъдаи онҳоро муайян мекунанд. Чунин рӯйдоди муҳим дар таърихи давлатдории навини тоҷикон қабули нахустин Конститутсияи Тоҷикистони соҳибистиқлол мебошад, ки мо имрӯз 30-юмин солгарди онро таҷлил менамоем. Бо камоли ифтихору сарфарозӣ тамоми халқи Тоҷикистон, ҳамватанони бурунмарзӣ ва ҳамаи шумо

– ҳозирини арҷмандро ба муносибати ин санаи воқеан, тақдирсозу таърихӣ самимона табрику шодбош мегӯям.

Конститутсияи Тоҷикистони соҳибхитӣр ҳамчун санади ифодагари истиқлолу озодии халқи мо дар таъсиси давлатдории навини тоҷикон ва пойдориву бардавомии он нақши ҳалкунанда дорад. Ин санади таърихӣ ва сарнавиштсоз барои гузаштани асосҳои аркони давлатдории навини тоҷикон, ноил гардидан ба сулҳу субот, ваҳдати миллӣ, дастовардҳои бузурги сиёсӣву иқтисодӣ ва иҷтимоӣву фарҳангӣ, рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ташаққули озодонаи шахс заминаи мустаҳкам ва бозғатимоди ҳуқуқӣ фароҳам овард.

Сӣ соли амали Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон собит сохт, ки қонуни асосии давлати мо аз имтиҳони бисёр ҷиддии ҳаёт гузашт ва дурустии мақсаду вазифаҳо ва арзишҳои, ки Конститутсия ба онҳо асос ёфтааст, исбот гардид. Тавре ки ман дар яке аз суханронӣҳои худ зикр карда будам, Конститутсия заминаҳои ҳуқуқии истиқлол ва асосҳои давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва иҷтимоии моро таҳким бахшид. Конститутсия сарчашмаи ташаққули низоми қонунгузории давлати муосири мо гардид ва иштироки озодонаву васеи шаҳрвандонро дар ҳаёти сиёсӣву иҷтимоии кишвар ва идораи давлат таъмин намуд.

Ҳозирини арҷманд!

Дар зарфи 30 соли амали Конститутсия кишвари мо роҳи ниҳоят душворро тай намуд ва мардуми тоҷик барои расидан ба ин рӯзҳои босаодат ва дастоварду муваффақиятҳо масири бағоят сахту сангинро сипарӣ карданд. Соҳибхитӣр гардидани Тоҷикистон зарурати дар сатҳи Конститутсия ба расмӣ даровардани давлатдории миллӣ, муайян намудани шаклу сохтори он, арзишҳои бунёдии ҷомеа, аз ҷумла мақоми шахс ва ҳуқуқу озодиҳои ӯ, инчунин асосҳои конститусионии сиёсати хориҷии давлат ва арзишу принципҳои ҷомеаи демократиро ба миён гузашт. Маҳз истиқлоли давлатӣ ҳамчун арзишмандтарину муқаддастарин неъматии зиндагии халқи Тоҷикистон ба қабули Конститутсияи соли 1994 замина гузашт. Мардуми Тоҷикистон хуб дар ёд доранд, ки дар оғози солҳои 90-уми асри гузашта, яъне дар ибтидои соҳибистиқлолӣ Конститутсияи амалкунанда ва қонунҳои поймол шуда, фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ фалаҷ ва дар кишвар беҳокимиятиву бенизомӣ ҳукмфармо гардида буд. Дар муддати як сол таҳти фишори гурӯҳу доираҳои

манфиатҳо ду Президент ва панҷ Ҳукумат ба истеъфо рафт ва ин раванд боиси сар задани ҷанги шаҳрвандӣ гардид. Дар он марҳалаи тақдирсоз барои ба эътидол овардани вазъият, таъмин намудани суботи ҷомеа ва расидан ба ризоияту ваҳдати милли зарур буд, ки сохти конституциониро барқарор сохта, қонуниятро тартибот таъмин карда, ба ҷанги шаҳрвандӣ хотима бахшида шавад. Амалисозии ин вазифаи душвору мураккаб танҳо баъди Иҷлосияи таърихӣ шонздаҳуми Шурои Олӣ оғоз гардид. Дар масъалаи муайян намудани сохти давлатдории Тоҷикистон ман мақсади худро ҷиҳати барпо кардани давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявӣ дар он иҷлосияи таърихӣ бо қатъият эълон кардам, зеро ин мақсаду мароми мардуми Тоҷикистон буд ва солҳои сипаришуда дурустии роҳи интиҳобкардаи моро собит намуданд.

Ҳозирини гиромӣ!

Дар он давраи мудҳиш таҳия кардани лоиҳаи Конститутсия кори осон набуд, вале масъалаи таҳияи қонуни асосии давлат ва ташаккули асосҳои конституционии давлатдории навин аз ҷумлаи заруратҳои муҳимтарини рӯз ба ҳисоб мерафт. Яъне, дар баробари барқарор кардани сохти конституционӣ ва ҳалли вазифаҳои тақдирсоз, аз қабили қатъи ҷангу хунрезӣ, таъмини сулҳу субот, қонуниятро тартибот ва сарҷамъ намудани мардуми кишвар ҳарчи зудтар таҳия ва қабул кардани Конститутсия яке аз масъалаҳои муҳимтарини ҷомеа буд. Дар Иҷлосияи XVII Шурои Олӣ масъалаи таҳияи Конститутсия баррасӣ гардид ва бо роҳбарии Сарвари давлат Комиссияи конституционӣ таъсис дода шуд. Дар робита ба ин, қобили таъкид аст, ки бо вучуди вазъияти мураккабу ноороми кишвар ва фишори гурӯҳҳои қудратталаб, аъзои комиссияи конституционӣ ва умуман мардуми шарафманди тоҷик дар таҳия ва қабули ин санади сарнавиштсоз иродаи устувор нишон дода, дар қонуни асосии давлат мақсаду мароми худро ифода карданд. Дар раванди таҳияи лоиҳаи Конститутсия ҳаёати комиссияи конституционӣ ба якчанд давлати пешрафтаи ҷаҳон бо мақсади омӯختан ва истифодаи таҷрибаи онҳо фиришода шуд. Ҳангоми таҳияи лоиҳаи Конститутсия санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ низ мавриди таҳлилу омӯзиш қарор дода шуданд ва меъёрҳои онҳо дар Қонуни асосии мо дарҷ гардиданд. Дар ҷараёни таҳия ва муҳокимаи лоиҳаи Конститутсия, ки қариб ду сол идома пайдо кард, мардуми Тоҷикистон фаъолона иштирок карда, зиёда аз 8,5 ҳазор пешниҳоду дархости худро ба комиссия манзур намуданд. Тамоми пешниҳодҳои воридшуда аз ҷониби комиссияи конституционӣ таҳлилу баррасӣ гардида, дар раванди таҳияи матни ниҳонии Конститутсия ба эътибор гирифта шуданд. Бояд гуфт, ки фаъолияти комиссияи конституционӣ якмаром набуд. Дар баъзе масъалаҳо байни аъзои комиссия баҳсҳои доманадор ба вучуд меомаданд, зеро он вақт таъсири мафкураву арзишҳои даврони гузашта ҳанӯз хеле қавӣ буд. Таҳти таъсири чунин мафкура арзишҳои нави ҷомеа, аз ҷумла гуногунандешии сиёсӣ ва мафкуравӣ, бисёрхизбӣ, баробарҳуқуқӣ ва шаклҳои гуногуни моликият, аз ҷумла моликияти хусусӣ, иқтисоди бозаргонӣ, соҳибкорӣ ва монанди инҳо бо душворӣ қабул мешуданд. Ин баҳсу мунозираҳо сабаби пайдо шудани ду мавқеъ доир ба интиҳоби шакли идоракунии давлатӣ дар Конститутсия – яке ҷумҳурии президентӣ ва дигаре ҷумҳурии парламентӣ гардиданд. Доир ба ин масъала ман иброз намудам, ки муқобил гузоштани ин ду шакли идоракунии давлат дуруст нест, зеро дар кишварҳои мухталифи ҷаҳон ҳар ду наъми ҷумҳурӣ қабул шудаанд ва бо дарназардошти хусусиятҳои таърихиву фарҳангӣ, сиёсиву иқтисодӣ ва иҷтимоиву анъанавии онҳо амал мекунанд. Барои мо дар он давра ҳифзи якпорчагии Тоҷикистон, таъмин намудани амнияти мардум, сулҳу субот ва оромии ҷомеа масъалаи аз ҳама муҳим ба шумор мерафт.

Ҳамчунин, бо дарназардошти хусусиятҳои хоси ҳаёти иҷтимоиву иқтисодӣ ва фарҳангиву мафкуравии мардуми тоҷик ва барои баромадан аз ин вазъи даҳшатноки бухронӣ таъсиси ҳокимияти нерӯманди мутамарказ, ягона ва муназзам зарур буд. Бинобар ин, аъзои комиссияи конституционӣ ба хулоса омаданд, ки барои шароити Тоҷикистон ҷумҳурии президентӣ шакли мувофиқ ва бозътимод мебошад ва аксари кулли шахсоне, ки дар муҳокимаи лоиҳа иштирок доштанд, ҷумҳурии президентиро ҳамчун шакли идоракунии давлати Тоҷикистон тарафдорӣ карданд. Дар натиҷа ҷумҳурии президентӣ ҳамчун шакли идоракунии давлат дар лоиҳаи Конститутсия пешниҳод гардид. Рушди минбаъдаи Тоҷикистони азизамон бори дигар исбот намуд, ки мо дар интиҳоби шакли идоракунии давлатамон хато накардем. Аъзои комиссия доир ба масъалаи тарзи қабули Конститутсия низ андешаҳои мухталиф доштанд. Баъзеҳо аз ҷониби Парламент қабул кардани Конститутсияро беҳтар медонистанд ва гурӯҳи дигар ҷонибдори қабули он тавассути раъйпурсии умумихалқӣ буданд. Вазъи сиёсии кишвар дар он давра моро водор намуд, ки лоиҳаи Конститутсия аз тариқи раъйпурсии умумихалқӣ қабул карда шавад. Зеро ин тарзи қабул далели қатъии ба халқ тааллуқ доштани ҳокимияти давлатӣ буда, устувории

Конститутсия ва амали бевоситаи меъёрҳои онро таъмин намуда, қувваҳои гуногуни сиёсиро аз имконияти ҳар лаҳза ворид намудани тағйири иловаҳо ба он маҳрум месохт.

Тавре борҳо хотиррасон карда будам, вакилони Шурои Олӣ ба Конститутсияи ҳамонвақта ҳатто дар як рӯз якчанд маротиба тағйирот ворид мекарданд, ки онҳо баъзан хилофи ҳамдигар буданд. Парламенти онрӯза ба бозичаи дасти гурӯҳу неруҳои манфиатҷӯй ва қудратталаб табдил ёфта буд. Дар чунин шароит ба назар гирифтани майлу иродаи мардум, ки аз тариқи раъйпурсӣ изҳор мешавад, барои тамоми неруҳои сиёсӣ ва ҳар як фарди ҷомеа қатъӣ ва ҳатмӣ мегардад.

Шашуми ноябри соли 1994 дар раъйпурсии умумихалқӣ 94,4 фоизи шаҳрвандон иштирок намуда, 87,6 фоизи онҳо ба тарафдории қабули Конститутсия овоз доданд. Ошкоро ва ҳаматарафа баррасӣ гардидани лоиҳаи Конститутсия, ба муҳокимаи мардум пешниҳод шудани он ва ниҳоят, аз тариқи овоздиҳии умумихалқӣ қабул гардидани Конститутсия далели қатъӣ дар асоси меъёрҳои демократии аз ҷониби умум эътирофшуда қабул гардидани ин санади тақдирсоз мебошад. Ҳамчунин, хотиррасон менамоям, ки Конститутсияи Тоҷикистони соҳибистиклол дар миқёси Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил яке аз аввалин қонунҳои асосие мебошад, ки бо роҳи раъйпурсии умумихалқӣ қабул гардидааст.

Ҳамватанони гиромӣ!

Конститутсияи Тоҷикистон анъанаҳои давлату давлатдорӣ тоҷиконро инъикос карда, ҳамчунин, кӯшишу талошҳои фарзандони огоҳи миллати тоҷикро дар роҳи расидан ба истиқлолу озодӣ ва давлатдорӣ миллӣ амалӣ гардонид. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои хусусиятҳои мебошад, ки онҳо барои таҳкими давлатдорӣ муносири мо заминаи устувор гузоштанд. Аввалан, ғояҳои башардӯстонаи Конститутсия инъикоскунандаи суннатҳои пурғановати халқи тоҷик буда, аз фарҳанги ниёғони ориёӣ мо, анъанаҳои давлатдорӣ халқамон ва мероси бузургони таъриху фарҳанги миллатамон сарчашма мегиранд. Дуюм, ин санади олии ҳуқуқӣ Тоҷикистонро давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ, иҷтимоӣ ва ягона эълон намуд. Конститутсия дар назди ҷомеа вазифаҳои муҳимтаринеро гузошт, ки ташкили ҳокимияти давлатии муосир, низоми мукаммали ҳуқуқӣ ва идоракунии давлатӣ, таъмини ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд ва баланд бардоштани сатҳи сифати зиндагии мардум аз ҷумлаи онҳо мебошанд. Сеюм, бори нахуст дар сатҳи Конститутсия муқаррар гардидани тағйирнопазир будани шакли идораи ҷумҳурӣ, моҳияти демократӣ, ҳуқуқбунёдӣ, дунявӣ ва иҷтимоии давлат воситаи муҳимтарини ҷимояи конститутсионии сохти давлатдорӣ муносири Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Чорум, Конститутсияи Тоҷикистон дар асоси арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои ӯро ҳамчун арзиши олии эътироф намуда, риоя ва ҳифзи ҳуқуқҳои инсонро аз ҷониби давлат кафолат додааст, ки ин баёнгари воқеан ба ҷомеаи мутамаддини муосир пайвастанӣ Тоҷикистон мебошад. Панҷум, таъмин намудани рушди устувори ҷомеа ва амалӣ гардидани ҳуқуқҳои сиёсӣ иқтисодӣ ва иҷтимоии шаҳрвандон, ки дар Конститутсия пешбинӣ гардидааст, имкон медиҳад, ки сатҳи сифати зиндагии мардум мунтазам баланд бардошта шавад. Шашум, дар Конститутсия мустақилияти ҳокимияти судӣ эътироф гардидааст, яъне танҳо суди мустақил ва бегараз метавонад бо роҳи амалӣ кардани адолати судӣ манфиатҳои давлат ва ҷомеа, ҳуқуқ ва арзишҳои шахс ва шаҳрвандро таъмин намояд. Ҳафتم, волеияти Конститутсия нисбат ба тамоми санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ. Яъне, Конститутсия санади олии ҳуқуқӣ мебошад ва ягон санади дигари ҳуқуқӣ наметавонад Конститутсияро тағйир диҳад ё бар хилофи меъёрҳои он қабул карда шавад. Ҳаштум, дар асоси принципу меъёрҳои конститутсионӣ оид ба фаъолияти озоди иқтисодӣ, соҳибкорӣ, баробарҳуқуқӣ ва ҳифзи ҳамаи шаклҳои моликият иқтисодиёти Тоҷикистони соҳибистиклол ташаккул ва рушд ёфт. Нӯҳум, дар заминаи Конститутсия волеияти қонун, ки муносибати давлатро бо ҷомеа дар асоси эътирофи манфиатҳои таъмин менамояд, устувор гардид ва пойдорӣ адолати иҷтимоӣ таъмин карда шуд. Даҳум, бори нахуст ин ҳуҷҷати олии сиёсӣ ҳуқуқӣ барои ба амал баровардани ҳокимияти давлатӣ дар асоси таҷзияи он ба ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва судӣ мусоидат намуд. Ёздаҳум, дар Конститутсия фаъолияти озоди иқтисодӣ, гуногунии сиёсӣ мафкуравӣ, бисёрҳизбӣ, озоди эътиқод, сухан, матбуот, гуногуншаклии моликият ва дигар арзишҳо, ки далели равшани мавҷуд будани низоми демократӣ дар мамлакат мебошанд, ифода ёфтаанд.

Ин ва дигар арзишҳои Конститутсия боиси аз ҷониби коршиносони байналмилалӣ аз ҷумлаи панҷ конститутсияи бехтарини давлатҳои узви Созмони амният ва ҳамкории Аврупо эътироф шудани Конститутсияи Тоҷикистон гардидааст. Дар робита ба ин, боз як нуктаи муҳимро таъкид бояд кард, ки қабули Конститутсия роҳро барои оғози ислоҳоти сиёсӣ иқтисодӣ ва ҳуқуқӣ ҳамвор сохт. Дар натиҷаи татбиқи самараноки меъёрҳои конститутсионӣ зикршуда Тоҷикистон аз соли 2000 ба марҳалаи рушди устувор ворид гардида, солҳои охир

афзоиши ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба ҳисоби миёна беш аз 8 фоиз таъмин шуда истодааст. Чунин сатҳи афзоиш дар арсаи байналмилалӣ нишондиҳандаи баланди суръати рушди иқтисодиёт ба ҳисоб меравад. Дар баробари кафолати ҳуқуқу озодиҳо дар Конститутсия, вазифа ва уҳдадориҳои шаҳрвандони Тоҷикистон низ муқаррар карда шудаанд. Аз ҷумла, мутобиқи моддаи 10-уми Конститутсия, давлат ва ҳамаи мақомоти он, шахсони мансабдор, шаҳрвандон ва иттиҳодияҳои онҳо вазифадоранд Конститутсия ва қонунҳои кишварро риоя ва иҷро намоянд. Ҳамчунин, мутобиқи муқаррароти моддаи 42-юми Конститутсия ҳар шахс вазифадор аст ҳуқуқ, озодӣ ва шаъну шарафи дигаронро эҳтиром намояд. Ҳифзи Ватан, ҳимояи манфиатҳои давлат, таҳкими истиқлол, амният ва иқтисодии муҳофизаи он вазифаи муқаддаси ҳар як шаҳрванд аст. Қобили зикри хос аст, ки дар Конститутсия, ҳамчунин, масъулияти фарзандони болиғу қобили меҳнат барои нигоҳубин ва таъминоти иҷтимоии падару модар дар моддаи алоҳида зикр гардидааст. Бояд гуфт, ки амалӣ гардидани ҳуқуқу озодӣ, инчунин, вазифаҳои инсон ва шаҳрванд аз сатҳи маърифати ҳуқуқии мардум вобастагӣ дорад. Мо соли 2024-ро ба муносибати 30-солагии қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Соли маърифати ҳуқуқӣ» эълон намудем, зеро ҷавҳари маърифати ҳуқуқиро риояи меъёрҳои Конститутсия ҳамчун қонуни асосӣ ташкил медиҳад. Маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон, дар навбати худ, барои бунёди ҷомеаи пешрафта ва адолатпарвар нақши калидӣ дорад. Ҳадаф аз иқдоми мазкур баланд бардоштани сатҳи маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон, тарғиби арзишҳои демократӣ ва таҳкими ҳуқуқу озодиҳои инсон мебошад. Ҳамчунин, тарбияи шаҳрвандон дар рӯҳияи эҳтиром ба Конститутсия, риояву иҷрои қонунҳо ва таъмин намудани волеияти қонун низ аз ҷумлаи ҳадафҳои аслии «Соли маърифати ҳуқуқӣ» ба ҳисоб меравад. Дар баробари ин, ҳадафи асосии баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон ба он равона шудааст, ки эътирофу эҳтиром, риоя ва иҷрои қонун ба ҳукми одату анъана табдил ёбад. Зеро тавре равандҳои рушди ҷомеаи ҷаҳонӣ собит месозанд, танҳо ҷомеае ба пешрафту тараққиёт ноил шуда метавонад, ки дар он Конститутсия ва қонунҳо бечунучаро риоя ва иҷро шуда, волеияти қонун ҳамчун арзиши муҳимми давлати ҳуқуқбунёд таъмин гардад. Бинобар ин, омӯзиши Конститутсия ва қонунҳо дар давлати ҳуқуқбунёд масъалаи меҳвари ҷомеа мебошад ва аз ҷониби тамоми қишрҳои ҷомеа бояд амалӣ карда шавад. Бо ин мақсад, зарур аст, ки корҳои фаҳмондадиҳиву маърифатӣ, шарҳу тафсири илмиву оммавии меъёрҳои Конститутсия ва қонунҳо бо иштироки олимони, кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, дигар мутахассисон ва дар ин замина ташкилу баргузор намудани барномаҳои махсус тавассути воситаҳои ахбори омма васеъ ба роҳ монда шаванд. Аз ин лиҳоз, ба омӯзиши Конститутсия ва қонунҳо дар вазорату идораҳо, корхонаву муассисаҳо, сарфи назар аз шакли моликиятшон, аз ҷумла муассисаҳои таълимӣ бояд эътибори ҷиддӣ зоҳир гардад.

Ҳозирини арҷманд!

Тавре зикр гардид, дар барпо кардани давлатдории навини тоҷикон ва расидан ба ваҳдати миллӣ Конститутсия нақши муҳим дорад. Албатта, расидан ба ваҳдати миллӣ натиҷаи ақлу хиради миллати бостонии тоҷик мебошад ва ба имзо расидани санади муҳиму таърихӣ – Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон, ки ба ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ хотима гузошт, нақши арзишманд бозид. Имрӯз таҷрибаи сулҳофаринии миллати фарҳангсолори тоҷик ба мактаби ибратомӯзи ҳалли низоъҳои дохилидавлатӣ мубаддал гардидааст. Шароити пуртазоди замони муосир ва бозихҳои геосиёсӣ, таҳдиди ғояҳои хатарбор ба арзишҳо ва муқаддасоти миллӣ, шиддат гирифтани муборизаҳои мафкураӣ, рақобатҳои иттилоотӣ ва дигар хатарҳои ҷаҳони имрӯза тамоми афроди ҷомеаро водор месозанд, ки ваҳдати миллиро ҳамчун ғавҳараки чашм ҳифз намоянд. Ман ҳамеша таъкид менамоям ва итминони комил дорам, ки мардуми фарҳангсолору тамаддунсози мо ба қадру қимати ваҳдат ва сулҳу субот мерасанд ва намегузоранд, ки андешаву ғояҳои ифротиву бегонаи хатарзо мафкураи ҷомеаи моро таҳти таъсир қарор дода, суботу оромии кишвар ва ваҳдати миллиамонро халалдор созанд. Бори дигар хотирнишон месозам, ки ваҳдати миллӣ барои халқи мо неъматӣ бебаҳо, арзиши муқаддас, омили оромиву осудагӣ, рамзи ҳувияту ҳудудҳои, кафили бақои давлату давлатдорӣ ва саодати наслҳои имрӯзу оянда мебошад. Имрӯз халқи саодатманди тоҷик дар шароити сулҳу суботи комил ва ваҳдати миллӣ дар ҷодаи амалисозии ҳадафҳои созандаи худ бо қадамҳои устувор пеш меравад.

Ҳамватанони азиз!

Рушди устувори ҷомеа, хусусан, дар давлатҳое, ки дар марҳалаи тараққиёт қарор доранд, талаб мекунад, ки меъёрҳои Конститутсия пайваста такмил дода шаванд. Ин, дар навбати худ, ба рушди бемайлонии соҳаҳои сиёсӣ, иҷтимоиву иқтисодӣ ва фарҳангӣ мусоидат мекунад. Такмили Конститутсия, ҳамчунин, ба густариши минбаъдаи равандҳои демократикунории ҳаёти ҷомеа, ташаққули ва таҳкими асосҳои конституционии

ҳокимияти давлатӣ, рукнҳои асосии он ва муқаммалу самаранок гардидани низоми мақомоти давлатӣ мусоидат менамояд. Чунин амал, ҳамчунин, заминаи зарурии ҳуқуқиро барои кафолати риояву ҳифзи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон муҳайё месозад.

Конститутсияи Тоҷикистон солҳои 1999, 2003 ва 2016-ум тавассути раъйпурсии умумихалқӣ тақмил дода, ба он тағйиру иловаҳои муҳимму зарурӣ ворид карда шуданд. Тағйиру иловаҳои соли 1999 дар асоси Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон амалӣ гардид. Ин тағйиру иловаҳо асосан ба ташкил ва фаъолияти парламенти касбӣ дахл дошта, дар натиҷа боби сеюми Конститутсия дар таҳрири нав қабул гардид. Бо дарназардошти тағйиру иловаҳои соли 1999 сохтори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дигаргун гардида, он ҳамчун мақоми олии намояндагӣ ва қонунгузории кишвар иборат аз ду палата таъсис дода шуд. Соли 2016 ба Конститутсия доир ба шакли идоракунии давлат, вазъи ҳуқуқии шаҳрвандон, ҳизбҳои сиёсӣ ва ҷалби васеи шаҳрвандон ба идоракунии давлатӣ меъёрҳои хеле муҳим ворид карда шуданд. Тақмили низоми ҳокимияти судӣ, баланд бардоштани масъулияти аъзои Маҷлиси миллӣ, вакилони Маҷлиси намояндагон, аъзои Ҳукумат ва судяҳои мақомоти судӣ низ аз ҷумлаи меъёрҳои муҳими соли 2016 ба Конститутсия воридгардида мебошанд.

Дар маҷмӯъ, тағйиру иловаҳое, ки се маротиба бо роҳи раъйпурсии умумихалқӣ ба Конститутсияи ворид карда шуданд, мазмуну муҳтаво ва меъёрҳои онро тақмил дода, ба рушди устувори минбаъдаи кишвар мусоидат намуданд. Конститутсия асоси низоми қонунгузории мамлакат буда, дар заминаи он қонунҳо ва дигар санадҳои зерқонунӣ қабул карда мешаванд. Санадҳои зикршуда соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа ва сохтору фаъолияти давлатро ба танзим дароварда, ба рушди босуръату устувори иқтисодиву иҷтимоӣ ва сиёсиву фарҳангии мамлакат мусоидат мекунанд. Бояд гуфт, ки дар Конститутсия принсипу арзишҳои низоми ҳуқуқии кишвар сабт гардиданд. Яъне дар ин санади олии ҳамчун сарчашмаи қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ асоси низоми нави қонунгузории мамлакат гузошта шуд ва дар заминаи ин ҳуҷҷати олии ҳуқуқӣ қонунгузории нави давлати Тоҷикистон ташақкул ёфт. Конститутсия ҳамчун санади олии сиёсиву ҳуқуқӣ дар таҳкиму тақмили ҳокимияти давлатӣ, ташкилу фаъолияти он, низоми мақомоти давлатӣ ва ҳамкориҳои онҳо нақши калидӣ дорад. Чунин ҳамкорӣ дар асоси принсипи таҷзияи ҳокимияти давлатӣ сурат мегирад. Ин принсип яке аз арзишҳои ҷаҳони мутамаддин буда, имкон медиҳад, ки шохаҳои ҳокимияти давлатӣ дар доираи салоҳияти худ мустақилона фаъолият ва ҳамкорӣ намоянд. Солҳои сипаришуда нишон доданд, ки чунин тарзи ташкили ҳокимияти давлатӣ ба манфиати халқ ва фаъолияти самаранокӣ мақомоти давлатӣ мебошад.

Ҳамватанони гиромӣ!

Аҳаммияти таърихии Конститутсия дар он зоҳир мегардад, ки ин санади муқаддаси давлати соҳибхитӣ истиқлолу озодии Тоҷикистонро ба расмият дароварда, шакли идораи давлатро муайян намуд. Конститутсия, ҳамчунин, барои ташкил ва таҳкими низоми мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва худидоракунӣ заминаи ҳуқуқӣ гузошт ва омили таъминкунандаи сулҳу субот, ваҳдати миллӣ ва пешрафти тамоми соҳаҳои ҳаёти давлативу ҷамъиятӣ гардид. Ин санади таърихӣ, инчунин, асосҳои сиёсиву ҳуқуқӣ ва иқтисодиву фарҳангии ҷомеа ва давлати Тоҷикистонро муайян намуда, низоми муқаммалӣ ҳуқуқу озодиҳои инсонро муқаррар кард ва механизми амалигардонии онҳоро кафолат дод. Бо гузашти сӣ сол аз қабули ин санади тақдирсоз мо бо сарбаландӣ ва ифтихор гуфта метавонем, ки роҳи интиҳобкардаи халқи Тоҷикистон, яъне барпо кардани давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва иҷтимоӣ ҷавобгӯии мақсаду маром ва ормону ҳадафҳои мардуми шарафманди мо мебошад. Яъне, бунёди ҷомеаи муосири озоду демократӣ, дастовардҳои имрӯзаи Тоҷикистон, рушди бонизому устувори иқтисодиву иҷтимоии кишвар ва баланд гардидани сатҳу сифати зиндагии мардум ба мо маҳз дар натиҷаи татбиқи бомароми меъёру муқаррароти Конститутсия муяссар гардид. Итминони комил дорам, ки Конститутсия ҳамчун санади роҳнамову сарнавиштсози таърихӣ барои рушди минбаъдаи Тоҷикистони соҳибистиклол садсолаҳо хизмат хоҳад кард.

Дар ин лаҳзаҳои фараҳбахши идона бори дигар тамоми мардуми шарафманди Тоҷикистон ва ҷамаи шумо – ҳозирини гиромиро ба ифтихори сиёсӣ солгарди қабули Конститутсияи Тоҷикистон – санади тақдирсози ҷомеа ва давлат – самимона табрик мегӯям. Орзумандам, ки дар хонадони ҳар як фарди мамлакат сулҳу амонӣ, хушбахтӣ ва саодати рӯзгор ҳамеша пойдор бошад.

Бигзор, Конститутсия ҳамчун яке аз муқаддасоти миллии мо барои истиқлолу озодии давлату давлатдорӣ мустақили тоҷикон, пешрафти устувори он, кафили доимии амнияти суботи кишвар ва зиндагии оромӣ осудаи мардуми Тоҷикистон хизмат намояд.

Саломату сарбаланд бошед, ҳамватанони азиз!

ПРЕЗИДЕНТ ВА КОНСТИТУТСИОНАЛИЗМИ МИЛЛӢ

*Баъзе мулоҳизаҳо оид ба аҳаммияти таърихӣ
сиёсии қабул ва татбиқи Конститутсия*

Фирдавс ҲАӢТЗОДА
– муовини
якуми Роҳбари
Дастгоҳи иҷроияи
Президенти
Ҷумҳурии
Тоҷикистон

Миллати тоҷик ҳамчун миллати куҳанбунёду тамаддунофар дар охири садаи гузашта ба дастоварди бузурги таърихӣ сарнавиштсоз – Истиқлоли давлатӣ шарафёб гардида, дар Иҷлосияи тақдирсози 16-уми Шурои Олӣ фарзанди накуному хирадманди худро ба ҳайси Сарвари давлат интихоб намуд. Маҳз тавассути ҳамин воқеаи муҳимми таърихӣ ба қабули Конститутсия, оғози раванди истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ ва таъмини сулҳу ваҳдат дар саросари мамлакат ноил гардидем.

Истиқлоли давлатӣ имкон фароҳам овард, ки дар харитаи сиёсии ҷаҳон давлате бо номи Тоҷикистон пайдо шуда, сиёсати дохилию хориҷии худро мустақилона амалӣ намояд ва ба сӯи фардои дурахшон қадамҳои устувор гузорад. Вале расидан ба ин мақсадҳои бузург танҳо баъд аз Роҳбари давлат интихоб гардидани фарзанди фарзонаи миллат-Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон муяссар шуда, дар кӯтоҳтарин муҳлат давлатдории миллӣ эҳё гардид. Ҳамзамон, принципҳои асосии он дар ин ҳуҷҷати муҳимми сиёсӣ ҳуқуқӣ – Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон таҷассуми худро пайдо намуданд.

Пешвои миллат зарурати қабули Конститутсияи Тоҷикистони соҳибистиқлолро ҳанӯз дар Иҷлосияи 16-уми Шурои Олӣ ва муроҷиатномаи худ ба халқи Тоҷикистон 12 декабри соли 1992 ёдовар шуда, таъкид намуданд, ки «асоси қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистонро нав карда, онро бо назардошти меъёрҳои ҳуқуқӣ байналмилалӣ такмил дода, барои бунёди давлати нав – давлати демократии ҳуқуқбунёд замина гузоштан зарур аст.»

Бо дарки муҳиммияти қабули Конститутсия барои рушди давлатдории навин, дар шароити бисе душвор ва мураккаб барои мамлакат ва мардуми он Пешвои миллат талоши онро намуданд, ки Конститутсияи Тоҷикистони соҳибистиқлол ҳарчи зудтар қабул гардад. Зеро маҳз ҳамин санад метавонист ҳамчун сарчашмаи ягонаи таъмини давлатдории навин, сулҳу оромӣ, назму тартибот, қонуниятӣ адолат ва танзимгари муносибатҳои ҷамъиятӣ хизмат кунад. Воқеан, дар чунин шароити душвор қабул шудани ин санади олии ҳуқуқӣ на танҳо аз муҳиммияти он дар истиқрори сулҳу ваҳдат, балки аз хирадсолории Пешвои миллат дарак медиҳад.

Конститутсия – нишони фаъолияти расмӣ ҳокимияти давлатӣ

Маъмулан, конститутсия ҳамчун шиносномаи миллат ва нишони фаъолияти расмӣ ҳокимияти давлатӣ эътироф гардидааст. Тоҷикистон асосан баъди қабули Конститутсия 6 ноябри соли 1994 аз лиҳози ҳуқуқӣ истиқлоли

комили худро ба ҷаҳониён муаррифӣ намуд. Дар ин санади сарнавиштсоз Ҷумҳурии Тоҷикистон расман давлати соҳибхитӣ, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ, ягона ва иҷтимоӣ эълон гардида, заминаи ҳуқуқӣ бунёди ҷомеаи навини тоҷикон гузошта шуд. Ҳамзамон, дар ин ҳуҷҷати таърихӣ Парчам, Нишон ва Суруди миллӣ чун рамзҳои давлатӣ қабул гардида,

инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои ӯ арзиши олӣ, халқ баёнгари соҳибхитӣ ва сарчашмаи ягонаи ҳокимият муайян шуданд. Маҳз ба ҳамин ишора намуда, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон иброз менамоянд, ки «Конститутсияи мо аз андешаи ҳокимияти мардум ба василаи мардум ва барои мардум, ки ҷавҳари аслии соҳибхитирии халқ аст, сарчашма мегирад». Ин аст нишони равшани мардумсолорӣ ва инсонмехвари мақтаи сиёсии Пешвои миллат. Пас аз қабули Конститутсия дар мамлакат шароит фароҳам омад, ки раванди истиқрори сулҳ ва ризоияти миллии маҷрои нав гирифта, Ваҳдати миллии таъмин карда шавад, суботи амният барқарор гардида, мамлакути мардуми он ба сӯи ҳаёти озоишта қадамҳои устувор гузоранд ва аз пайи амалисозии меёрҳои конститутсионӣ бошанд. Яъне, бо истиқрори сулҳ ва ваҳдати миллии барои амалишавии меёрҳои Конститутсия имконияту шароит фароҳам омада, мардум бо истифода аз фазои сулҳу оромӣ ва суботи озоиш марҳила ба марҳила ҳаёти ҷамъиятиро дар асоси меёрҳои ҳуқуқӣ интиҳоб намуда, дар бунёди давлати навини тоҷикон саҳм гузоштанд ва умед ба фардои дурахшонро дар қалбҳои худ дубора эҳё сохтанд.

Дарвоқеъ, солҳои нахустини Истиқлоли давлатӣ, ки тоҷикон бо роҳбарии Пешвои муаззами худ ба музаффарияти бузург ноил шуданд, даврони ҳикматомӯзи таърихӣ аст. Зеро қадру манзалат ва ҳикмату бузургии он бо мурури замон ба таври фарохтар, азимтар ва пурҷилотар эҳсос хоҳад шуд. Ҳамаи ин ба шарофати қабули Конститутсия ва амалишавии меёрҳои он муяссар гардид.

Дар ин радиф бояд иброз дошт, ки нақши Пешвои миллат дар таҳия, қабул ва амалишавии Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва меёрҳои конститутсионӣ хеле назаррас ва арзишманд аст. Аз ҷумла, бо ташаббус ва роҳбарии Пешвои миллат комиссияи конститутсионӣ оид ба таҳияи лоиҳаи Конститутсия ташкил гардид. Комиссия ҳуҷҷате омода кард, ки ба шароит, вазъият, мафкура, фарҳанг, таърих ва хусусияти давлатдорӣ миллии мардуми Тоҷикистон комилан мувофиқ бошад. Ба таври мушаххас нақши Пешвои миллатро дар ин самт чунин арзёбӣ кардан мумкин аст:

Аввалан, чунони гуфтем, маҳз бо иқдоми Пешвои миллат дар фазои мураккаби сиёсӣ ба хотири ҳифзи истиқлол, суботи сиёсӣ ва бунёди ҷомеаи демократӣ ва ҳуқуқбунёду дунявӣ комиссияи конститутсионӣ таъсис ёфт. Комиссия зери роҳбарии Пешвои миллат ду лоиҳаи Конститутсияро омода намуд. Асоси онро истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил намуд, зеро зарур буд, ки дар Конститутсия асосҳои ҳуқуқии ин рӯйдоди таърихӣ мустаҳкам карда шаванд.

Дуюм, бо роҳи раъйпурсии умумихалқӣ қабул намудани Конститутсия низ аз иқдоми Пешвои миллат буда, ҷонибдорӣ халқ аз лоиҳаи конститутсияе, ки дар худ шакли идоракунии президентиро муқаррар мекард, аз ҳамовозии мардум ва Сарвари давлат шаҳодат дод, зеро маҳз шакли давлатдорӣ президентӣ вобаста ба омилҳои таърихӣ, фарҳангӣ ва сиёсӣ барои давлатдорӣ навин дар мамлакути мо мусоид ва самаранок буд.

Сеюм, дар моддаҳои Конститутсия меёрҳои муқаррар гардиданд, ки аз хирадсолорӣ ва сиёсати инсонмехвари Пешвои миллат дарак медиҳанд. Ҳамчун намуна метавон ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, шакли давлатдорӣ ҷумҳуриявӣ, низомии сиёсии демократӣ, гуногунандешӣ, тағйирнопазирии ҳудуди Тоҷикистон ва нуқтаҳои дигари ин санади таърихиро баён намуд.

Чорум, марҳала ба марҳала ташаббус нишон додани Пешвои муаззами миллат барои амалӣ намудани ислоҳоти конститутсионӣ барои пешрафти ҷомеа, дигаргуншавии муносибатҳои ҷамъиятӣ, баланд гардидани маърифати ҳуқуқии шаҳрвандон, инкишофи забони давлатӣ, мутобикгардонӣ бо меёрҳои ҳуқуқӣ байналмилалӣ, таъсири манфӣ ва мусбати ҷаҳонишавӣ дар солҳои 1999, 2003 ва 2016 низ далели нақши Пешвои миллат дар тақмили таҳми асосҳои конститутсионии давлати муосири тоҷикон аст.

Панҷум, махсусан, дар амалишавии меёрҳои конститутсионӣ нақши Сарвари давлат ниҳоят бузург аст, зеро бо ташаббуси Роҳбари давлат фаъолияти мақомоти конститутсионӣ танзим ва мустаҳкам гардида, ҳамаи онҳо имрӯз дар пешрафти давлатдорӣ саҳми мушаххас мегузоранд.

Шашум, бо инбати аҳаммияти хоси Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давлатдорӣ миллии баҳсида ба 30-солагии қабули он бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2023 соли 2024 «Соли маърифати ҳуқуқӣ» эълон гардида, 30- солагии қабули ин санади таърихӣ дар мамлакат бо шукуҳи шаҳомати хосса таҷлил мегардад.

Конститутсия – санади олии давлатдорӣ

Дар маҷмӯъ, иқдоми Пешвои миллат дар оморасозӣ, қабул ва тақмили Конститутсия дар марҳилаҳои ҳассоси пойдоршавии давлати навини тоҷикон нақши муассир гузошт. Ҳамаи ин аз арзишмандии ин санади олии давлатдорӣ дарак медиҳад, ки онҳоро дар шакли зерин ифода намудан имкон дорад:

Конститутсия дар натиҷаи тағйирёбии куллии ҳаёти ҷамъиятӣ қабул шуда, заминаи ҳуқуқию сиёсии инкишофи ояндаи ҷомеаи моро муайян намуд. Воқеан, агар ба таърихи қабули Конститутсияи замони соҳибистиклолӣ назар афканем, он дар натиҷаи тағйирёбии куллии ҳаёти ҷамъиятӣ, яъне гузариш аз сохти ҷомеаи сотсиалистӣ ба ҷумҳурии демократӣ қабул гардидааст. Зеро гузариш ба ҷомеаи нав ва мавҷудияти қонунҳое, ки ба талаботи ин ҷомеа ҷавобгӯ нестанд, имкониятро дар самти танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ аз байн мебарад. Аз ҳамин лиҳоз, дар баробари ба даст овардани Истиқлоли давлатӣ зарурати таҳияи лоиҳаи нави Конститутсия ба миён омад ва бо ташаббуси Пешвои миллат комиссияи конститутсионӣ ташкил гардида, 6 ноябри соли 1994 аввалин Конститутсияи замони соҳибистиклолӣ ва давраи гузариш ба давлатдорӣ навин қабул гардид. Ҳамчунин, дар Конститутсия меъёрҳое, аз қабили давлати ҳуқуқбунёд ва дунявӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва амсоли инҳо пешбинӣ гардиданд, ки дар он солҳои мураккаб барои миллату давлат ва мардуми мамлакат роҳи дурахшони ояндаро муайян карданд.

Зеро дар он солҳои душвор расидан ба ин ормонҳои миллӣ пешгуинашаванда маҳсуб мешуд. Аммо, новобаста ба ин душвориҳо, мардуми мамлакат зери роҳбарии Пешвои миллат таҳкурсии конститусионии давлати ҳуқуқбунёду дунявӣ ва иҷтимоиро гузошта, дар раванди таърих мо давра ба давра ба ин арзишҳои давлатдорӣ соҳиб гардидем.

Конститутсия дар назди давлат вазифаҳои нав гузошт

Конститутсия на танҳо натиҷаи бадастомадаро дар ҳаёти ҷамъиятӣ инъикос кард, балки дар назди давлат вазифаҳои нав гузошта, фаъолияти мақомоти давлатӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва шаҳрвандонро ба танзим даровард. Дарвоқеъ, Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон комёбиҳои миллати тоҷикро, ки давоми ҳазорсолаҳо ба даст омадаанд, инъикос намудааст. Аз ҷумла, меъёрҳои он дар заминаи ба эътибор гирифтани арзишҳои давлатдорӣ, таърихӣ, фарҳангӣ ва мафкураи миллӣ таҳия ва қабул гардида, давлат барои ҳифзи ин арзишҳои муқаддас муваззаф гардидааст. Дар баробари ин, Конститутсия тартиби ташкилу фаъолияти сохторҳои муҳимми давлатӣ ва ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, аз ҷумла, Маҷлиси Олӣ, Президент, Ҳукумат, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, суд, прокуратура, ҳизбҳои ҷамъиятӣ ва иттиҳодияҳои диниро муайян намудааст. Ба ибораи дигар, инҳо ниҳодҳои калидии давлатдорӣ мебошанд, ки таъсис, фаъолият ва нақши онҳо дар пешбурди давлатдорӣ навин тибқи меъёрҳои Конститутсия амалӣ мешавад.

Конститутсия – заминаи ҳуқуқӣ барои амалигардонии сиёсати хориҷии давлат

Дар ин санад муайян гардидааст, ки ҳангоми ба амал баровардани сиёсати хориҷии мамлакат дар мадди назар меъёрҳои Конститутсия гузошта мешаванд. Аз ҷумла, дар моддаи 11 навишта шудааст, ки Тоҷикистон сиёсати сулҳҷӯёнаро дар амал татбиқ намуда, соҳибхитӣро ва истиқлолияти дигар давлатҳои ҷаҳонро эҳтиром менамояд ва муносибатҳои хориҷиро дар асоси меъёрҳои ҳуқуқӣ байналмилалӣ муайян мекунад. Ҳамчунин, ҳангоми тасдиқ намудани санадҳои ҳуқуқӣ байналмилалӣ мутобиқати онҳо ба Конститутсия ба инобат гирифта мешавад. Зеро Конститутсия ифодаи иродаи халқи Тоҷикистон буда, ягон санади дигари меъёрии ҳуқуқӣ ба он муҳолиф буда наметавонад. Ҳамзамон дар Конститутсия заминаи ҳамкории давлат бо ҳамватанони бурунмарзӣ омадааст.

Конститутсия – муқарраркунандаи мақоми мафкураи сиёсӣ дар ҷомеа

Дар моддаи 8-и Конститутсия омадааст, ки дар Тоҷикистон мафкураи ягон ҳизб ва ё гурӯҳҳои муайян ба ҳайси мафкураи давлатӣ эътироф намегардад. Ин муқаррарот ба мо имкон дод, ки ба бунёди ҷомеаи дунявӣ дастёб гардем. Агар ба таърихи таҳия ва қабули Конститутсия назар афканем, он дар шароити бисёр душвори мамлакат қабул гардидааст ва интиҳоби роҳи дунявият дар он замон кори бисёр мураккаб буд. Аммо ба ҳамаи ин душвориҳо нигоҳ накарда, бо ҷасорату истодагариҳои Пешвои миллат моҳияти давлатдорӣ мо ҳамчун давлати дунявӣ муаррифӣ гардид. Яъне, ҷомеае, ки дар он ҳар кас метавонад динero пайравӣ кунад ва ё пайравӣ накунад, дар интиҳоби дин, ақида, андеша озод бошад ва риояи онҳоро Конститутсия кафолат медиҳад.

Конститутсия – асоси низоми ҳуқуқӣ ва тартиботи ҳуқуқии нав

Конститутсия танзимгари муносибатҳои ҷамъиятӣ ва сарчашмаи асосӣ барои қабули дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мебошад, ки онҳо асосан ифодагари мафкуравии меъёрҳои конститутсионӣ мебошанд. Воқеан, таҷрибаи давлатдории миллӣ нишон дод, ки ин вазифаи худро Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври зарурӣ ба анҷом расонид. Зеро аз лаҳзаи қабул гардидаи он то ба имрӯз дар заминаи он ҳазорҳо санадҳои ҳуқуқӣ қабул гардидаанд, ки ба танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ равона шудаанд.

Конститутсия тавассути танзими муносибатҳои ҷамъиятии муайян, пешбиниҳои вазифаву уҳдадориро дар пешрафти давлат ва ҷомеа, ҳифзи ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд нақши сазовор гузошт. Ҳамчунин, Конститутсия дар низоми қонунгузорӣ ҳуҷҷати заминавӣ ба ҳисоб рафта, доира ва хусусияти танзимсозии давлатиро дар ҳама соҳаҳои асосии ҷамъият муайян менамояд. Конститутсия ҳамчун санади олии ҳуқуқӣ асоси ҳуқуқии қонунгузори мамлакат ба шумор рафта, дар тақмили қонунгузори миллӣ ва рушди низоми ҳуқуқи миллӣ нақши асосиро доро мебошад.

Конститутсия – таъминкунандаи дурнамои рушди халқу давлат

Вобаста ба ин хусусияти Конститутсия Пешвои миллат иброз намудаанд, ки «Конститутсия ҳамчун ифодакунанда ва равшангари роҳ ба сӯи ояндаи неку пурсаодат моро водор месозад, ки минбаъд низ бо риояи арзишҳои волои демократӣ ва ҳуқуқӣ ҷомеаи худро аз ҳама гуна хатарҳои дохиливу берунӣ эмин нигоҳ дорем ва дар Ватани азизамон барои ҳар шаҳрванд шароити мусоиду шоистаи зиндагӣ ва фаъолият муҳайё созем.»

Ҳамин тавр, Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ҳуҷҷати олии ҳуқуқӣ, санади сарнавиштсозу шиносномаи давлату миллат, роҳнамои расидан ба орзуи омили халқ, заминаи низоми ҳуқуқии давлат, сарчашмаи рушди қонунгузорӣ, кафили ҳуқуқи озодиҳои, таъмингари соҳибхотирӣ давлат, инъикосгари қонуниятҳои адолати иҷтимоӣ ва баёнгари ҳокимияти халқ, инчунин таҷассумгари принципҳои хирадсолорию инсонмехварӣ дар мактаби сиёсии Пешвои миллат буда, таҷлили ҷашни 30-солагии қабули он нишони арҷгузорӣ ба ин падидаи муқаддаси миллӣ аз ҷониби кулли шаҳрвандони Ватанамон махсус мешавад.

Мо ва наслҳои оянда бояд дар атрофи арзишҳои меҳварии Конститутсия ва дигар дастовардҳои муқаддаси миллӣ муттаҳид гардида, ба заҳмату талошҳои Пешвои миллат барои барқарорсозии ҳукумати конститутсионӣ, таъмини сулҳу ваҳдати миллӣ ва волоияти қонун арҷ гузорем ва ҳамеша ба амалҳои созандаву бунёдкорои Сарвари давлатамон пайравӣ намоем.

Бознашр аз АМИТ «Ховар»

ЧАНД ЁДДОШТ

Фанҳои мушкил вучуд надоранд, танҳо шарҳу тафсири ҳастанд, ки ҳазмашон осон нест.

А.И.ГЕРТСЕН

Мураббӣ хоҷаи мансабдор нест, агар ӯ хоҷаи мансабдор бошад, пас мураббӣ нест.

К.Д.УШИНСКИЙ

Мактаб устохонаест, ки дар он тафаккури насли ҷавон ташаккул меёбад; агар ояндаро аз даст додан нахоҳӣ, бо мактаб бош.

А.БАРБЮС

Шаъну шараф ба омӯзгоре, ки дар дили шогирдонаш ҳисси аз меҳнат завқ бурданро бедор карда метавонад.

Э.ХАББАРД

ПЕШВОИ МО – ИФТИХОРИ МО

Андешаҳои ҳикматбори Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва суҳанронихояшон кайҳост, ки ба дили мардум роҳ ёфта, қору пайкори созандашон дар таърихи навини давлатдории тоҷик ба ҳайси бунёдгузори давлати соҳибхитӣ, асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, таҳиягари пояҳои ҳуқуқии миллат, эҳёкунандаи арзишҳои миллӣ, фарҳангӣ ва динӣ, зиндакунандаи номи қадрамонони таърихӣ, ҳомӣ ва муҳофизии манфиатҳои миллат ва ҳуқуқу озодиҳои инсон байни мардум маълуму машҳур гаштааст.

Абдусаттор ОДИНАЕВ – мудири кафедраи таҳсилоти касбии Донишқадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф, номзади илмҳои фалсафа, дотсент

Ҳар нафаре, ки сарнавишти печидаи халқӣ тоҷикро медонад, дар Тоҷикистон қору фаъолият карда, заҳматҳои шабонарӯзӣ ва созандаи Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро мебинад, ҳуб эҳсос менамояд, ки бидуни муҳолиға, ҳанӯз мо на ҳамаи воқеият ва

дурнамои амалҳои ин симои таърихро дарк намудаем. Бешак, тасвири симои шахсе, ки халқӣ беш аз ҳазор сол аз саҳнаи таърих дурафтадаро аз сари нав ҳамчун миллати соҳибдавлат ба арсаи сиёсати қаҳонӣ ворид кард, халқӣ гирифтори гирдобӣ нобудиро наҷот дод, қон дар қафи даст душманонро ба оғӯш кашид, қиноятқоронро авф кард, гурезаҳоро ба Ватан баргардонид, ба халқӣ мотамзада сулҳу ваҳдати миллӣ ва суботу амният овард, ҳамадорӣ, қудрат ва сиёсатро дар хизмати инсон воғуздор намуд, пояи давлатдориро аз сифр тарҳрезӣ кард, мардуми парешонро атрофи дастархони сиёсии миллат муттаҳид кард, дар ҳаритаи сиёсии қаҳон давлатеро бо номи Тоҷикистон сабт намуд, дар ҳақиқат, қори як мақола ва ҳатто як китоб ҳам нест ва дар ин бора бояд навишту навишт. Дар замоне ки қасе ба ояндаи зиндагӣ бовар надошт, дар шароите, ки модар баргаштани фарзанд ва ё зан шавҳари барои нон ба мағоза рафтаашро бо сад гумону ҳаёл интизорӣ кашид, аз Худованди мутаол имдод металабид, дар лаҳзаҳое, ки садои тирӯ туфанг нолаи модарону гириятӣ қӯдаконро пахш карда буд, дар он рӯзгоре, ки адлу инсоф, дӯстию муҳаббат, садоқату ҳақиқатро беинсофию нобаробарӣ, хиёнатӯ шайтонӣ, номардию тухмат гулугир карда буд, ӯ масъулияти роҳбариро ба дӯш гирифта, умед ва боварию ба сулҳу ваҳдат дар дили мардум қо намуд. Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳанӯз баъд аз 23 рӯзи савганди таърихиаш, моҳи декабри соли 1992, дар Мурочиатнома ба халқӣ шарифи Тоҷикистон гуфта буд: «Бародарон ва хоҳарони азиз! Ҳамватанони муҳтарам! Ман ба ҳар яки шумо дар давраи барои Ватан ҳеле душвор мурочиат карда, ба ақлу заковати шумо, ки ворисону фарзандони барӯманди тоҷик ҳастед, бовар мекунам. Ман қасам ёд мекунам, ки тамоми донишу таҷрибаамро барои дар ҳар хона ва ҳар оила барқарор шудани сулҳ равона карда, барои гулгулшуқуфии Ватани азизам садоқатмандона меҳнат мекунам. Барои ноил шудан ба ин

нияи муқаддас, агар лозим шавад, ҷон нисор мекунам, чунки ман ба ояндаи неки Ватанам ва ҳаёти хушбахтонаи халқи азияткашидаам бовар дорам.»¹

Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз рӯзи ин қасами худ то 27 июни соли 1997, яъне, то расидан ба сулҳи саросарӣ ва суҳанрони таърихӣ бахшида ба имзо гардидани «Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон» 21 маротиба гуфтушунид ташкил карда, 7 маротиба дар муколамаҳо шахсан ширкат варзида, ҳамчун Роҳбари давлат 80 маротиба ба халқи Тоҷикистон муроҷиатнома, хитоба, суҳанрониҳои расмӣ, мусоҳибаҳо ва табрикот карда, ҳамеша аз дӯстӣ ва ваҳдат суҳбат намуда, муноқишаю ҷангро маҳкум сохта, кӯшиши муттаҳид кардани миллатро пайваста думболагирӣ намудааст. Дар замоне ки як қисми шаҳрвандони мо дар хориҷи кишвар буданд ва дили модари тоҷик барои фарзандонаш гум мезад, ӯ худро нороҳат ҳис мекард. Ӯ ҳамчун Роҳбари давлат то расидан ба ваҳдати миллӣ оромиро эҳсос намекард, руҳаш барои зиндагии нотинҷи кишвар, сӯхтану бетартибҳои яроқбадастон азият мекашиду қалбаш ба аҳволи мардуми фирорӣ месӯхт. Дар чунин як ҳолати тоқатфарсо пайваста ба мардуми фирорӣ мегуфт: «Ҳамдиёрони азиз, ба Ватан баргардед! Ба шумо кӯҳи тилло ваъда намедихам, аммо як пора ноне, ки дорем, бо ҳам меҳурем.»²

Ҳамин самимият ва муҳаббат буд, ки як миллион гуреза ва муҳоҷири иҷборӣ ба ҷойи зисти аввалашон баргардонда шуда, 36 ҳазор хонаи пурра ва ё қисман харобашта дар як муддати кӯтоҳ барқарор карда шуданд. Маълум аст, ки ҳар ҷанг ва ҳар фитна ташкилкунандагон, иҷрокунандагон ва манфиатдорони худро дорад, ки ҳамчун омили ин нохушӣ аз он баҳра мегиранд. Оташбас ва субот ба ин гурӯҳҳои дохилию хориҷӣ, албатта, хушоянд набуд. Аз ин лиҳоз, барои Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон хеле вазнин буд, ки ҳамроҳ бо ғаму андуҳи халқ ба сӯи оромӣ субот ҳаракат намояд. Дар бисёр ҳолатҳо ҳатто наздиктарин рафиқону ҳамақидаҳои ӯ зери таъсири селоби мушкилию фитнаҳо ба ояндаи нек шубҳа мекарданд. Вале ӯ ба иродаи халқ така карда, мардумро мутмаин сохта, ҷавонмардона ба пеш ҳаракат мекард ва мардумро низ ба роҳи рост ҳидоят менамуд. Таҷрибаи таърихӣ исбот кардааст, ки барои муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки соли 1992 дар Иҷлосияи таърихӣ 16-уми Шурои Олии Тоҷикистон ба мансаби Раиси Шурои Олӣ, интиҳоб гардид, роҳи дигари алтернативӣ вучуд надошт. Муҳимтар аз ҳама, Раиси Шурои Олӣ муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон он замон масъулияти бузургро ба зиммаи худ гирифта, манфиатҳои умумихалқиро аз манфиатҳои шахсӣ, гурӯҳӣ, маҳаллӣ ва минтақавӣ болотар гузошт. Дар ин давра Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон се амали таърихию иҷро кард:

Якум, амали Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъсиси ҳокимияти давлатӣ мебошад. Зеро маҳз ташкил намудани низоми дурусти идораи давлат, таъсиси мақомоти марказӣ ва маҳаллии низоми идора, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, таҳияи низоми судӣ метавонист халқро аз вартаи нобудшавӣ наҷот диҳад. Ин амалро Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҷойи ҳолӣ ва низоми фалаҷи мақомоти давлатӣ роҳандозӣ намуд, ки имрӯз низоми идоравии амалкунанда сифатан аз даврони Шуравӣ ва ҳатто, ибтидои замони истиқлолият фарқи кулӣ дорад. Амали дуюми Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар фароҳам овардани ваҳдати миллӣ мебошад. Роҳбари давлат тавонист дар як муддати кӯтоҳ оташи ҷанги шаҳрвандиро хомӯш кунад ва ваҳдати миллиро барқарор созад. Амали сеюми Роҳбари давлат интиҳоби роҳи дурусти давлатдорӣ буда, роҳро ба сӯи давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона кушода, тавонист кишвари моро ба оламиён чун давлати рушдёфта муаррифӣ намояд.

Бояд ёдовар шуд, ки яке аз солҳои бениҳоят душвор ва сарнавиштсози гуфтушунидҳо соли 1995 буд, ки дар ин сол аввалин бор музокироти сатҳи олӣ дар шаҳри Кобул баргузор гардид. Пеш аз сафар ба Ҷумҳурии исломии Афғонистон, моҳи апрели соли 1995 Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар суҳбати ихтисосиашон бо хабаргузори «Интерфакс» дар бораи ҳадафҳои вохӯриаш бо роҳбари муҳолифин чунин иброз доштанд: «Ҳангоми вохӯрӣ бо роҳбари оппозитсия ман, пеш аз ҳама, мавзӯҳои баррасӣ хоҳам намуд, ки ба ҳалли мусолиमतомеҳи қазияи Тоҷикистон иртибот дошта, масъалаҳои оташбас ҳам дар сарҳад ва ҳам дар дохили кишвар, баргашти тамоми муҳоҷирине, ки ҳанӯз дар хоки Афғонистон ҳастанд, ва ҳамчунин, дигар масъалаҳоро дар бар хоҳад гирифт. Мақсади ман,

¹ Ваҳдат, Давлат, Президент. Ҷилди VI. - Душанбе, 2007. - С. 76.

² Эмомалӣ Раҳмонов. Долгий путь к миру. - Душанбе, 1998. - С. 16.

расидан ба мусолиҳа бо оппозиция мебошад, ки ин мусолиҳа бояд бечунучаро аз ду тараф иҷро шавад.»¹

Дар вазъияти мураккаб ва ноамнии комил дар шаҳри Кобул, ки дар бист километр берун аз он ҷанги шадиди байни неруҳои ҳукуматӣ ва гурӯҳҳои муҳолиф идома дошт ва мушакҳо ба тарафи шаҳр ва баҳусус, ба фурудгоҳи Кобул парронда мешуданд, ҳавопаймои Роҳбари давлат дар фурудгоҳи шаҳри Кобул ба замин нишаст ва баъдан музокирот байни Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ва роҳбари муҳолифини собиқ шуруъ гардид. Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар чунин шароити вазнин ва хатарнок барои таъмин ва истиқрори ҳарчи зудтари сулҳу салоҳ дар Ватан ва оромии миллат дар душвортарин шароит ду рӯз музокироти хеле муҳим ва сарнавиштсозро муваффақона анҷом дод. Натиҷаи музокироти сатҳи олӣ дар Кобул барои ташвиқ ва тарғиби намудани барқарорӣ фазаи сулҳ ва ҳамдигарфаҳмӣ дар Тоҷикистон аҳаммияти фавқулода дошт. Дар «Изҳорот»-е, ки аз тарафи ду роҳбар ба имзо расида буд, аз ҷумла, чунин ишора шуда буд: «Ҷонибҳои тоҷикон ба хоҳири рафъи низоъ аз тариқи сиёсӣ, тавассути музокирот, бунёди шароити сулҳи пойдор дар сарзамини тоҷикон тамоми ҷидду ҷаҳди хешро дарёф нахоҳанд дошт.»²

Пас аз баргаштани ҳаёти ҳукумати Тоҷикистон ба Душанбе, вазири дифои Афғонистон, шодравон Аҳмадшоҳи Масъуд дар мулоқот бо хабарнигорон аз хусуси мавқеи инсонпарварӣ ва ватандӯстонаи доштани Раиси Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ёдовар шуда чунин гуфт: «Роҳбари Тоҷикистонро ман ҳамчун шахсияте дарёфтам, ки халқи кишвараш, миллати тоҷикро, ватанаш – Тоҷикистонро хеле амиқ ва самимона дӯст медорад. Барои беҳбудии халқу марзу бумаш омода аст, ҷонбозиҳо кунад. Бо чунин Раис тоҷикон ҳатман ба сулҳу оштии даст хоҳанд ёфт.»³

Дар ҳуди Тоҷикистон низ ҳамон сол дар минтақаҳои зерин нуфузи муҳолифини собиқ мусаллаҳ Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар шароити хеле хатарнок мулоқоту гуфтушунидҳои зиёде бо гурӯҳҳои гуногун анҷом дод, ки баъдан натиҷаи хуб доданд. Музокироти бениҳоят душвори дигар дар сатҳи олӣ дар деҳаи Хусдеҳи Афғонистон дар зимистони басо сарди соли 1996 сурат гирифт. Ин музокирот дар як мавзеи дурдасти Хусдеҳ, ки дар он на ҷойи хоби мувофиқ мавҷуд буд ва на барқ, сурат гирифт. Ҳаётҳои музокироти сулҳи тоҷикон ду шабонарӯз то субҳ музокира карданд ва дар натиҷа Протокол дар бораи танзими авзои ҳарбию сиёсии минтақаҳои даргир дар 8 банд таҳия ва ба имзо расид, ки дар натиҷаи он оташбас барқарор гардида, неруҳои низомии муҳолифони собиқ ба мавқеи пештараашон баргаштанд. Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ин музокирот пешниҳод намуд, ки ҷиҳати таъмин ва таҳкими сулҳ дар Тоҷикистон бояд Комиссияи оштии миллӣ (КОМ) таъсис дода шавад ва роҳбари он бояд намоёнҳои муҳолифин бошад. Чунин пешниҳоди ҷасурона дар он давра кори сахлу осон набуд. Дар маҷмӯъ, дар натиҷаи музокироти тӯлонӣ, ки аз 5 апрели соли 1994 то 27 июни соли 1997 дар кишварҳои гуногуни ҷаҳон – Афғонистон, Покистон, Эрон, Қазоқистон, Қирғизистон, Федератсияи Россия, Туркменистон идома ёфтанд, муяссар шуд, ки барои амалӣ намудани ҳадафҳои сулҳ 9 даври музокирот, 6 вохӯрии сарон ва 21 маротиба музокирот анҷом дода шавад, ки дар натиҷаи онҳо 40 санади тақдирсози миллат ба имзо расонда шуд. Дар ҷараёни гуфтушунидҳо тоҷикон ба ҳубӣ фаҳмиданд, ки ҷанги таҳмилӣ бояд фавран қатъ гардад, чунки ин даргирии бародаркуш миллати тоҷикро метавонист аз байн барад ва ба давлатдорӣ тоҷикон хотима бахшад. Бегонагоне, ки ин ҷангро ба сари миллат таҳмил карданд маҳз таназзулу нобудии давлатдорӣ тоҷиконро меҳостанд, аммо, шукр, ки тирашон ҳок ҳӯрд. Бояд таъкид намоям, ки баъзе аз кишварҳои дуру наздик намехостанд дар Тоҷикистон сулҳу оромӣ бошад ва бо ҳар роҳу восита ба раванди сулҳ ҳалал мерасонданд. Тавре ки маълум аст, аз нахустин рӯзҳои Истиқлолияти давлатӣ доираҳои муайяни бадҳоқ бо истифода аз таҷрибаи даврони гузашта ва усулҳои озмудаи худ, бо роҳи барангехтани низоъҳои дохилӣ ва бозҳои сиёсӣ давлати ҷавони Тоҷикистонро дучори ҷанги таҳмили шахравандӣ гардонданд. Дар натиҷа беш аз 100 ҳазор нафар шахраванди мо кушта шуданд, қариб 1 миллион нафар иҷборан хонаву дари худро тарк карда, ба кишварҳои ҳамсоя фирор намуданд. Мувофиқи ҳисобҳо, ҷанги таҳмилӣ ба иқтисодиёти мамлакат, дар маҷмӯъ, беш аз 10 миллиард доллари амрикоӣ зиёни моддӣ расонд, ки он замон 105 маротиба аз буҷаи соли

¹ Эмомалӣ Раҳмонов. Долгий путь к миру. - Душанбе, 1998. - С. 21.

² Роҳи сулҳ (Ҳуҷҷатҳои гуфтушуниди байни тоҷикон). - Душанбе, 1997. - С. 30.

³ Ҷамад Султон. Нақши Аҳмадшоҳи Масъуд дар сулҳи тоҷикон.- нашрияи «Тоҷикистон» аз 27.09.01.

1995 зиёд буд. Зиёда аз 30 ҳазор хонаи истиқоматӣ сӯзонда, садҳо биноҳо иншоот, заводу фабрика, муассисаи тиббӣ, маорифи идораҳои давлатӣ ва дигар муассисаҳои зиёде харобу валангор гардиданд. Зарари маънавии ҷанг ҳадду ҳисоб надорад, зеро бар асари он даҳҳо ҳазор модар аз фарзандаш, даҳҳо ҳазор зан аз шавҳараш маҳрум гардид, зиёда аз 55 ҳазор кӯдак یتим монданд. Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон, ки 27 июни соли 1997 дар шаҳри Москва ба имзо расид, ба ҷаҳониён нишон дод, ки миллати бофарҳанг, ватандӯст, сулҳхоҳ ва сулҳпарвари тоҷик дар он давраи хеле саҳт ва мудҳиш таҳти роҳбарии Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба сулҳу ваҳдат ноил гардид, роҳи музокироти сулҳро пеш гирифт, аз ақлу фарҳанги азалии хеш истифода намуд, аз роҳи ба тариқи зӯрӣ ҳал кардани мушкилоти сиёсӣ ва иҷтимоӣ даст кашида, сиёсати пешгирифтаи Роҳбари давлатро ба хоҳири таъмини сулҳи сартосарӣ самимона дастгирӣ намуд. Истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ волоияти иҷроӣ қонунҳои ҷумҳурӣ, амру дастурҳои Роҳбари давлат ва қарорҳои Ҳукумати ҷумҳуриро дар тамоми қаламрави Тоҷикистон таъмин намуд ва ба бедодгариҳои қумондонҳои саркаш хотима бахшид. Мардуми тоҷик, ки аз қумондонҳои саркаш хаста ва безор шуда буд, нафаси озод кашид. Ҳамагон фаҳмиданд ва дарк намуданд, ки танҳо бо роҳи сулҳу салоҳ метавонанд ваҳдати миллиро таҳким бахшанд, миллату ватанро ҳифз намоянд, эҳтирому обрӯи Ватанро дар арсаи ҷаҳонӣ баланд бардоранд ва насли навро дар руҳияи соҳибистиклолӣ, муҳаббат ба марзу бум, ба таъриху адабиёту фарҳангу забони модарӣ, пешрафти ҷомеаи демократӣ, худшиносии миллӣ ва арзишҳои суннатӣ тарбия кунанд. Баъд аз барқарории ваҳдати миллӣ ва сулҳи сартосарӣ дар кишварамон, бо ташаббус ва ибтикори ҳамешагии Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон раванди бозсозии иқтисодии кишвар, рушди демократия, гуногунандешӣ, таҳаммулпазирӣ, озодии сухан ва матбуот, ташаккули тафаккури миллӣ равнақу ривочи бештар пайдо намуда, ваҳдати миллиро мустаҳкам намуд. Бо дастури супориши мустақими Роҳбари давлат барои ҳалли масъалаҳои иқтисодию иҷтимоӣ, фарҳангӣ, сиёсӣ ва соҳаҳои гуногуни ҳаёти кишвар барномаҳои сармоягузорӣ, стратегияҳо ва концепсияҳои миллӣ қабул гардиданд ва ҷорабиниҳои муҳим дар сатҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шуданд, ки эътибор ва боварии мардумро ба раванди созандагии кишвар даҳчанд намуданд. Ин ҷорабиниҳои муҳим иборат буданд аз таъсиси Шурои ҷамъиятии Тоҷикистон; сохтмони роҳҳои оҳан ва мошингард, нақбу неругоҳҳои барқӣ; дар сатҳи байналмилалӣ гузарондани маърақаҳои фарҳангӣ; ҷудо кардани 75 ҳазор гектар замин барои киштикори мардум; таҳия, қабул ва дар амал татбиқ намудани қонуну қарорҳои ҳуқуқӣ барои рушду равнақи демократия дар кишвар ва ғайра.

Дар баробари ин, Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз рӯзҳои нахустин барои ташаккул ва инкишофи иқтисодияти кишвар аҳаммияти махсус меоданд. Аз ҷумла, дар мавриди рушди соҳаи энергетика, бо ташаббус ва дастгирии Роҳбари давлат лоиҳаи бунёди шабакаи ягонаи энергетикӣ кишвар дар асоси муттаҳидсозии шабақаҳои ҷануб ва шимол амалӣ гардиданд. Бо таъкиди Пешвои миллат, тадбирҳо дар самти муайян намудани сарчашмаҳои нави захираҳои энергетикӣ андешида шуда, лоиҳаи НБО-и Роғун амалӣ гашта истодааст ва дар оянда ба кишварҳои минтақа фурӯхтани неруи барқ лоиҳаи КАСА - 1000 амалӣ гардида истодааст. Ҳудуди фазои иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ на танҳо аз нигоҳи сифат, балки аз лиҳози миқдор низ густаришу вусъат ёфт, мазмуну моҳияти гуногунандешӣ гирифт ва имрӯз дар кишвар 456 рӯзномаву маҷалла нашр мешавад, ки дар миёни онҳо 270 нашрия мақоми ғайридавлатиро доранд. Дар соли 2014 Тоҷикистон аз нигоҳи озодии сухан дар ҷаҳон ҷойи 113-ро гирифта, аз ҳамсоягони худ дар Осиёи Марказӣ дар сафи пеш буд. Имрӯз дар Тоҷикистон 7 ҳизби сиёсӣ озодона фаъолият намуда, дар Парлумони кишвар намоянда доранд, ки ин нишондиҳандаи муҳими мавҷудияти плюрализм, яъне, гуногунандешии воқеӣ ва рушди демократия дар Тоҷикистон аст. Самти дигари фаъолияти Сарвари давлат таҳким бахшидан ба рушди фарҳанги миллӣ ба шумор меравад. Дар асл ӯ кори давлатдорӣ худро аз фарҳанг оғоз кард. Яъне, Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон фарҳангро ба омили таҳкимбахши ваҳдату ҳамдигарфаҳмии мардуми тоҷик табдил дод. Бо ташаббус ва ҳидоятҳои Роҳбари давлат дар маркази шаҳри Душанбе – пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон қомат афростани пайкараи бузурги Исмоили Сомонӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки Роҳбари давлат қадами устуворе дар баланд бардоштани маънавияти миллат гузоштааст. Бояд таъкид намоем, ки Пешвои миллат идомабахши пешаи нахустин асосгузори давлати тоҷикон Исмоили Сомонӣ мебошад, ки тавонист миллатро дар партави фарҳанги воло аз парокандагӣ наҷот бахшад. Бинобар ин, Пешвои миллат номидани Сарвари давлат,

мухтарам Эмомалӣ Раҳмон падидаи нави фарҳангист, ки он аз омили муттаҳид шудани халқи тоҷик дар атрофи сарвари хеш шаҳодат медиҳад.

Як нуктаро бояд зикр намоем, ки дар солҳои 90-уми асри гузашта майдони маҳалчигӣ, миллатгароӣ ва дигар падидаҳои ғайриҷашмдошт хеле васеъ гардид, дар натиҷа робитаҳои фарҳангии давлатҳо ва ҳатто, гурӯҳҳои гуногуни миллиро дар доираи як давлат ҳалалдор кард. Арзишҳои фарҳангӣ, ки аслан воситаи муҳимми таҳкими ваҳдати миллӣ мебошад, он замон бо «эҳтимом»-и душманони миллат дар баробари дигар омилҳои падидаҳои фарҳангии маҳалҳои гуногуни кишварро зидди ҳам гузошта, ҳамчун омили сар задани ҷанги шаҳрвандӣ истифода карда шуданд. Маҳз Сарвари давлат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон бо ақлу заковати баланди хеш тавонистанд, фарҳанг, ҳунар ва санъатро барои таҳкими ваҳдати миллӣ истифода барад, ки дар натиҷа беҳтарин арзишҳо ва комёбиҳои маҳалҳои гуногуни кишвар фарҳанги умумимиллии моро ғанӣ сохт ва манфиати моро дар дохил ва хориҷи кишвар ҳифз намуд. Таҷрибаи сулҳофарини тоҷикон, ки дар раъси ин иқдом Сарвари давлат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дошт, имрӯзҳо вирди забони ҷомеаи байналмилалӣ гашта, ба ҷаҳониён собит намуд, ки миллати дорои фарҳангу таърихи бузург ҳамеша дар ҳолати душвор ва сарнавиштсози таърихӣ аз ин неъматҳои худододӣ истифода намуда, худро наҷот медиҳад. Ба қавли собиқ муниши кулли Созмони Миллали Муттаҳид Кофи Аннан: «тоҷикон намунаи беназири таҷрибаи сулҳофариро барои мамлакатҳои дигар ба армуғон оварданд.»¹

Дар даврони Иттиҳоди Шуравӣ кишвари мо дар мавриди идоракунии бахши иқтисодиву иҷтимоӣ замина ва таҷрибае муайяне дошт, аммо дар бахши равобити байналмилалӣ чунин таҷриба мавҷуд набуд ва ё хеле маҳдуд буд. Аз ин рӯ, Роҳбари давлат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ин самти фаъолият низ корро аз сифр оғоз намуд. Ба қавле, ба ақлу дониши худ, тадбир бо истифода аз эътимод ва хираду заковати мардум ба ҳадафи хеш расид. Роҳбари давлат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон кишвари моро бидуни сарфи маблағҳои дохилӣ, содироти техникаҳои нодир, кумақҳои фаровони башарӣ танҳо бо тадбир, сулҳофариро ваҳдатоварӣ, ташаббусҳои созида, робитаҳои инсондӯстона, забони ширину таҳаммулпазирӣ ба оламиён маъруфу машҳур кард. Айни ҳол Ҷумҳурии Тоҷикистон бо зиёда аз 160 кишвари ҷаҳон муносибати дипломатӣ дошта, зиёда аз 180 давлат истиқлолияти моро эътироф кардаанд ва бе ҳузури фаъоли Тоҷикистон бузургтарин тасмимҳои дастҷамъӣ дар минтақа сурат намепазирад. Солҳои охир мақоми кишвари мо дар баргузор шудани ҷамъишу конфронсҳо ва нишастҳои байналмилалӣ, ҳамчунин, оид ба ташаббусҳои фарогир ва нақшгузорӣ дар ҳалли мушкилоти глобалӣ, ки аз ҷониби Сарвари давлат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон сурат гирифтааст, бамаротиб афзудааст. Аз ин рӯ, Тоҷикистон бо шарофат ва баракати сулҳпарваронаи Сарвари давлат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон аз тарафи шарикони хориҷӣ чун кишвари дорои ояндаи босубот ва сиёсати устувор шинохта шудааст. Ҳамзамон, хидмату саҳми Сарвари давлат дар таҳия ва қабули Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле калон аст. Қабул гардидани ду қонун, яке «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» (дар таҳрири нав аз соли 2024), дигаре Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими ҷашну маросим» (дар таҳрири нав аз соли 2024), ки манзмун ва мундариҷаи ҳар ду қонун хусусияти миллӣ доранд, маҳз бо ташаббуси Президенти кишвар, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон қабул гардидаанд.

Омили дигари муҳим, чун гавҳари офариниш дар меҳвари сиёсати Сарвари давлат қарор доштани инсон мебошад, ки арзиши олиро сазовор аст. Ҷашнҳои бузурги умумимиллӣ, аз қабилӣ ҳазораи «Шоҳнома»-и безаволи Ҳаким Фирдавсӣ, 675 - солагии ғазалсарои бузург Камоли Хуҷандӣ, 700 - солагии олим, шоир, мутафаккири барҷастаи Шарқ Мирсаид Алии Ҳамадонӣ, 1100 - солагии давлати Сомониён, 2700 - солагии китоби муқаддаси «Авесто», 2800 - солагии шаҳри бостонии Истаравшан, 1000 - солагии Носири Хисрав, 1025 - солагии Абуалӣ ибни Сино, 2700 - солагии шаҳри бостонии Кӯлоб, Соли бузургдошти тамаддуни Ориёӣ, 800 - солагии Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ, 1150 - солагии Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ, Соли бузургдошти забони тоҷикӣ ва 1310 - солагии пешвои мазҳабии миллати мо - Имоми Аъзам Абуҳанифа (р), 3000 - солагии Ҳисори шодмонро қайд менамоем, ки ин зухуроти раванди пурвусъати бозҷӯӣ асолати миллӣ маҳсуб мешавад ва он маҳсули ибтикор ва раҳнамоиҳои Сарвари давлат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон мебошад.

¹ Назаров Т.Н.. Таджикистан: экономика, политика, международное сотрудничество. - Душанбе, 2001. - С. 153 - 154.

БА ДОНИШ ГАРОӢ БАД-Ӣ ШАВ БАЛАНД

**С. ЯТИМОВ –
профессор**

МУҚАДДИМА

Фаромӯш накунед, ки танҳо илму дониш ва сатҳи баланди маърифат ба шумо қобилияти расидан ба қадри истиқлолу озодӣ, давлату давлатдорӣ, падару модар, забон, таърих, фарҳанг, расму оинҳо ва дигар арзишҳои бебаҳои миллиро фароҳам месозад. (Аз суҳанрони Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои муаззами миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, шаҳри Душанбе, 1-уми сентябри соли 2024)

Дар ин иқтибоси кӯтоҳ мантиқ ва таъйиноти илм тафсири барҷастаи энциклопедию функционалӣ дидаанд. Ҳамзамон бо ин, истифодаи мафҳуми таъкидии фардикунонии «танҳо», шарҳи духӯраи масъалаҳои барои давлат ва ҷомеа ҳаётан муҳимро дар баробари дигар шаклҳои шуури ҷамъиятӣ истисно кардааст. Роҳ ва усули ғайримуқаррарии дарки онҳоро маҳдуд намудааст. Илмро бар мартабаи воло - субъекти ҳалқунанда ва довари воқеияти ҳастии ҷомеа нишондааст. Дар ин манзалат, дониш ба сифати маҷмуи тасаввуроти инсон дар бораи муҳити атроф, мундариҷаи тафаккур ва маънавиёти ҷомеа муқаррар гардидааст. Ҳамчун ҷузъи асосии муайянкунандаи ҳосият, муносибатҳо ва қонунмандии пайдоиш, рушд ва тараққиёти зухуроти ҳастӣ қаламдод шудааст. Яъне истилоҳи мазкур, сирф ба маънои илм шарҳу тафсир ёфтааст. Аз лиҳози дигар, дар тамоми давраи замони тавоноӣ, арзишмандӣ ва шоистасолории фард дар алоҳидагӣ ва миллат дар маҷмӯъ, ба дараҷаи дониш ва маърифати ӯ баробар доништа шудааст.

Ҳамин тариқ, мавзуи мақола дар бораи мавқеи муайянкунандагии илм дар шинохти раванд, тазод ва воқеияти ҷамъиятӣ мебошад.

ИЛМ ВА ҲАҚИҚАТИ ВОҚЕӢ

Ҷараёни расидан ба илму маърифатро назарияи «абадӣ ва беохири тафаккур ба дарки моҳияти масъала» номидан мумкин аст. Маҳз он муҳиммият, асоснокӣ, ҳосиятҳои бунёдӣ, муайянкунандагӣ ва қонунмандии ҳодисаҳои табиат ва ҷамъиятро доварӣ мекунад. Яъне бидуни илм, дониستاني ҳақиқати воқеӣ дар кулли соҳаҳои ҳаёти инсонӣ – сиёсат, иқтисодиёт, фарҳанг, маънавиёт ва ғайра имкон надорад.

Ибни Рушд бо итминони қавӣ ва хеле асоснок таъкид кардааст: «Чун дониш нест, пас дар олам чизе доништа намешавад. Агар чизе доништа пиндошта шавад ҳам, дар асл гумон аст».

Ҳақиқати илмӣ зухуроти мустақил аст. Аз хоҳиш, ирода ва муносибати шахс вобастагӣ надорад. Дониш аст, ки тавассути азхуд кардани қонунмандӣ, омил, сабабҳои вучуд, рушду тараққиӣ зухуроти табиат, ҷамъият ва тафаккур, инсон имконоти дастрасӣ ба воқеиятро пайдо мекунад. Барои беҳбуди зиндагӣ аз онҳо истифода менамояд. Илм инсонро аз тасаввуроти ҳаёли нисбат ба муҳити атроф бозмедорад. Дар натиҷа, ашё – ҳамон тавре, ки мадди назар ҳаст, намо пайдо мекунад.

Асрори он ошкор ва барои истифодаи иҷтимоӣ мувофиқ кунонида мешавад. Аниқтар агар гӯем, «Омӯхтан, донистан, аз худ кардан ҷараёни ворид гаштани ақл ба умқи табиати ғайриорганикӣ ба хотири мутеъ гардонидани он ба субъект аст» (Ф.В. Гегел).

Ин хосияти илм танҳо марбути табиат нест. Балки бо зарфияти имконоти масъалаҳои ҷамъиятӣ, яъне «сирри ҷомеа» – «асрори одамӣ» низ, саҳт «даргир» аст. Бидуни илм донишони муҳтавои физиологӣ ва маънавии майнаи инсон, гузашта, имрӯза ва ояндаи он ҳамчун ҷузъ ва маҳсули фаъолияти маводи офаридаи табиат ва муносибатҳои ҷамъиятӣ ғайриимкон аст: «Илм чизи дигаре нест, ғайр аз дастрасӣ ба воқеият ва дарёфти ҳақиқат» (Френсис Бекон). Вазифаи илм интиҳоби мавзӯ, масъалагузорӣ аз зуҳурот то моҳияти масъала, яъне рӯи қор овардан ва ҳаллу фасл намудани зиддиятҳои, ки байни ду категорияи фалсафӣ арзи ҳастӣ мекунад. Маълум аст, ки воқеияти объективӣ, сарфи назар аз шакл, намуд, миқдор, сифат ва айният, навъи субъективии инъикос дар майнаи шахс аст. Ба хотири он ки инсон баробарвазни ҳақиқат ҳулоса бардошта, дар фаҳми воқеии масъалаҳо орӣ аз раҳгумӣ, зарар ва ҳиҷолат бошад, мебояд ба илму маърифат така кунад. Аммо аз бар намудани дониш кори саҳл нест. Зеро «Дар илм роҳи тахту ҳамвор вучуд надорад. Ва танҳо касе ба қуллоҳи дурахшандаи он баромада метавонад, ки аз хасташавӣ натарсида, масири пурпечу тоби сангини онро бо нохунҳояш часпида гузарад» (К. Маркс).

Дар тамоми ҳолат, ҳеҷ имкон надорад, ки инсон наомӯхта, дониш наандӯхта, хун аз ҷигар наредхта донишманд гардад. Гарчанде кам нестанд одамоне, ки худро чунин вонамуд кардани мешаванд. Аммо чунин кӯшиш монанд ба он аст, ки шахси бемор худро сиҳат нишон додани мешавад. Дар воқеъ, ҳуди инсон бояд саломат бошад. Суоле матраҳ аст, ки чаро дар рӯёруйи аз бар намудани дониш зиндагӣ саҳтгир аст?

Посуи онро ҳикмати «диалектикаи ҳаёт, диалектикаи идеяҳо тавлид мекунад», дода метавонад. Инсон дар маркази ҳадафҳои мақсадгузорӣ ва натиҷаи онҳо – таъсиргузориҳост. Маълумот (суҳбати рӯ ба рӯ, хабари одӣ, талқину ташвиқҳои васоити ахбори умум (интернет) барои маълумот нест. Шакли амалӣ кардани мақсадҳо, раҳбарӣ ва раҳнамоиҳост. Асосгузори фалсафаи реалистӣ В.Ф. Гегел барои аз дараҷаи содагӣ ва зудбоварӣ баровардани яке аз дӯстонаш, ба ӯ бо чунин мазмун нома менависад: «Амалкарди мақсад ба ҳуди он нигаронида нашудааст. Баръакс, ба хотири нобуд кардани баъзе аз қисмҳо, ҷиҳатҳо, хосият ва аломатҳои фазои беруна равон гардидааст. Барои он ки ҷойи онҳо ро нишонаҳои мавриди назари мақсадгузор бигирад. Ҳамин тариқ, нақшаҳои ӯ дар фазои беруна таҷассум ёбанд. Амалӣ гарданд».

Сухан дар бораи он меравад, ки муҳтавои мақсад аз ҷӣ иборат аст. Хосияти созандагӣ дорад ё хайр. Мавзуи марказии дониш, дар баҳри беканори маълумот, расидан ба воқеияти объективӣ, аз ҷумла фарқ карда тавонишони некӣ аз бадӣ мебошад. Ба ҳамин хотир, маҳсули илм хосияти ҳамагонӣ дорад. Дар шакл гирифтани инкишоф ёфтани, рушди абадӣ ва беохири илм беҳтарин фарзандони инсоният ширкат меварзанд. Ҳастӣ, қудрат, тавоноӣ, муҳтавои зеҳнӣ ва маънавии худро ба намоиш мегузоранд. Дар сабақати шоистасолорӣ, ба ном, назарияи шинохти моҳият, қонунмандӣ ва шакли доништанҳо мавқеи худро муайян месозанд. Фарзонагони илму адаби тоҷик муддати беш аз ҳазор сол қимати донишу хирадро сутуда, онро дар арши аъло баровардаанд. Ба ҳамин хотир, ба шумули нобиғони олам ворид гаштаанд. Барои тасниф ва тафсири масъала дар ҳаҷми як мақола, маҷол танг аст. Аммо зарур мешуморем, ба хотири боз ҳам асоснок кардани сархати муқаддамотии ин навишта, намунаҳоеро аз афкори донишгарой, ситоиши илм, маърифатпарварӣ, тарғиби ақлу хирад, афкору андешаи созандаи ниёкон, бо така ба адабиёти классикӣ мавриди ёдоварӣ қарор бидиҳем.

ҲАМОСАИ ИЛМУ МАЪРИФАТ

Абумансурӣ, пеш аз оғози «Шоҳнома»-и пурарзиши худ, ба хотири ҷалби таваҷҷуҳи ихлосмандонаш ба масъалаи дарки ҳастӣ фармудааст: «То ҷаҳон буд, мардум гирди дониш гаштаанд... Ҷӣ дар ин ҷаҳон мардум ба дониш бузургвортар ва мойдортар».

Аз ҷумлаи нобиғони адабиёти форсу тоҷик шахсияти нотақроре, ки бар мартабаи дониш, хирад ва илму маърифат таваҷҷуҳи махсус зоҳир кардааст, устод Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ мебошад, ки дар ашъори манзалат ва маъруфияти мардумӣ касбкардааш хотирнишон мекунад:

*То ҷаҳон буд аз сари одам фароз,
Кас набуд аз роҳи дониш бениёз.
Одамони бихрад андар ҳар замон
Роҳи донишро ба ҳар гуна забон*

*Гирд карданду гиромӣ доштанд,
То ба санг андар ҳаме бингоштанд.
Дониш андар дил чароги равшан аст
В-аз ҳама бад бар тани ту ҷавшан аст.*

Бузургтарин шоири ҳамосасарои тоҷику форс Абулқосими Фирдавсӣ, ки аз нобиғагони бани Одам эътироф гардидааст, дар баробари санъати фавқулодаи ҷангноманависӣ, асари ҷовидонае рӯйи сахнаи башарӣ овардааст, ки ҷавҳари онро тарғиби илму маърифат ва тарбияи инсон дар бар мегирад. Ба қавли ин бузургмарди ориёӣ, инсон мебояд ҳамеша дар талоши илм, донишу маърифат бошад. Ягон лаҳзаи ҳаёти хешро аз он чашмаи зоянда ва давлати поянда фурӯгузор нанамояд:

*Зи ҳар донише чун сухан бишнавӣ,
Аз омӯхтан як замон нагнавӣ.*

Бо ҳамовозӣ ба ин масъалагузории судмандона ва бузургворона, дар пайрави сухани мутазакираи «Шоҳнома», баъд аз ҳафтсад сол зарурати омӯхтани донишро барои мардумони ҳама синну сол, касбу кор ва ҷоҳу ҷалол, шоир, мутафаккир ва файласуфи машҳури англис – Гёте дар поварақи байти болоӣ бо таъбири зер таъкид кардааст: «Don't miss a second».

Пайғомбари донишу хирад ва нангу набард муътақид аст, ки асоси маънавиёти одамиро руҳи ӯ ташкил медиҳад. Ва дар ин истилоҳ мафҳумҳои «ҷаҳонбинӣ», «тафаккур», «ақл»-у «хирад»-ро мадди назар мегирад. Фирдавсӣ ҳамрадифи Арасту руҳи қавиро қобилият, тавоноии худкифо ва басандаи зиндагии шоиста мешуморад, ба шарте ки он аз нури дониш ва ҷавҳари хирад баҳраварӣ дошта бошад:

*Ба дониш равонро тавонгар кунед,
Хирадро бад-ин бар сар афсар кунед.*

Муҳимияти масъала дар замони пуртазод ва воқеоти ҳамарӯзаи пурпечу тоби минтақа ва ҷаҳон, муҳтавои фоҷиабарангези маънавиёти қисми ҷавонон, ки нисбат ба давлату миллат вазъи нохушоянд ва суолбарангез эҷод кардани мешаванд, боз ҳам рӯзмарра мегардад. Ба қавли Фирдавсӣ, соҳиби ному нанг будан ва эҳсоси масъулият кардан аз дараҷаи маърифатнокӣ вобастагӣ дорад. Дониш ангезаи мувофиқ будани фаъолияти маънавии инсонро ба масъулият ва иҷрои қарзи ватандорӣ муайян мекунад, самти муборизаро роҳнамо мегардад. Ба андешаи ӯ, зиндагии инсон бояд мубориза ва пайкори ҳадафмандона барои манфиати ҷомеа бошад:

*Чу бунёди дониш биёмӯхт мард,
Сазовор гардад ба нангу набард.*

Дар таълимоти Фирдавсӣ дониш ҳамеша ба маънои илм истифода мешавад. Зеро он хосияти офариниш, созандагӣ, амалӣ ва худкифоии инсонро дар зиндагии ҳаррӯзааш инъикос менамояд. Воситаест, ки одам тавассути воридшавӣ ба моҳияти ашё, қобилияти аз он истифода карданро пайдо мекунад. Дониш самаранокии фаъолият ва ба рӯзи нек расидани инсонро таъмин месозад:

*Ба дониш бигравӣ, коми дил ёфтӣ,
Расидӣ ба ҷойе, ки биштофтӣ.*

Дар ин маврид, шоир дигар ҳама гуна кӯшишҳои «ба коми дил расидан осон»-ро тавассути даст сӯйи осмон ё кумак аз мавҷудоти тахайюлӣ, ки то ҳанӯз ашхоси содаву гумроҳ орзу мекунад, ғайримачоз мешуморад, истисно менамояд, ба масъала нуқтагузорӣ мекунад. Адиби озодагифтор ва мутафаккири комгор дар тафсири аҳаммияти амалии дониш чанд аср аз замони худ пештар рафта, муътақид аст, ки ҳаракат ба сӯйи илму маърифат тавассути таҷриба, ба тағйири миқдорӣ ва сифатии ашё оварда мерасонад. Маҳсули арзишманд ва барои инсоният судманд тавлид мекунад. Ба қавли мутафаккири воқеиятшинос «Ҷараёни омӯхтан ва ҳамзамон таҷриба андӯхтан, мафҳуми абстракцио ба ҳақиқати ба воқеият мубаддалгашта табдил медиҳад». Мутаассифона, аз замони шоир то ба имрӯз, ки зиёда аз ҳазор солро дар бар мегирад, сарфи назар аз кӯшишу талошҳои

ҳамагонӣ, масъалаи «хӯрданӣ» ва «оварданӣ» мубрам ва боиси таассуф боқӣ мемонад. Шоири ватанпарвар ва бо нангу ор мефармояд:

*Дигар дониш он аст, ки аз хӯрданӣ,
Фароз оварӣ рӯи оварданӣ.*

Яъне дараҷаи илму дониш ва маданияту маърифат, тавъам бо таҷрибаи амалӣ, ки маҳаки озмоиши ҳама гуна саводнокӣ аст, мебояд ба ҳамон дараҷаи рушду тараққӣ бирасад, ки ҷомеа аз дастнигари истеъмолкунанда (воридотӣ) ба афзалияти истеҳсолкунанда (содиротӣ) мубаддал гардад.

Шоири донишманди пешбин, пухтакор ва ҳамосасарои ба ҳама тавсиф сазовор, тавассути эҳсос ва истилоҳоти бадеӣ масъалаи алоқамандии илму донишро дар таъмини амнияти ҷомеа фуруғзор накардааст. Натиҷамандии чунин ҳамкорӣ ва таносубро дар эътимоднокии ҳимояи қаламрав ва манфиатҳои кишварҳои гуногун, алалхусус дар Шарқи Наздик, дар алоқамандӣ бо захираҳои инсонӣ ва табиӣ тарафҳои даргир ҳамаҷуз мебинем. Адиб муҳимми вобастагии дучонибаи илм ва дифои мамлакатро бо дарки таҳассусмандона ва абзори шоирона дар шакли зер қаламдод кардааст:

*Ки дониш ба шаб посбони ман аст,
Хирад тоҷи бедори ҷони ман аст.*

Муллифи «Қуръони Аҷам», ин абармарди порсӣ, ки дар масъалаи ҳимояи манфиатҳои Ватан бо тору пуди танида рӯзгор мебард, муътақид буд: кишвар ҳамон вақт дар оромиву осудагӣ ва рушду тараққӣ зиндагӣ мекунад, ки ҷомеа аз нури илму маърифат, воҷаномаҳои хирад, ҷаҳонбинӣ ва маънавиёти бозпаснигариву ояндабинӣ, ҳикмату ибрати таърих оғаҳои эътиқодмандона ва хулосабарангез дошта бошад. Аз ҷумла, шоир ба ҳамватанони ҳеш омирона муроҷиат мекунад:

*Нигаҳ кун ба ҷойе, ки дониш бувад,
Зи дониш кишвар ба ромиш бувад.*

Андешаи ғолиб он аст, ки адабиёти тоҷику форс дар мавзуи алоқаи ногуастани донишу хирад, аз пешсафони адабиёти ҷаҳон аст. Дар маҷмуи хосияти семантикӣ ва полисемии истилоҳи хирад, аз ҷумла, мантиқи дараҷаи баланди дониш, маърифатнокӣ, фарҳангсолорӣ, ахлоқу маънавиёти шоиста баҳри рӯзгори неки ҷомеа, ангеаи эътиқодмандонаи накуорӣ, таҷрибаи бойи рӯзгор, фасеҳғуфторӣ, балоғатсолорӣ ва монанди инҳо дар назар дошта мешаванд. Фирдавсӣ нисбат ба ин сифат ва дараҷаи олии нишони маънавиёти инсонӣ дидгоҳи мушаххас дорад. Онро дар алоқамандӣ, пайваستاгӣ ва вобастагӣ бо дониш мешуморад. Яъне бидуни илму дониш, хирад, ки бештар ҷанбаи маънавӣ дорад, сифати нокомил аст ва баръакс. Ҳақими маъниофарин ҳушмандона, бо дарки масъулият ин ду хислатро чун гӯшту нохун тафсир мекунад. Ба он ҷанбаи муайянкунандагӣ, меъёрӣ ва арзишманд мебахшад:

*Хирад об асту дониш замин,
Бидон, к-ин ҷудо в-он ҷудо нест аз ин.*

Моргентау, яке аз асосгузори илми муносиботи байналмилал дар замони нав, аз нух афзалияти бузурге, ки онро «неруи миллӣ» ном мебарад, дар баробари қаламрав, мавқеи ҷуғрофӣ, канданиҳои фойданок, воситаҳои истеҳсолии мамлакат ва ғайра, дараҷаи касбияти дипломатӣ – сифати мутахассиси пешбарандаи сиёсати хориҷиро низ дар қатори онҳо ёдовар мешавад. Абулқосими Фирдавсӣ ҳанӯз ҳазор сол қабл ин масъаларо мадди назар гирифта, нисбат ба он ишораҳои қобили таваҷҷуҳи маҳз кардааст:

*Фиристода гуфт: он ки доно бувад,
Ҳамеша бузургу тавоно бувад.*

Ё:

*Фиристода бояд, ки доно бувад,
Ба гуфтан далеру тавоно бувад.*

Дар ин росто, месазад бори дигар хотирнишон кард, гарчанде дар назарияи дониш ва гносеология кулли адабиёти бадеӣ ва сиёсии Ғарб таъбири «Knowledge is power» («Дониш

неру аст»)-ро мансуби олими англис Френсис Бекон (асри XVI) медонанд, Абулқосими Фирдавсӣ садсолаҳо пеш аз ӯ, бо ҷумлаи пайрави шарт (вобастагӣ, пайваستاгӣ) ва пурқунанда (мансуб ба субъекти мавриди назар) бузургии фиристордаро тавзеҳ медиҳад. Сифати шахсияти марбут ба иҷрои вазифаҳои давлатиро дар хориҷи мамлакат, ба донишу маърифати ӯ марбут медонад. Иммануэл Кант дар масъалаи илм ва зарурати тадқиқоти илмӣ таъкид ба амал меорад, ки ниёз аз қалам гирифтани таҳқиқ кардан бояд қонеъ гардонидани талаботи иҷтимоии ҷомеа бошад. Дар дигар ҳолат, он амали худкомае беш нест. Чунин зарурат ба ҳама гуна жанрҳои бадеӣ, бидуни қайду шарт, дахл дорад. Дар «Шоҳнома»-и Абулқосими Фирдавсӣ байте омадааст, ки аҳаммияти он дар ҳазор соли гузашта ва имрӯз ҳам, чун зарурати ҳаётии Офтоб ба Замин садо медиҳад:

*Чу фарзанд бошад, ба фарҳанг дор,
Замона зи бозӣ бар-ӯ танг дор.*

АНДАР МАЗАММАТИ БЕДОНИШӢ

Мутафаккирони бузурги тоҷик дар ҳар даври замон ба танқид ва маҳкум кардани бедонишӣ он қадар кӯшидаанд, ки он гоҳо баробарвазн ё зиёдтар аз тавсифи донишандӯзӣ ва донишмандӣ аст. Дар ин маврид, аз саҳттарин сифот ва бадтарин тавзеҳот нисбат ба бесаводӣ, нодонӣ, ҳамзамон, камҳавсалагӣ дар баробари азхуд кардани дониш истифода кардаанд. Барои мисол, Асадии Тӯсӣ ба чунин хулоса омадааст:

*Ба дониш андар ҷаҳон ҳеҷ нест,
Тани мурдаву ҷони нодон якест.*

Фирдавсӣ бо ин бузургиву солорӣ ва таҳаммулпазирӣ, дӯстӣ варзиданро бо ашхосе, ки аз илму маърифат баҳравар нестанд, нохушоянд ва ғайри қобили қабул мешуморад:

*Чӣ нохуш бувад дӯстӣ бо касе,
Ки моя надорад зи дониш басте.*

Дар ҷойи дигар донишманди Тӯс душмани шахси доноро аз дӯстии ҷавонмарди нодон афзалтар медонад:

*Чу доно туро душмани ҷон бувад,
Беҳ аз дӯстмарде, ки нодон бувад.*

Хосияти фарққунандаи инсон эътибор пайдо намудан дар назди ҷомеа аст. Бо ин афзалият, шахс метавонад ба афкор, рафтор ва фаъолияти одамон таъсиргузор бошад.

Фирдавсӣ маҳз донишро омили соҳиби обрӯӣ ва манзалат гаштани одам ҳисобида, ҳамзамон, фосилагирро аз бедонишӣ аз фазилатҳои инсони комил шуморидааст:

*Ба дониш бувад мардро обрӯӣ,
Ба бедонишӣ, то тавонӣ, мапӯӣ.*

Абулқосими Фирдавсӣ чун бузургтарин ҳамосасарои бани Одам, ҷонбахшандаи ҳазорон паҳлавони порсӣ, нигоранда ва вассофи қаҳрамонзанони эронзамин нисбат ба бедонишони заифи фурумоҷа ба ҳеҷ ваҷҳ назари манфии худро пинҳон карда наметавонад. Бадтарин сифатҳои одамӣ, аз қобили суҳанчиниву чорагариро сабаби бедонишиву беҳунарӣ ва воситаи рӯзгузаронии пастфитратон мешуморад. Онҳоро қотеона зери тозиёнаи танқиду мазаммат қарор медиҳад. Чунин падидахоро маҳкум месозад. Бо таъкид ба нафарони солор маслиҳат медиҳад, ки аз тамос ва ҳамнишинӣ бо чунин афрод худдорӣ намоянд. Ҳушдор медиҳад, ки нишаст бо мардуми фурумоҷаву бадғуҳар, суҳанчину музтар ва дар амри муфид нотавонгар, ба ҷуз бадӣ чизи дигарро интизор шудан мумкин нест:

*Суҳанчину бедонишу чорагар,
Нашояд, ки ёбанд пешат гузар.
Зи нодон наёбӣ ба ҷуз бадтарӣ,
Нигар, то ба бедонишон нангарӣ.*

Ин ҳикмати ҷовидона ба гуфтаи Аристотел, ки баъдан олимони дигар бо сад забон онро такрор кардаанд, мувофиқ меояд: «Одами бесавод берун аз сиёсат аст. Аввалан ӯро

ҳарф бояд омӯхт. Бидуни он сиёсат вучуд дошта наметавонад. Бидуни он метавонанд овозаҳо, бадгӯйиҳо, афсонаҳо ва хурофот вучуд дошта бошад. Аммо на сиёсат».

Сарлашкар ва мутафаккири қадими чинӣ Сун Цзи, ки бо эҷодиёти фалсафии машҳури олам гаштааст, дар ин радиф таъкид ба амал овардааст: «Дониш он аст, ки ҳақиқатро тасдиқ ва дурӯғро маҳкум мекунад. Ва баръакс. Бесаводӣ он аст, ки дурӯғро тасдиқ ва ҳақиқатро маҳкум месозад».

Донишмандон ва мутафаккирон бо далел, асоснок, эътиқодмандона ва фаҳмо сухан гуфтанро намуна ва василаи илмомӯзӣ шуморидаанд. Аз худ кардани ҳақиқати илмиро заҳмати пурқимати навъи «хуни ҷигар хӯрдан» номидаанд. Бо ин, «санҷида сухан гуфтан»-ро бо беҳудагӯйӣ дар муқоиса гузоштаанд. Чунончи, Фирдавсӣ дар навъи пиндор ва сифати гуфтор мутафаккири саҳтгир ва қотеъ будани худро бори дигар таъкид месозад:

*Чу гӯйӣ ҳамон гӯй, ки омӯхтӣ,
Ба омӯхтан дар ҷигар сӯхтӣ.*

Мазаммати бедонишӣ аз арзиш ва таъбирҳои маъмули умумибашарӣ маҳсуб мегардад. Барои мисол, Буддо дар як ҳикматаш гӯяд: «Доно ҳаргиз намирад. Нодон ҳамакунун мурдааст». Айни чунин тафсир ва қиёс марбути қалами Фирдавсӣ низ ҳаст:

*Тани мурда чун марди бедониш аст,
Ки нодон ба ҳар ҷой берониш аст.*

Нисбат ба шахсе, ки имкони дониш омӯхтан, комил гардонидани манзалати илму маърифат ва ҷаҳонбинии хешро дорад, аммо аз он сар мепечад, майл бар коҳиливу нотавонбинӣ ихтиёр мекунад, Фирдавсӣ – бузургдорандаи таърихи Аҷам мефармояд:

*Тани марди нодон зи гил хортар,
Ба ҳар некуйӣ носазовортар.*

Фирдавсӣ шахси бедонишро бо ҳазор сифат тафсири нохушоянд мекунад. Хулосаи худро бо афсӯсу ҳасрат нисбат ба чунин ашхос эълон менамояд ва ҳамзамон, ҳушдор медиҳад:

*Чунин гуфт дастури бо фарру зеб,
Ки бедониш сабуктар пазирад фиреб.*

Аммо муаллифи «Қуръони Аҷам», оне ки «рутбаи пайғамбарӣ ўрост» (таъбирҳои Малликушшуаро Баҳор) – Фирдавсии Тӯсӣ ҳамчун ягона роҳи ҳалосӣ аз раҳгумӣ, мардумро ба омӯхтани илму адаб даъват мекунад ва афрӯхтани ҷони башарро натиҷаи баҳраварӣ аз донишу маърифат мешуморад:

*Ҳама гӯш доред панди маро,
Сухан гуфтани судманди маро:
Замоне маёсоӣ аз омӯхтан,
Агар ҷон ҳамехоҳӣ афрӯхтан!*

ХУЛОСА

Он зухуроте, ки расидан ба моҳияти табиат, ҷамъият ва тафаккур, фаҳми дирӯз, дарки имрӯз ва пешгӯии дақиқи фардо аз он вобаста аст, илму дониш мебошад.

Дар ин маънӣ Шаҳидии Балхӣ фармуда:

*Донишо, чун дареғам оӣ аз он-к,
Бебаҳоӣ, валекин аз ту баҳост.*

Яъне, ченаки ягонаи зиндагии Инсон аз назари қимат ва шоистасолорӣ, арзишмандӣ, мояварии ахлоқӣ, маъмурияти масъулиятшиносӣ дар масъалаи ҳештаншиносӣ ва худшиносии миллӣ, донишдони он, ки ҷаҳон «Сар ба сар ибрату ҳикмат аст», дар алоқамандӣ ва вобастагӣ ба дараҷаи донишу маърифат мебошад. Дониш шартӣ аслии такомули инсон, суботи ҷомеа, замонати обрӯ, рушди миллат ва бақои давлат аст. Бузургии илму маърифат баробар аст бо бузургии Ватан.

Бознашр аз «Илм ва ҷомеа», №3 (37), соли 2024

МАХСУСИЯТҲОИ УМУМӢ ВА ТАФОВУТИИ ҚОНУН

(Омӯзиш ва таҳлили муқоисавии Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» бо қонуни қаблан амалкунанда)

Кишвари азизи мо дар рӯзҳои аввалини соҳибистиқлолии хеш дар партави сиёсати хирадмандонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бунёди давлати демокративу ҳуқуқбунёдро ҳадафи асосӣ ва аввалиндараҷаи худ қарор дода, онро дар Конститутсияи соҳибистиқлоламон таҳким бахшид ва то кунун ҷиҳати ноил гардидан ба ин ҳадафи олӣ тамоми заминаҳои ҳуқуқиро фароҳам меоварад.

Дар кишвари соҳибистиқлоли мо бо мақсади ба танзим даровардани муносибатҳои ҷамъиятӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқии зиёд қабул карда шуда, феълан мавриди амал қарор доранд ва фаъолияти ҳамарузаи моро ба танзим медароранд. Боиси тазаккур аст, ки дар низоми қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» мавқеи махсус ва фарқкунандаро доро буда, сирфан ҷиҳати ҳимояи манфиатҳои иқтисодиву иҷтимоии мардуми Тоҷикистон равона карда шудааст. Тавре ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни суҳанронии хеш дар мулоқот ба муносибати 10-солагии қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» санаи 11-уми июли соли 2017 иброз доштанд: «Бо мақсади таъмин намудани нуфузи бештари суннатҳои фарҳангиву арзишҳои мардумӣ ва боз ҳам устувор гардондани пояҳои давлатдорӣ миллӣ бо ташаббуси Президенти мамлакат даҳ сол пеш Қонун «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардид, ки ин санад дар самти ба низому тартиб даровардани маросиму ҷашнҳои миллӣ динӣ нақши барҷаста гузошт.»

**Нуриддин
САЙФИДДИНЗОДА –**
нозири калони раёсати
муқовимат ба
коррупсияи
Агентии назорати
давлатии молиявӣ
ва мубориза бо
коррупсияи Ҷумҳурии
Тоҷикистон,
лейтенанти калони
адлия

Ёдовар бояд шуд, ки дар суҳанронии худ Пешвои муаззами миллат 24 майи соли 2007 қонуни зикршударо ба сифати нахустин қонуни миллӣ танзимкунандаи маросиму анъанаҳои миллӣ муаррифӣ намуда, чунин таъкид карда буданд: «Мо имрӯз барои тамоман аз байн бурдан ё барҳам додани расму ойинҳои ҳақӣ ва маросимҳои динӣ ҷамъ наомадаем, балки мақсади асосиямон ин аст, ки дар баробари муайян кардани меъёрҳои баргузори онҳо ба раҳии мардуми кишвар аз банди худнамоӣ ва таассубу хурофотпарастӣ огози неқ бахшем».

Яке аз сабабҳои қабули қонуни мазкур аз он иборат буд, ки бо пайдо шудани равишҳои мазҳабии дорои хусусияти ифротӣ ва вусъат гирифтани тарғиботи зарарнок тавассути баъзе шабакаҳои интернетӣ дар кишвар зуҳуроти бегонапарастиву тақлид ва хатар ба забону фарҳанг, баҳусус, расму ойинҳои миллӣ ва ҳатто, тарзи либоспӯшии мардуми мо, аз ҷумла, занон торафт қувват гирифта, таассубу зиёдаравӣ ҳангоми баргузори як қатор маросиму маърақаҳо ба ҳукми анъана даромада буд. Бо таъсири чунин раванд дар минтақаҳои гуногуни кишвар маърақаҳои сохтаву бофтаи ба фарҳангу мазҳаби мо бегона

зиндагии табақаҳои камбизоатро, ки бе ин ҳам мушкилиҳои зиёд доштанд, вазнинтар гардониданд. Чунин вазъро ба инобат гирифта, Пешвои муаззами миллат таҳияи қонунеро, ки ба беҳтар шудани сатҳи сифати зиндагии аҳолии кишвар мусоидат намояд, пешниҳод намуданд. Қонуни мазкур то қабули қонуни амалкунанда, яъне, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 20 июни соли 2024, №2048 амал намуд ва вазифаи таърихи хешро ба сомон расонид.

Мусаллам аст, ки қонунгузори кишвар бо назардошти рушди муносибатҳои ҷамъиятӣ, ба миён омадани муносибатҳои нави ҳаётӣ ва таҷрибаҳои нави дар раванди татбиқи бамиёномада мунтазам мавриди такмил қарор мегирад. Дар ин замина низ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар таҳрири нав омода карда шуда, санаи 22-уми июни соли қорӣ мавриди амал қарор гирифт. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон зимни воҳурии хеш бо намояндагони аҳли дин санаи 9-уми март соли қорӣ чунин изҳори нигаронӣ карданд: «Боиси ташвиш аст, ки вайронкунии талаботи қонунҳои миллии зикршуда бештар аз ҷониби баъзе хизматчиёни давлатӣ, соҳибкорон, ходимони дин, фарзандон ва хешу табори онҳо содир мегардад. Бинобар ин, мувофиқи мақсад меҳисобам, ки бо дарназардошти таҷрибаи дар ин самт андӯхташуда қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросим» ва «Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд» дар таҳрири нави ҷавобгӯ ба талаботи замон қабул карда шавад.»

Маҳз дар ҳамин замина Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар таҳрири нав таҳия ва қабул карда шуд, ки он аз муқаддима, 6 боб ва 22 модда иборат мебошад. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» бо тафовут аз қонуни қаблӣ дар иртибот бо номи қонун, мавзӯи танзим, сохтори дохилӣ ва таҷдиди меъёрҳояш фарқ менамояд. Агар қонуни қаблӣ таҳти унвони Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» номгузорӣ мегардид, пас ҳоло он ҳамчун Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими ҷашну маросим дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» амал менамояд. Ҳадафи аз ном ва матни қонун хориҷ намудани мафҳуми «анъана» аз он сарчашма мегардад, ки истилоҳи «анъана» ифодакунандаи мазмуни «маросим» буда, қонунгузори мамлакат онро дар доираи як мафҳум ифода намудааст. Агар ба мазмуни сохтори дохилии Қонуни амалкунанда назар афканем, он аз муқаддима, 6 боб ва 22 модда иборат мебошад. Қаблан он аз дебоча 5 боб ва 16 модда иборат буд. Бо ин назардошт дар қонуни амалкунанда 1 боб ва 6 моддаи нав илова карда шуд. Мутобиқи дебочаи Қонуни нав ҳадаф, таъйинот ва мавзӯи танзими ин қонун муқаррар карда шудааст. Чунончи, қайд карда шудааст, ки қонуни мазкур тартиби гузарондани ҷашну маросимро муайян карда, ба ҳифзи арзишҳои асили фарҳанги миллӣ, пешгирии хурوفоту таассуб, баланд бардоштани маънавият ва сатҳи иҷтимоию иқтисодии мардуми Тоҷикистон равона гардидааст. Боби якуми Қонун «Муқаррароти умумӣ» ном дошта, он аз се модда иборат буда, дар он мафҳумҳои асосӣ, доираи амали қонуни мазкур ва сарчашмаи ҳуқуқи он тавзеҳ дода шудааст. Аз ҷумла, мутобиқи моддаи якуми Қонун мафҳумҳои асосии дар қонун истифодашаванда шарҳ дода шудаанд. Тибқи он дар Қонуни мазкур мафҳумҳои асосии зерин истифода мешаванд:

1) маросим - маҷмуи амалҳои рамзӣ ва анъанавӣ, ки муносибати шахс ва гурӯҳҳои иҷтимоиро ба падидаҳои муҳимми ҳаёти фарҳангии ҷомеа ифода менамояд;

2) ҷашн - таҷлили рӯйдодҳо ва ё санаҳои таърихӣ фарҳангӣ, ҷамъиятӣ, касбӣ ва оилавӣ.

Мутобиқи моддаи 2 доираи амали Қонуни мазкур нишон дода шудааст. Тавре аз мазмуни ин модда дида мешавад, он нисбат ба мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва динӣ, корхона, муассиса ва ташкилотҳои дигар, сарфи назар аз тобеияти идоравӣ ва шакли моликият, ҳамчунин, ба шахсони воқеӣ, новобаста ба вазъи иҷтимоию иқтисодии онҳо, татбиқи мегардад. Намояндагони миллату халқиятҳо ва дину мазҳабҳои дигар ҷашну маросими худро дар асоси расму оинҳои худ метавонанд гузаронанд. Онҳо ҷашну маросими дар Қонуни мазкур пешбинишударо бо риояи муқаррароти ҳамин Қонун мегузаронанд. Қаблан дар баргузори анъана ва ҷашну маросимҳои суннатиашон озод буданд. Мутобиқи моддаи 3 Қонун сарчашмаи ҳуқуқи он нишон дода шуда, қайд карда мешавад, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи танзими ҷашну маросим ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфта, аз Қонуни мазкур, санадҳои меъёрии ҳуқуқи дигари Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф намудааст, иборат мебошад.

Яке аз тағйироти ҷиддӣ, ки дар қонунгузори амалкунанда дар иртибот ба қонуни қаблӣ ба

миён омадааст, муқаррароти боби 2-и Қонун мебошад. Агар мо ба қонуни қаблӣ назар афканем, номи он «мақомот оид ба танзими анъана ва ҷашну маросим ва салоҳиятҳои онҳо» ном дошта, аз се модда иборат буд ва ваколатҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, комиссияҳои ҷамъиятӣ ва мақмомоти ваколатдорро дар самти танзими анъана ва ҷашну маросим дар шакли умумӣ баён мекард. Ҳоло бошад, боби дууми Қонуни амалкунанда «Салоҳият ва ваколатҳои мақмомоти ҳокимияти давлатӣ ва мақмомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот оид ба танзими ҷашну маросим» ном дошта, он аз 5 модда иборат мебошад ва салоҳиятҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ваколатҳои мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба танзими ҷашну маросим, мақмомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақмомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот оид ба танзими ҷашну маросим, Комиссияҳои доимии маҳаллӣ оид ба танзими ҷашну маросим ва Комиссияҳои ҷамъиятиро оид ба танзими ҷашну маросим васеъ ҷамаҷониба ва воқеъбинона мавриди шарҳу тавзеҳ қарор додааст. Боби сеюми Қонуни «Танзими ҷашну маросим» ном дошта, боби нисбатан мукамал ва марказӣ мансуб доништа шуда, ҷанбаҳои асосии қонунро дар бар гирифтааст.

Мутобиқи моддаи 9-и ҳамин қонун ҷашнҳои расмӣ чунин номбар карда шудаанд: Рӯзи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Рӯзи Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Рӯзи Ваҳдати миллӣ, Иди байналмилалӣ Наврӯз, Иди Меҳргон, Иди Сада, Иди Рамазон, Иди Қурбон ва идҳои дигар, ки тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон баргузор мегарданд. Тибқи қонуни мазкур муқаррароти қисми 2 ҳамин модда такмил дода шудааст, ки ин меъёрҳо қаблан дар қонуни пештара ҷой надоштанд ва он бо назардошти таҷрибаи татбиқи қонун ба санади қонунгузори амалкунанда илова гардидааст. Аз ҷумла, дар қисми 2 ҳамин модда қайд карда мешавад, ки дар рӯзҳои Иди Рамазон ва Иди Қурбон дастархони камхарҷи идона ороста шуда, исрофкорӣ, зиёдаравӣ, тақдими ширинӣ ва тухфаҳои дигар (идгардак) манъ аст. Тибқи муқаррароти моддаи 10 Қонуни мазкур тартиби ҷашн гирифтани зодрӯз муқаррар карда шудааст, ки он нисбат ба қонуни қаблӣ тафовут надорад. Тибқи он ҷашни зодрӯз ба таври ихтиёрӣ танҳо дар доираи оила гузаронда мешавад.

Моддаи 11-и қонун «Хатнасур ва маросими дигари вобаста ба таваллуди кӯдак» ном дошта, аз қонуни қаблӣ нисбатан тафовут дорад ва тафовут асосан дар як қатор меъёрҳо дида мешавад. Аз ҷумла, дар қисми 3 моддаи мазкур қайд карда мешавад, ки хатна бо розигии падару модар дар давоми як моҳи баъди таваллуди писар дар муассисаҳои тиббии дахлдор бо тартиби муқаррарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи тандурустӣ ба таври ройгон гузаронда мешавад. Ин меъёр қаблан дар қонуни пештара 20 рӯз муқаррар гардида буд. Ҳоло бошад, қонунгузорӣ як моҳро муқаррар намудааст. Дигар талаботҳои меъёри чун қонуни қаблӣ амал мекунад. Яъне, маърақаҳои номгузорӣ, гаҳворабандон, чиллагурезон, мӯйсаргирони тифл ва маърақаҳои дигари вобаста ба таваллуди кӯдак дар доираи оила, бе забҳи чорво ва хизматрасонии ҳунармандон баргузор карда мешаванд. Маросими хатнасур низ ба таври ихтиёрӣ танҳо дар доираи оила ва бе хизматрасонии ҳунармандон гузаронда мешавад. Гузарондани маъракаи ақиқа манъ аст.

Масъалаи тартиби баргузори тӯйи домодию арӯсӣ дар моддаи 12-и Қонуни амалкунанда пешбинӣ карда шудааст. Мутобиқи он, ин тӯй бо гузарондани на зиёда аз ду маърақа ва дар давоми на бештар аз ду рӯз ба таври ихтиёрӣ бо оростани зиёфат барои то 150 нафар ва додани оши тӯй барои то 200 нафар аз ҳисоби ҳар ду ҷониб гузаронда мешавад. Ташкили маърақаҳои фотиҳаи тӯй, маслиҳатшӣ, идонабарӣ, сандуқбарон, сарупобинон, ҷойгаштак, раисталбон, қудоталбон, ноншиканон, хонакашон, модарталбон, падарталбон, рӯйбинон, ҷодарканон, муборақбодӣ, шаҳтозон (роҳбандон), тақдими сарупо барои меҳмонони тарафҳо ва хешу табори домоду арӯс ва маърақаҳои дигари бо тӯйи домодию арӯсӣ алоқаманд, ба истиснои тақдими тухфаҳо барои домоду арӯс ва падару модари онҳо, манъ мебошанд. Дар қонуни нав қонунгузор «маърақаҳои дигари бо тӯйи домодию арусӣ алоқамандро манъ намудааст», ки ин муқаррарот қаблан дар қонуни пештара ҷой надошт. Маросими домодталбон ва арӯсбинон ба таври ихтиёрӣ дар доираи оила бо иштироки то 15 нафар гузаронда мешаванд. Дар қисми 4 моддаи мазкур қайд карда мешавад, ки падару модари домоду арӯс ва ё шахсони онҳоро ивазкунанда бо маслиҳати тарафҳо метавонанд ба ҷойи додани зиёфат ё оши тӯй маблағи онро ҷиҳати беҳтар гардондани шароити зиндагии навхонадорон ё барои корҳои хайриявӣ эҳсонкорӣ, аз ҷумла, таъмири роҳ, кашидани хатти об, сохтмон ва ё таъмири иншооти иҷтимоӣ ва пулҳо сарф намоянд. Дигар меъёрҳои қонуни нав чун гусели арӯсу домод бо истифодаи на бештар аз 4 автомашинаи сабукрав гузаронда мешавад, маросими бақайдгирии давлатии ақди никоҳ аз ҷониби мақмомоти сабти асноди ҳолати шаҳрванди ва мақмомоти дигари дахлдор амалӣ карда мешавад чун қонуни қаблӣ амал мекунад.

Муқаррароти моддаи 13-и Қонуни мазкур маросими ҳаҷ ва умраро танзим намудааст. Мутобиқи он, маърақаҳои гуселу пешвоз вобаста ба адои ҳаҷ ва ё умра дар доираи оила гузаронда мешаванд. Ташкили маърақаҳои ҳоҷизииёрат, ҳоҷиталбон, ҳоҷиошӣ ва маърақаҳои дигар, инчунин,

тақсими тухфаҳо, идона оро додани ҳавлӣ, кӯчаву маҳалла ва мошинҳо ба хотири ҳаҷ ва ё умра манъ аст. Дар қонуни нав тавре ки дар боло ироа гардид, муқаррароти меъёрӣ оид ба ташкили маъракаҳои дигар, инчунин, тақсими тухфаҳо, идона оро додани ҳавлӣ, кӯчаву маҳалла ва мошинҳо ба хотири ҳаҷ ва ё умра манъ карда шудааст, ки ин меъёр ҳам нав мебошад. Ҳамзамон, қонуни нав ба ҳоҷиён ва умракунандагон ҳуқуқ додааст, ки ба ҷойи маъракаҳои дар қисми 2 моддаи мазкур манъшуда метавонанд корҳои хайриявию эҳсонкорӣ анҷом диҳанд.

Тибқи муқаррароти моддаи 14-и Қонун маросими дафну азодорӣ ба танзим дароварда шудааст. Мутобиқи он маросими ҷаноза бе маҳдудияти шумораи иштирокунандагон сурат мегирад. Маросими се, чил ва сол бе забҳи чорво ва додани таом гузаронда мешаванд. Дар маросими дафну азодорӣ забҳи чорво ва додани таом, ташкили оши сари тахта, душанбегӣ, ҷумъагӣ, ҳафт, бист, шашмоҳагӣ, ҳамчунин, додани пули нақд ва ашёи дигар, ба истиснои ҳаққи хизмати қабркан ва мурдашӯй, манъ мебошанд. Яъне, муқаррароти меъёри мазкур ба қонуни қаблан амалкунанда мутобиқ аст. Ҷойи баргузори ҷашну маросим дар моддаи 15 Қонун ба танзим дароварда шудааст. Тибқи он ҷашну маросим дар майдончаҳо (ҳавлиҳо)-и назди биноҳои истиқоматӣ, дохили манзили истиқоматӣ, тарабхона, қаҳвахона, ошхона ё тӯйхонаҳо бо риояи тартиботи ҷамъиятӣ гузаронда мешаванд. Маросими мавлудхонӣ ба таври ихтиёрӣ танҳо дар масҷидҳо бе ҷамъоварӣ ва додани маблағи пулӣ ва таом сурат мегирад. Муқаррароти меъёри мазкур низ чун қонуни қаблӣ амал мекунад. Вақт ва давомнокии баргузори ҷашну маросим мутобиқи моддаи 16-и Қонун пешбинӣ карда шудааст. Тибқи он тую маъракаҳо дар шаҳрҳо дар рӯзҳои истироҳатӣ аз соати 8 то соати 22 ва дар рӯзҳои корӣ аз соати 18 то соати 22, дар шаҳраку деҳот (аз ҷумла, шаҳраку деҳоти тобеи шаҳр) дар рӯзҳои истироҳатӣ аз 1 апрел то 31 октябр аз соати 6 то соати 22, аз 1 ноябр то 31 март аз соати 8 то соати 22 ва дар рӯзҳои корӣ аз соати 18 то соати 22 гузаронда мешаванд. Давомнокии тӯю маъракаҳо то се соат муқаррар карда мешавад, дар ин марвид ҳам тағйирот дида намешавад.

Боби чоруми Қонуни мазкур тартиби “Хизматрасонӣ дар ҷашну маросим” ном дошта, аз як модда, яъне, моддаи 17 иборат мебошад ва он тартиби хизматрасонӣ дар ҷашну маросимро муқаррар намуда, чун қонуни қаблӣ хизматрасонии ҳунармандонро дар тую маъракаҳо дар асоси шартномаи хаттӣ тарафҳо, бо риояи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намуда, маъмурияти тарабхона, қаҳвахона, ошхона ва тӯйхонаҳоро уҳдадор намудааст, ки хизматрасониро дар асоси шартномаи хаттӣ тарафҳо ба роҳ монда, ҳангоми баргузори тую маъракаҳо талаботи Қонуни мазкурро вобаста ба шумораи даъватшудагон ва вақти баргузори онҳо риоя намоянд.

Боби 5-и Қонун уҳдадори шаҳсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, инчунин, ҷалби аҳли ҷомеаро ҳангоми гузарондани ҷашну маросим пешбинӣ намудааст, ки аз ду модда - моддаҳои 18 ва 19 иборат мебошанд. Тибқи онҳо шаҳсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ уҳдадоранд ҷашну маросимро бо риояи талаботи Қонуни мазкур баргузор карда, комиссияҳои доимии маҳаллӣ оид ба танзими ҷашну маросимро доир ба барпосозии тӯйи домодию арусӣ ва маросими азодорӣ хабардор намоянд. Оростани зиёфат ба муносибати таъйин шудан ба мансаби давлатӣ, гирифтани мукофоти давлатӣ, рутба, унвон, ҷоиза, мукофоти дигар, дараҷа ва унвонҳои илмӣ тахассусӣ, дар ҷашну маърака пошидан ва часпондани пул манъ аст.

Аз ҷумла, дар муқаррароти боби мазкур, махсусан, моддаи 18 меъёрҳои нав илова карда шудаанд. Тибқи онҳо сархатибон, имомхатибон, имомҳои масҷидҳои панҷвақта, ходимони ғайрирасмии динӣ, раисони маҳаллаҳо ва роҳбарони мақомоти худфаъолияти ҷамъиятӣ барои риояи талаботи Қонуни мазкур дар ҳудуди деҳаю маҳалли истиқомат ва ё фаъолият масъулият доранд; шаҳрвандон ва шаҳсони ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон уҳдадоранд рукнҳои фарҳанги миллӣ, аз ҷумла, забони давлатӣ ва пӯшидани либосҳои миллиро риоя намоянд. Воридот, фуруш, тарғиби либосҳои ба фарҳанги миллӣ бегона, инчунин, дар ҷойҳои ҷамъиятӣ пӯшидани чунин либосҳо манъ мебошанд.

Ҳамзамон, қонунгузор ҷалби аҳли ҷомеаро ҳангоми гузарондани тую маъракаҳо муқаррар намуда, пешбинӣ намудааст, ки мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба танзими ҷашну маросим, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот метавонанд иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва диниро ҷиҳати гузарондани чорабиниҳои омӯзишӣ ва маърифатӣ оид ба таъмини риояи талаботи Қонуни мазкур, аз ҷумла, пешгирии зиёдаравию исрофкорӣ дар баргузори ҷашну маросим, ақди никоҳи бармаҳал ва ғайрирасмӣ ва ҳуқуқвайронкуниҳои дигар дар ин самт ҷалб намоянд. Боби шашуми қонуни мазкур “Муқаррароти хотимавӣ” ном дошта, дар доираи он ҷавобгарӣ барои риояи нақардани талаботи Қонуни мазкур ва муқаррароти меъёриро барои аъзои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, раисони Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе, шаҳр ва ноҳия, судяҳо, кормандони мақомоти прокуратура, амният, корҳои

дохилӣ, назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсия, андоз ва гумрук, кормандони мақомоти дигари ҳифзи ҳуқуқ, хизматчиёни ҳарбӣ, аъзои комиссияҳои доимии маҳаллӣ оид ба танзими ҷашну маросим, хизматчиёни давлатӣ, шахсони мансабдори дигари давлатӣ барои риоя накардани талаботи Қонуни мазкур аз ҷониби онҳо ё фарзандонашон мутобиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аз мансаб озод карда мешаванд. Дар муқаррароти меъёри мазкур қонунгузор барои аъзои комиссияҳои доимии маҳаллӣ оид ба танзими ҷашну маросим низ ҷавобгарӣ муқаррар намудааст, ки он дар қонуни қаблӣ ба мушоҳида намерасид. Дар сурати риоя накардани талаботи қонунгузорӣ дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросим ҳаминро бояд қайд намуд, ки санаи 20 июни соли 2024, яъне, дар баробари қабули қонуни нав ба Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйири иловаҳо ворид карда шуда, моддаи 481-и Кодекси мазкур, ки ҷавобгарии маъмуриро барои риоя накардани талаботи қонуни танзим пешбинӣ менамояд, пурзӯр карда шуд.

«ИЛМ-ФУРҶИ МАЪРИФАТ»

30 октябр дар Театри давлатии академии опера ва балети ба номи Садриддин Айни маросими тантанавии ҷамъбасти Озмуни ҷумҳуриявии «Илм-фурӯғи маърифат» баргузор гардид. Муовини Сарвазири Ҷумҳурии Тоҷикистон, раиси комиссияи Озмуни ҷумҳуриявии «Илм-фурӯғи маърифат» Дилрабо Мансурӣ ибраз намуд, ки озмун соли чорум аст, таҳти сарпарастии Президенти Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо мақсади боз ҳам бештар ба омӯзиши илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ ҷалб кардани наврасону ҷавонон, олимону муҳаққиқон ва устодону омӯзгорон баргузор мешавад. Баргузориҳои ҳамасолаи озмун саҳифаи нав дар раванди эҳё намудани анъанаи аҷдодии миллати мо мебошад, ки ба инсоният силсилаи нобиғаҳоро дода, сатҳи донишандӯзӣ, таҳқиқот ва илми тоҷикро то ба садри илми ҷаҳонӣ бароварданд.

Озмун аз рӯи 7 номинатсия – математика, физика ва астрономия, химия, биология, география, технологияи иттилоотӣ, ихтироъкорӣ ва навоарӣ байни донишҷӯёни муассисаҳои миёна ва олии касбӣ, хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии типи нав (литсейҳо, гимназияҳо ва мактабҳои Президентӣ), байни ходимони илмӣ, аспирантон, докторантон аз рӯи ихтисос, докторантони ҳабилятат ва унвонҷӯён, омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ, муҳандисон, конструкторон ва намояндагони касбу кори гуногун баргузор гардид. Тибқи иттилои Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, дар даври ҷумҳуриявии озмун 570 нафар иштирок намуда, 132 нафар ғолиб доништа шуданд ва соҳиби ҷойҳои 1,2 ва 3-юм гардиданд. Ба омӯзгороне, ки дар омода намудани шогирдон саҳм гузоштаанд, Ифтихорнома ва мукофотпулӣ супорида шуд. Инчунин, волидаёне, ки фарзандонашон дар озмун ва ҷойҳои муайяно ишғол намудаанд, бо нишони «Маърифатпарвар» ва ифтихорномаҳо қадр гардиданд. Дар чор соли баргузориҳои Озмуни ҷумҳуриявии «Илм-фурӯғи маърифат» соли гузашта як нафар дар номинатсияи «Ихтироъкорӣ ва навоарӣ» соҳиби Шохҷоиша шуд.

Озмуни ҷумҳуриявии «Илм – фурӯғи маърифат» ба амалӣ гардидани «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» (2020-2040) равона шуда, дар фазои илмӣ таълимӣ ҳамчун падидаи нави раванди рушди тафаккури техникӣ мақоми хосса пайдо намудааст.

**Рухсорай НУР,
АМИТ “ХОВАР”**

ИЧЛОСИЯИ XVI ШУРОИ ОЛИИ ВА ҚАБУЛИ ПАРЧАМИ ДАВЛАТИИ ТОҶИКИСТОН

Дар суннати давлатдории тоҷикон аз қадим рамзҳо ҳамчун баёнгари қудрату тавоноӣ, ҳастӣ, муттаҳидӣ ва таъриху фарҳанг истифода мешуданд. Таҳлили як қатор сарчашмаҳои таърихӣ ва натиҷаҳои ҳафриёти бостоншиносӣ аз ин шаҳодат медиҳад.

Аз миёни рамзҳои, ки имрӯз барои ҳамагон маълум аст, парчам таърихи бесобиқа дорад. Аз нуқтаи назари сиёсӣ, парчам ҳамчун ифодагари муттаҳидии мардум, ҳастии он, дурахши давлатдории он, неру ва зиракии халқу миллатҳоро нишон медиҳад. Яке аз марҳилаҳои парчамдории мо замони Шуравӣ буд. Аз соли 1920, яъне аз таъсисёбии ҶХШ Бухоро то барҳамхӯрии ИҶШС, дар соли 1991 7 маротиба парчами мо иваз шудааст. Тоҷикистони соҳибистиклол расман бори аввал дар Иҷлосияи XVI Шурои Олии Тоҷикистон, ки аз 16 ноябр то 2 декабри соли 1992 дар шаҳри Хучанд доир гардид, соҳиби парчами худ шуд. Охири солҳои 80-ум ва ибтидои солҳои 90-уми асри гузашта давлати Шуравӣ ба инқирози сиёсӣ дучор шуд. Ҷумҳуриҳои иттифоқӣ роҳи соҳибистиклолиро пеш гирифта, як-як эълонияҳои истиқлолияти давлатии худро қабул намуданд. Тоҷикистон низ аз ин қатор истисно набуд, 24 августи соли 1990 дар Анҷумани II Шурои Олии ҶШС Тоҷикистон, даъвати 12-ум «Эълония истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро қабул намуд. Мувофиқи моддаи 18-и ин санади ҳуқуқӣ нишон, Парчам ва Суруди миллии рамзҳои соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор рафта, дахлнопазирии онҳоро қонун ҳимоя мекунад. Бо мақсади ҳар чи зудтар қабул намудани шаклу намуди рамзҳои давлатӣ аз 28 июни соли 1991 қарори Шурои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул шуд. Ҳамзамон, ҳамакнун вақт озмуни ҷумҳуриявӣ оид ба шаклу намуд ва мазмуну моҳияти рамзҳои давлатӣ эълон гардид. Барои натиҷагирӣ аз кори ин озмун комиссияи вижае таҳти роҳбарии президенти Академияи илмҳои Тоҷикистон, академик

Давлатшоҳ МАҲМУДОВ – омӯзгори факултети таърих ва ҳуқуқи ДДОТ ба номи Садриддин Айний

Муҳаммад Осимӣ таъсис ёфт. Аз рӯйи навиштаи рӯзноманигори шинохта Н. Муъминов, ки бевоқифа шохиди ҷараёни кори комиссия буд, бо ташаббуси Расмони халқии ИҶШС Сухроб Қурбонов гурӯҳи кории комиссия дар ҳайати Расмони халқии Тоҷикистон Зухур Ҳабибуллоев, раиси Иттифоқи дизайнерони Тоҷикистон А. Заневский, санъатшинос Лариса Додихудоева, рассомон Н. Игнатушина ва М. Сайдалиев таъсис дода шуда, ба онҳо омода намудани ангори парчам ва нишони давлатиро супориш доданд. Натиҷаи кори комиссия дар ҷараёни

Иҷлосияи XVI мавриди муҳокима қарор гирифт. Дар озмун кори расмони тоҷик Маҳмадулло Сайдалиев бештар ба дигарон писанд омад. Он тарҳи парчами имрӯзаи Тоҷикистон буд. Дар вақти қабули лоиҳаи зикршуда доир ба рангҳо байни нафарони алоҳида баҳсҳо сурат гирифта, баъзеҳо ҳатто пешниҳод намуданд, ки ранги сурх аз парчами Тоҷикистон чун рамзи

давлати коммунистҳо бардошта шавад. Бинобар навиштаи Н. Муъминов, «Онҳо ба ҷойи ранги сурх ранги ҷигарӣ ё қаҳвагиро пешниҳод мекарданд.»

Хушбахтона, дар ҷараёни ин баҳсу баррасиҳо нафарони огоҳ аз таъриху тамаддуни халқи тоҷик, ба монанди олимони А. Мухторов, М. Осимӣ, Ф. Тоҳиров, Л. Додихудоева ва дигарон кори комиссияро аз хатари ҷунин суханону пешниҳодҳои по дар ҳавою эҳсосоти эмин нигоҳ доштанд. Рӯзноманигор, шодравон О. Латифӣ аз ҷонибдор будани Б. Ғафуров аз се ранг: сурх, сафед ва сабз дар парчами соли 1953 ёдоварӣ намуда, иштирокдорону муҳолифони ранги сурхи парчамро мутмаин намуд, ки қабули он ҳеҷ хатареро эҷод намекунад. Тасвири тоҷ, ки ҳам дар парчам ва ҳам дар нишон гузошта шуда буд, яке аз мавзӯҳои дигари баҳс буд. Ҳайдар Шарифзода, вакил аз шаҳри Кӯлоб дар суханроние хеш қайд менамояд, ки бояд ба ҳафт ситораи тоҷ ситораи ҳаштум, бо далели он, ки гӯё бихишт 8 дарвоза дорад, илова шавад. Дар суҳбати хеш, муаллифи аслии тоҷ, рассом Маҳмадулло Сайдалиев бо камина (4 январи с 2019) қайд намуд, ки дар ибтидо ин пешниҳод қабул гардид. Аммо, бо гузашти як ё ду рӯз, нишони ҳаштум бардошта шуд.

Тоҷ дар ибтидо шакли мавҷро дошт. Аз ин рӯ, баъзе вакилон ба он эътироз намуданд. Аз ин сабаб, бо маслиҳати рассоми намоёни тоҷик, марҳум Зӯҳур Ҳабибуллоев аз тарафи рассом М. Сайдалиев ба шакли имрӯзааш тасвир карда шуд. Рӯзи 24 ноябр дар суханронии хеш раиси комиссияи озмун, академик Муҳаммад Осимӣ тарҳи парчамро бори дигар муаррифӣ мекунад. Пас аз ин, боз муҳокимарониҳо идома меёбанд. Ҳикмат Шарифов, вакил аз шаҳри Кӯлоб ба гузаштани тоҷ дар рамзҳои давлатӣ, аз ҷумла, парчам муқобил баромад. Ҳангоми баррасиҳо ӯ иддао намуд, ки тоҷ вақте ба рамзҳои давлатӣ гузошта мешавад, ки роҳбари давлати мо шоҳ бошад. Ҳабибулло Табаров, вакил аз ҳавзаи интихоботии Ховалинг пешниҳод намуд, ки дар як ғӯшаи парчам тасвири кӯҳ ворид шавад, зеро 93 ғоизи Тоҷикистони моро кӯҳистон ташкил мекунад. Роҳбари комиссия М. Осимӣ ба сухан баромада, арз доштанд, ки мувофиқи талаботи меъёрҳои байналмилалӣ, тарҳи парчами давлатӣ бояд хеле сода бошад, ки дар ҳолатҳои зарурӣ онро таҳия карда шавад.

Дар ҷараёни баҳсу мунозираҳо Раиси тозаинтихоби Шурои Олӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон пайваста ба коршиносону вакилон таъкид мекарданд, ки сари ин масъала ҷиддӣ муносибат намоянд, зеро рамзҳои давлатии Тоҷикистони соҳибистиқлол бояд ба меъёрҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ бошад ва гузашта аз ин, он дар худ ормонҳои таърихӣ ва фарҳангу ниёғони қадимаи моро таҷассум намояд. Дар рафти муҳокимарониҳо аз ҳисоби вакилону меҳмонон нафарони дигар, ба монанди Зулфиқор Абдусатторов, Қурбон Тӯраев, Абдумачид Достиев, Тоҳири Абдуҷаббор, Отахон Латифӣ ва дигарон иштирок намуданд. Бо мақсади боз ҳам тӯл накашидани доманаи баҳсҳо Абдумачид Достиев қайд намуд, ки мо бояд айнаи замон ин тарҳи рамзҳои давлатиро қабул намоем ва агар дар оянда зарурат шавад, ба он дигаргунӣ ворид мекунем. Пас аз ин, ҳуди ҳамон рӯз вакилони Иҷлосияи яқдилони Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар хусуси тасдиқи Низомномаи Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон»-ро қабул намуданд. Аҷибаш дар он буд, ки ҳамаи вакилону меҳмонон, бо вучуди ихтилофи назарҳо, нишону парчами нави Тоҷикистони соҳибистиқлолро яқдилони он рӯз эътироф намуданд. Ходими сиёсӣ давлатӣ Ҳикматулло Насриддинов дар асари ёддошти хеш «Таркиш» аз ҷараёни қабули рамзҳои давлатӣ ёд оварда, ҷунин менависад: «Аз ҳама муҳимаш он буд, ки ҳар ду тараф ҳам муҳолифин, ҳам саркардаҳои ҷабҳаи миллӣ дар атрофи як парчам ва нишони давлатии Тоҷикистон, ки сессия қабул ва тасдиқ кард, ҷамъ омаданд. Ҳама гурӯҳҳо бо ҷашмони пуроб парчами нави Тоҷикистонро бўсида, қасам ёд карданд, ки минбаъд баҳри эътидоли вазъи сиёсии он мубориза мебаранд.» Аз ҳамин ҷо, парчам ҷун рамзи иттиҳоду сарҷамъӣ ба раванди ба ҳам омадани миллати парешоншуда ва давлати ба порчаҳо тақсимшуда ибтидо бахшид. Дар назди парчами навин савганди сулҳ ёд кардани афроди алоҳида башорат аз ин медиҳад.

Бояд қайд намоем, ки расман муаллифони нахустин Парчами давлатии Тоҷикистон Зӯҳур Ҳабибуллоев, Александр Заневский, Лариса Додхудоева, Наташа Игнатушина, Маҳмадулло Сайдалиев эътироф шудаанд, аммо тавре дар боло ишора намудем, дар ин кор нақши рассоми тоҷик Маҳмадулло Сайдалиев бештар ба назар мерасад. Раванди омода намудани аввалин рамзҳои давлатии Тоҷикистон – парчам ва нишонро ӯ дар мусоҳибаи хеш бо рӯзноманигор М. Эгамзод ҳанӯз моҳи декабри соли 1992 иброз дошта буд. То ба имрӯз аз ҷунин мавқеъгириҳои Сайдалиев касе аз ҳамкорону коршиносон эрод нагирифтааст, ки ин албатта, эътирофи мавқеи ӯ мебошад. Ҳамзамон, дар охири суҳбати хеш Сайдалиев бо

муаллифи ин сатрҳо (4 январи соли 2019) ба ин масъала дахл карда, таъкид намуд, ки то ҳанӯз намунаи корҳои омоданамудаашро бо худ нигоҳ медорад.

Ҳамин тавр, Тоҷикистони соҳибистиклол бори нахуст соҳиби Парчами давлатии хеш ва яке аз рамзҳои асосии давлатдорӣ гардид. Дар чунин шаклу намуд пазируфта шудани парчами мо ягон зарра иштибоҳ набуда, балки ифодагари таъриху фарҳанг ва ормонҳои ҳазорсолаи миллати куҳанбунёди тоҷик мебошад. Парчам ҳамчун рамзи давлатӣ дар қатори нишон ва Суруди миллий дар моддаи 3-юми Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дода шудааст. Тарзу усули истифода ва аз лиҳози ҳуқуқӣ чӣ тавр муносибат намудан бо парчами давлатӣ дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 12 майи соли 2007 муайян гардидааст.

Хушбахтона, бо шарофати Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, бо мақсади афзудани ҳисси эҳтироми шаҳрвандон ба рамзҳои давлатӣ ва арзишҳои таърихӣ фарҳангӣ ва баланд бардоштани ҳисси ифтихори миллий иқдом гирифта шуд, ки рӯзи 24 ноябр чун иди Парчам ҳамасола таҷлил карда шавад. Аз ин лиҳоз, Президенти мамлакат, моҳи ноябри соли 2009, бо истифода аз ҳуқуқи ташаббуси қонунгузории худ лоиҳаи қонунро оид ба муқаррар намудани рӯзи Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Парлумони кишвар пешниҳод намуд. Ҳамин тариқ, тавассути ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рӯзҳои ид», аз 19 ноябри соли 2009 минбаъд рӯзи 24 ноябр чун рӯзи иди Парчам муқаррар гардид. Минбаъд, ҳамасола мардуми Тоҷикистон бо шукргузорӣ аз истиқлолияти давлатию сарварони закии иди парчамро бо шукӯҳу шаҳомати хосае таҷлил менамоянд. Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар воқеъ, чун рамзи давлатдорӣ ва нишонаи зиндагии шоистаи мардуми мо мебошад. Ҳақ ба ҷониби Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аст, ки гуфтаанд: «Парчами миллий имрӯз ҳамчун нишонаи азму иродаи устувори мардум барои ободии кишвари зебаманзарамон ҳаммароми «Дирафши Ковиён»-и аҷдоди ориётаборамон бо тобиши се ранг: ранги сурх – озодиву истиқлол, ранги сафед – сулҳу оромӣ, ранги сабз – ободию хурраи ва дар байни он рамзи тоҷи зарҳалини соҳибдавлатӣ бо ҳафт ситораи дурахшон бори дигар аз мавҷудияти тамаддуну фарҳанги бостонии тоҷикон пайкори созандагиву асолати миллий, давлату давлатдорӣ мустақил ва ормонҳои ватанхоҳиву қаҳрамонӣҳои родмардони сарзаминамон башорат медиҳад.»

Ифтитоҳи манораҳои парчаму нишон дар шаҳри Душанбе ва маркази шаҳру ноҳияҳои мамлакат як навъ ҳидоят ба ватандӯстӣ, эҳтиром гузоштан ба таъриху фарҳанг, нангу номуси миллий мебошад. Бо дарназардошти вазъи ҳассоси ҷаҳони муосир моро мебояд, дар атрофи сиёсати созандаи Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон муттаҳид шуда, барои рушду пешрафти кишвар саъю талоши созанда намоём.

ПАРЧАМИ УМЕД

*Эй парчами умед, то парфишон туйй,
Дар осмони бахт рангинамон туйй.
Сурхии ту, яқин, сурхии рӯ бувад,
Рӯсурхии абад 3-ин обрӯ бувад.
Ранги сафеди ту бахти сафеди мост,
Роҳи сафеди мо, рамзи умеди мост.
Мо бо ту меравем то қуллаи мурод,
Моро чу раҳнамо ҳафт ахтари ту бод!
Эй парчами умед, эй сабз чун чаман,
Аз ранги сабзи туст сарсабзии Ватан.
Аз файзи сояат сарсабзтар шавем,
Чун богҳои мулк пур аз самар шавем.
Эй парчами умед, эй ном, эй нишон,
Дар осмони бахт кардат кӣ парфишон?!
Бигзор номи ӯ монад дар ин ҷаҳон
Мисли ту раҳнамо, мисли ту ҷовидон!*

Низом ҚОСИМ

ОН ҚАДАР БОР КУН, КИ БИКАШАД, НА ОН ҚАДАР, КИ БИКУШАД

Таҳлили Нақшаи таълими муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023/24 ва солҳои минбаъда нишон медиҳад, ки барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бо мақсади аз худ кардани забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва хориҷӣ соатҳои таълимии кофӣ ҷудо шудааст. Аз ҷумла, хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ аз синфи якум то ёздаҳум забони тоҷикӣ меомӯзанд, ки миқдори соатҳои таълимии ин фан дар маҷмӯъ, 1798 соат аст.

Азим БАЙЗОЕВ –
номзади илмҳои
филология,
устоди ДМТ,
сармутахассиси
АТТ

Таълими забони русӣ дар муассисаҳои таълимии тоҷикӣ аз синфи дуюм ба роҳ монда шудааст, ки дар маҷмӯъ, 884 соатро ташкил мекунад. Солҳои охир таълими забонҳои хориҷӣ аз синфи сеюм шуруъ мешавад. Соатҳои таълимии ин фан низ хеле бештар аз фанҳои дигари мактабист (612 соат). Аммо агар ба натиҷаҳои таълими ин фанҳо нигарем, пай бурдан душвор нест, ки сатҳи омодагии хатмкунандагони МТМУ оид ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва хориҷӣ хеле нигаронкунанда аст. Ростӣ, агар ягон мактабшиноси хориҷӣ бо ин нақшаи таълим ва миқдори соатҳои таълимӣ шинос шавад, ҳатман ба хулосае меояд, ки хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Тоҷикистон бо се забон озодона суҳбат мекунанд ва бе ғалат менависанд. Вале мо медонем, ки ҳақиқати ҳол дигар аст. Хатмкунандагони мо аксаран ҳатто, бо забони тоҷикӣ озодона ва дуруст суҳбат кардаву навишта наметавонанд, чӣ расад ба забонҳои дигар. Аз ин ҷо саволи калидӣ ба миён меояд: сабаб чист?

Дар мо одат шудааст, ки омили асосии ба даст овардани натиҷаҳои таълимро дар бештар намудани миқдори соатҳои таълимӣ мебинем. Вақте ки бо сазо талошҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон давра ба давра барномаҳои давлатии таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ ба тасвиб расиданд дар баробари андешидани чораҳои дигар, оғози омӯзиши забони англисӣ (ва дигар забонҳои хориҷӣ) аз синфи 5 ба синфи 3 гузаронида шуд. Бо қабули Барномаи давлатии “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф барои солҳои 2020-2040” аксар

мутахассисон яке аз роҳҳои татбиқи пурсамари онро дар бештар намудани соатҳои таълимии ин фанҳо донистанд. Солҳои охир, ки масъалаи таҷдиди назар ба барномаҳои таълими фанҳои адабиёти тоҷик ва таърих ба миён омад, боз ҳам шахсоне пайдо шуданд, ки барои ҳалли мушкилоти ҷойдошта зиёд кардани миқдори соатҳои таълимии ин фанҳо ро пешниҳод карданд. Ҳамаи ин гуфтаҳо моро водор месозанд, ки сабабҳо ва омилҳои асосии ногувор будани вазъиятро бо ин ҳама бештарсозии соатҳои таълимӣ ҳамаҷониба таҳлил намоем. Ба андешаи

мо, ду сабаби асосии ин вазъият вучуд дошта метавонад:

1. Номувозинатӣ (нобаробарӣ)-и сатҳи қобилиятҳои имкониятҳои воқеии биологӣ, физиологӣ, психологӣ, ақлонӣ ва ҷисмонии хонандагон ба ҳаҷми донишу маълумоте, ки барномаҳои таълими фанҳо дар ҳар як сатҳ (синф) ва зина (ибтидоӣ, асосӣ, миёнаи умумӣ)

пешниҳод мекунад.

2. Таносуби миқдору сифат. Миқдори соатҳои таълимӣ яке аз омилҳои ба даст овардани натиҷаҳои таълим буду ҳаст ва боқӣ мемонад, аммо он омили асосӣ ва ҳалкунанда нест. Баланд бардоштани сифати таълим, аз ҷумла, методикаи таълими фанҳо ва фароҳам сохтани шароити мусоиди таълиму тарбия аз муҳимтарин омилҳои таъсиррасон барои ноил шудан ба натиҷаҳои дилхоҳи таълим аст.

Барои беҳтар дарк кардани масъала ҳамчун намуна нақшаи таълимиро барои синфҳои чорум (соли охири зинаи ибтидоӣ) ва панҷум (соли аввали зинаи асосӣ) таҳлил мекунем:

Номи фан	Синфи 4	Синфи 5
Забони модарӣ	8	3
Адабиёт		2
Забони русӣ	3	3
Забони хориҷӣ	2	2
Математика	5	5
Табиатшиносӣ	2	
Санъати тасвирӣ ва меҳнат	2	
Санъати тасвирӣ		1
Суруд ва мусиқӣ	1	1
Тарбияи ҷисмонӣ	2	2
Таърихи халқи тоҷик		2
Таърихи умумӣ		1
Биология		2
Технологияи меҳнат		1
Технологияи иттилоотӣ		1
Ҳамагӣ	25	26

Манбаъ: Нақшаи таълими муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023/24 ва солҳои минбаъда. – Душанбе: Маориф, 2023.

Шояд дар назари аввал чунин намояд, ки ин миқдори соатҳои таълимӣ дар як ҳафта барои хонандагони ҳамин синну сол бисёр нест ва ба хусусиятҳои синнусоли онҳо мувофиқ аст. Аммо, ба андешаи мо, чунин нест. Ин рақамҳо ҳанӯз бозгӯии ҳақиқии сарбории хонанда буда наметавонанд. Барои пай бурдан ба ҳақиқати ҳол бояд чанд паҳлуи дигари масъала низ ба назар гирифта шавад. Якум, ҳаҷми маълумоте, ки китоби дарсӣ барои ҳар як соати таълим пешниҳод мекунад. Дуюм, ҳаҷми маълумоте, ки барои супориши хонагӣ пешниҳод мегардад.

Агар ба китобҳои дарсии ҷорӣ назар андозем, хоҳем дид, ки барои хонандаи синфи чорум аз забони модарӣ барои омӯзиши забон ва хониш маводде пешниҳод карда мешавад, ки ҳаҷми он ба ҳисоби миёна каме бештар аз як саҳифаи китоб аст: китоби дарсӣ 320 саҳифаи суратдор буда, миқдори соатҳои таълимӣ дар як сол ба 280 соат баробар аст. Яъне, хонандаи синфи чорум ҳаҷми матн (мавод)-ро метавонад хонад, мазмунӣ онро дарк кунад ва нақл карда тавонад (аз ҷумла, бо роҳи саволу ҷавоб).

Дар синфи панҷум ин фан ба ду қисм – забони тоҷикӣ ва адабиёти тоҷик ҷудо мегардад. Китоби забони тоҷикӣ барои синфи 5 (матнҳои таълимӣ) аз 250 саҳифа иборат аст. Миқдори соатҳои таълимӣ 105 соатро ташкил медиҳад. Аз ин ҷо барои як соати таълимӣ 2,4 саҳифа рост меояд. Китоби адабиёти тоҷик аз 305 саҳифа иборат буда, барои омӯзиши он 70 соати таълимӣ ҷудо шудааст. Дар маҷмӯъ, аз забони тоҷикӣ ва адабиёти тоҷик ба хонандаи синфи 5 мо маводдеро пешниҳод мекунем, ки ҳаҷми он ба 3,5 саҳифаи китоби дарсӣ баробар аст. Яъне, 3,5 маротиба бештар аз аз синфи 4. Дар ин синф фанҳои нав илова мешаванд. Яке аз онҳо таърих аст, ки он ҳам дар ду шакл – таърихи дунёи қадим ва таърихи халқи тоҷик пешниҳод мешавад. Китоби дарсии таърихи халқи тоҷик барои синфи 5 аз 245 саҳифа иборат буда, миқдори соатҳои таълимӣ барои як сол 70 соат аст. Аз ин ҷо барои ҳар як соати таълимӣ маводде пешниҳод шудааст, ки аз 3,5 саҳифа иборат аст. Китоби дарсии таърихи дунёи қадим барои ҳамин синф аз 270 саҳифа иборат буда, миқдори соатҳои таълимӣ ба 35 соат баробар аст. Яъне, барои як соати таълимӣ 7,7 саҳифаи китоби дарсӣ рост меояд.

Чунин таҳлилро барои фанҳои дигар низ идома додан мумкин аст. Аммо ҳаҷми як назари кӯтоҳ кофист, то ба хулосае биёем, ки мо аз хонандаи синфи 5 як ҷаҳиши баландеро талаб мекунем, ки аз имконияту қобилиятҳои ҳақиқии ӯ ба маротиб бештар аст. Агар сатҳи донишу фаҳмиши хонандаи синфи 5 баробар бо олимони унвондору муаллифони китобҳои

дарсӣ мебуд, ҳатман ҳушдор меод: “Мо тарзе офарида шудаем, ки ба қуллаҳои дониш бо зинаҳо, оҳиста-оҳиста ва бемайлони боло бароем, на ба воситаи лифт, ки шумо меҳеҷед!”

Хулосае, ки аз ин мушоҳидаҳои сатҳӣ ба миён меояд, он аст, ки масъалаи мувозинат (баробарӣ)-и сатҳӣ қобилияти имкониятҳои воқеии биологӣ, физиологӣ, психологӣ, ақлонӣ ва ҷисмонии хонандагон ба ҳаҷми донишу маълумоте, ки барномаҳои таълими фанҳо дар ҳар як сатҳ (синф) ва зина (ибтидоӣ, асосӣ, миёнаи умумӣ) пешниҳод мекунад, ба таҳлили амиқ, ҳамаҷониба ва илман асоснок ниёз дорад. Ин таҳқиқот наметавонад бо таъсиси як гурӯҳи кори одии Вазорати маориф ва илм сурат гирад, ҳамоно тавре ки мо маъмулан чунин рафтор мекунем. Ба ин таҳқиқоти бунёдӣ бояд мутахассисони варзидаи соҳаҳои гуногун, аз ҷумла, мутахассиси тиббӣ кӯдакон, психологи синнусолии кӯдакон, педагогҳои соҳибтаҷриба ва бохабар аз методикаи муассири таълим, мактабшиноси варзида, ки ин масъаларо дар муқоиса бо кишварҳои дигар таҳлил карда тавонад, ҷалб гарданд. Натиҷаи ин таҳқиқот дар баробари таҳлили сарбориҳо ва ҳаҷми донишу маълумоти хонандагон бояд барои таълифи китобҳои дарсии оқилона (оптималӣ) фикру андешаҳои дақиқу илмӣ пешниҳод намояд. Мо дар муносибат ба фарзандони худ бояд ин мақоли машҳури халқиро шиори худ гардонем: “Он қадар бор кун, ки бикашад, на он қадар, ки бикушад”.

Табиати кӯдак чунин аст, ки агар маводди дарсиро аз худ карда натавонад, ноумед мешавад, эътимодро ба тавоноии ҳудаш гум мекунад. Ҳудаш пай набурда, ҳамоно фан(ҳо)-ро бад медидагӣ мешавад ва эҳтиром гузоштан ба омӯзгорро ҳам аз даст медиҳад. Ин гуноҳи кӯдакон нест, психологияи ӯ, табиати ӯ чунин аст.

Масъалаи гузаштан аз нишондиҳандаҳои сирф миқдорӣ (миқдори соатҳои таълимӣ) ба сифати таълим аз ҷанбаи дигари муҳими ин масъала аст. Хулосае, ки аз таҳлили миқдори соатҳои таълимӣ барои омӯзиши забонҳо бармеояд, он аст, ки барои ба даст овардани натиҷаҳои таълим (баланд бардоштани сифати таҳсилот) миқдори соатҳои таълимии ҳар фан омилҳои асосӣ ва ҳалкунанда буда наметавонад, балки сифати таълим дар мадди назари аввал аст. Вале аз ҷониби дигар, ҳуди мафҳуми сифати таҳсилот (СТ) дар низоми маориф мафҳуми норавшану зеҳнӣ (абстрактӣ) аст. Муайян намудани сифати ҳар ашё, аз хурд то калон, хеле осон аст, зеро ҳар ашё нишондиҳандаҳо, аломатҳо ва ченакҳои мушаххаси ҳудро дорад, барои ин асбобу дастгоҳҳои ченкунӣ ва андозагирӣ мавҷуданд. Чунин нишондиҳандаҳо, мушаххасот ва аломатҳо барои СТ аниқу дақиқ нестанд. Он чӣ дар ин маврид барои мо дастрас аст, ин омилҳои таъсиррасон ба СТ асту бас. Муҳимтарин омилҳои таъсиррасон ба СТ чунин буда метавонанд:

1. Сатҳи омодагӣ ва касбияти омӯзгорон;
2. Сифати китобҳои дарсӣ ва таъминоти омӯзгорону хонандагон бо онҳо;
3. Адабиёти иловагии таълим, аз ҷумла, дастурҳои методӣ, маводди аёний, аудио- ва видеомавод, захираҳои интернетӣ, роҳнамои омӯзгор, дастурҳои методакаи таълими фан;
4. Сатҳи дониш, маҳорату малака ва салоҳиятҳои таълимгирандагон;
5. Шароити муносиби таҳсил (муҷахҳаз будани синфхонаҳо бо техника ва технологияҳои муосир, лабораторияҳои муҷахҳаз бо таҷҳизоти зарурӣ ва ғ.).

Хонанда ҳамоно вақт соҳиби салоҳиятҳои зарурӣ (калидӣ ва фанӣ) мешавад, ки агар омӯзгор салоҳиятманд бошад. Ҳақиқат ин аст, ки фақат бо таъмини омӯзгорон бо китобҳои дарсӣ мо муносибати босалоҳият ба таълимро ҷорӣ карда наметавонем. Омӯзгор дар баробари китоби дарсии хушсифат ва ҷавобгӯии талабот бояд бо роҳнамои омӯзгор, маводди аёний, дастурҳои методӣ (методикаи таълими фан) ва технологияҳои муосири таълим муҷахҳаз бошад. Ҳамчунин, барои хонандагон таҳия ва наشري дафтари хонанда хеле зарур аст. Ба ибораи дигар, муносибати босалоҳият ба таълим дар баробари ҷорӣ намудани методологияи хонандамеҳвар (таълиму омӯзиш бо роҳи масъалагӯзорӣ) танҳо дар сурате натиҷа медиҳад, ки омӯзгору хонанда бо бастаи маводди таълимӣ таъмин бошанд (маҷмуи маводди таълимӣ: китоби дарсӣ, роҳнамо, дастури методӣ, маводди аёний, электронӣ, дафтари хонанда) ва дар айни замон ба шароити хуби таълим (мавҷуд будани кабинетҳои фанӣ муҷахҳаз, лабораторияҳои муҷахҳаз бо асбобу дастгоҳҳои зарурӣ, ҷанбаҳои дигари инфрасохтори муассисаи таълимӣ) дастрасӣ дошта бошанд.

Танзими барномаҳои таълим бо дарназардошти робитаҳои байнифанӣ низ хеле масъалаи муҳим ва яке аз омилҳои таъмини таълими босифат аст. Оё, дар ҳақиқат, омӯзиши айнизамонии се забон (тоҷикӣ, русӣ, хориҷӣ) имкон дорад? Вазъи имрӯза аксар мутахассисону омӯзгорону падару модаронро ба он водор месозад, ки ба ин савол посухи манфӣ диҳанд. Вале андешаи мо чунин аст, ки ҳеҷ чизи имконнопазир нест! Барои ин мо бояд мазмуну мундариҷа ва методикаи таълимро тағйир диҳем. Биёед, маводди китобҳои дарсии забони тоҷикӣ, русский язык ва English-ро барои синфи 5 дар як ҳафтаи таълимии

дилхоҳ варақ мезанем. Чаро маҳз синфи 5, на 3-ю 4, ё 6-у 7? Чунки хонандаи синфи 5 донишу малакаҳои аввалини истифодаи ин забонҳоро дорад, захираи луғавии кофӣ дорад, чӣ тарз сохта шудани ҷумлаҳоро медонад, дар мавзӯҳои рӯзмарра суҳбат карда метавонад. Ҳангоми таълими ҳар забон ба назар гирифтани омодагии қаблии хонанда хеле муҳим аст. Зимни мушоҳидаи ин китобҳои дарсӣ хоҳем дид, ки аз забони тоҷикӣ як мавзӯ бо як методи таълим, ҳаҷми муайян ва қоидаҳои грамматикӣ мушаххас пешниҳод мешавад, дар китоби забони русӣ – мавзӯи дигар бо ҳаҷм ва тарзу усулҳои таълими дигар, дар дарси забони англисӣ – мавзӯи комилан дигар бо методҳои дигари таълим.

Акнун тасаввур кунед: ман хонандаи синфи 5 ҳастам. Рӯзи душанбе дар дарси забони тоҷикӣ ба мо матнеро дар мавзӯи “Душанбе – қалби кишвари мо” (бо таҳлили мазмун ва шарҳи грамматикӣ матн) меомӯзанд, рӯзи сешанбе дар дарси забони русӣ ба мо матни “Москва: вчера, сегодня завтра столицы России”-ро пешниҳод мекунам ва рӯзи дигар дар дарси забони англисӣ матнеро бо номи рамзии “London is One of the Oldest Cities in Europe” (Лондон – яке аз қадимтарин шаҳрҳои Аврупо) таҳлил мекунам. Шавқу ҳаваси ман зиёд мешавад, ман бо шарикдарсам меоҳам дар бораи Душанбе бо забони русӣ, дар Москва бо забони англисӣ ва дар бораи Лондон бо забони тоҷикӣ суҳбат кунам! Охир, ман аллакай силсилаи ин калимаҳоро дар се забон медонам: шаҳр – город – city, пойтахт – столица – capital, кишвар – страна – country, кӯча – улица – street, хиёбон – проспект – avenue, дарё – река – river, бино – здание – building ва ғайраҳо медонам! Аз шарикдарси дигарам хоҳиш мекунам (бо супориши китоб), ки нақши сайёҳи англисро бозад, ки ба саёҳат омадааст. Ман дар бораи деҳаи худ, ноҳияи худ, шаҳри худ ва пойтахти кишвари худ бо камоли майл суҳбат мекунам! Қадом тарзи таълим беҳтару шавқовартар аст?

Дар маҷмӯъ, хеле муҳим аст, ки масъалаҳои гуногуни соҳаи маориф (баррасиву таҳлили омӯзиши фан(ҳо)-и алоҳида, низоми муносибати босалоҳият ба таълим, низоми баҳогузори бисёрҳола ва ғайра) на дар алоҳидагӣ, балки бо дарназардошти омилҳои дигари таъсиррасон ба онҳо ба роҳ монда шавад. Мо ба ин нукта дар мақолаи худ – “Гузариш ба низоми 10-ҳолаи арзёбӣ: имконият ва монеаҳо” таъкид карда будем. Вақти он расидааст, ки аз таҳқиқи омӯзишҳои рӯякӣ даст кашида, ба таҳлили амиқи илмӣ масъалаҳои таълиму тарбия рӯ оварем. Танҳо дар он сурат натиҷаҳои бадастомада метавонанд барои қабули қарорҳои дахлдор, мушаххас, иҷрошаванда ва андешидани чораҳои амалан самаранок мусоидат намоянд.

Адабиёт:

1. Байзоев А. Гузариш ба низоми 10-ҳолаи баҳогузори: имконият ва монеаҳо // Маорифи Тоҷикистон, №5, 2024. – С. 24-30.
2. Байзоев А. Дар чорсӯи андешаҳо (Маҷмуаи мақолаҳо). – Душанбе: Маориф: 2023. – 208 с.
3. Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соҳои 2004-2014. Қарори Ҳукумати ҶТ аз 2 декабри соли 2003.
4. Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соҳои 2015-2020. Қарори Ҳукумати ҶТ аз 3 юни соли 2015.
5. Барномаи давлатии тақмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Қарори Ҳукумати ҶТ аз 30 августи соли 2019.
5. Барномаи давлатии “Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф барои солҳои 2020-2040”. Қарори Ҳукумати ҶТ аз 30 апрели соли 2021.
6. Зиёев М. ва дигарон. Забони модарӣ. Китоби дарсӣ барои синфи 4. – Душанбе: Маориф, 2018. – 328 с.
7. Зиёзода Т. Таърихи дунёи қадим. Китоби дарсӣ барои синфи 5. – Душанбе: Маориф, 2017. – 272 с.
8. Нақшаи таълими муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2023/24 ва солҳои минбаъда. – Душанбе: Маориф, 2023. – 96 с.
9. Набизода С. ва дигарон. Забони тоҷикӣ. Китоби дарсӣ барои синфи 5. – Душанбе: Маориф, 2023. – 256 с.
10. Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Қарори Ҳукумати ҶТ аз 29 сентябри соли 2020.
11. Яъкубов Ю. Таърихи халқи тоҷик. Китоби дарсӣ барои синфи 5. – Душанбе: Маориф, 2015. – 248 с.

РАҚАМИКУНОНӢ: ВАЗЪИЯТ, ЗАРУРАТ ВА ПЕШРАФТ

Дар даври Истиқлол аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар робита ба рақамикунонӣ чор барномаи давлатӣ ба тасвиб расидааст, ки ҳамагӣ барои амалишавии технологияи иттилоотӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ равона карда шудаанд. Атрофи масоили марбут ба ташаббусҳо дар ин самт директори Маркази ҷумҳуриявии компютерӣ ва иттилоотӣ Комрон Муҳаммадраҷабзода андешаҳои худро чунин иброз намуд:

— Маркази ҷумҳуриявии технологияи компютерӣ ва иттилоотӣ ниҳодест, ки ба таълими бонизоми донишҳои технологӣ асос мегузорад. Бояд гуфт, ки дар асри технология зиндагӣ карда, аз талаботҳои он берун буда наметавонем. Ин аст, ки Ҳукумати ҚТ дар сиёсати худ ба ин масъала тавачҷуҳи хоса зоҳир мекунад. Як сухани Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ — Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон чун шиор садо медиҳад: «Асри асри XXI асри технологияи нав ва информатика мебошад.» Қабули дахҳо барномаву концепсия ва ҳуҷҷатҳои дигар, ташкили ниҳодҳои махсус барои ҳамқадам шудан ба замон маҳз ба ҳамин хотир аст. Ҳукумати ҚТ дар ин самт барномаҳои махсусро дар чанд марҳила ба тасвиб расондааст, ки ин барномаҳои давлатӣ ба компютеркунонии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ; қори синфхонаҳои технологияи информатсионӣ; коршоям будани компютерҳо ва истифодаи мақсадноки он; пайваст будан ба шабакаи Интернет ва истифодаи самараноки он; истифодаи васоити таълимӣ ва китобҳои дарсӣ; таҳассуснок будани омӯзгорон ва тақмили ихтисоси онҳо рабт доранд.

Бояд гуфт, ки ҳар кадоме аз ин самтҳо дар худ зерсамтҳо дорад. Дар робита Маркази ҷумҳуриявии технологияи информатсионӣ ва коммуникатсия доир ба иҷрои Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва амалӣ намудани Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба иҷрои Барномаи давлатии амалӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ — коммуникатсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин самт қорҳои зиёдеро ба субут расондааст. Чунончи, ёрии амалӣ барои

таҷҳизонидан, омӯзондан ва таъмири компютерҳо дар ҳамаи намуди мактабҳо; ҳисобу китоби дақиқи омӯри доир ба омӯзишу таъмири компютерҳо; филмҳои таълимӣ, миқдори компютерҳое, ки бо интернет пайвастанд; сабти дискетҳои компютерӣ ва овозии филмҳои таълимӣ бо забони давлатӣ, аз рӯи зарурат бо забонҳои русиву англисӣ; омода намудани дискетҳои таълимии компютерӣ аз таҷрибаи пешқадами омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, мураббихони эҷодқори кӯдакгонҳо, устодону омӯзгорони литсео

омӯзишгоҳҳои касбӣ ва муассисаҳои берунамактабӣ; сабти дарсҳои намунавӣ, озмунҳо, дигар чорабиниҳои ҷумҳуриявӣ ба дискетҳои таълимии компютерӣ; ба маркази технологияи информатсионӣ ва коммуникатсияи шаҳро ноҳияҳо ирсол намудани тавзеҳот оид ба роҳҳои оптималии истифода бурдани филмҳои таълимӣ, дискетҳои таълимии компютерӣ, китобҳои

дарсию методӣ; дар ҳамкорӣ бо Донишқадаи тақмили ихтисоси кормандони соҳаи маорифи вилоят барои омӯзгорони соҳаи компютерӣ ташкили курсҳо; ташкили омӯзиши курсҳои компютерӣ ва забони англисиро тибқи иҷозатнома дар асоси шартнома ва чанд паҳлуи дигар.

Марказ дар робита ба иқдомҳои Ҳукумат ва роҳбарияти он як қатор корҳоро ба сомон расондааст. Аз ҷумла, дар назди раёсат ва шуъбаҳои маорифи шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурии марказ ва бахшҳои технологияи информатсионӣ ва коммуникатсия таъсис дода шуд, ки барои пешравии самт дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ кор ва фаъолият менамоянд. Дар тури солҳои истиқлол муассисаҳои таҳсилоти умумӣ тибқи барномаҳои давлатӣ давра ба давра бо кабинетҳои технологияи иттилоотӣ мучаххаз бо компютер, тахтаи электронӣ таъмин шуданд. Қисман компютерҳо дар муассисаҳои таълимӣ ба шабакаи Интернет ҳам пайваст гардиданд. Таъмини муассисаҳои таълимӣ бо мутахассисон ва омӯзгорони фанни технологияи иттилоотӣ низ тадриҷан ҳалли ҳудро меёбад. Ҳатто, баъзе муассисаҳои таълимии ҷумҳурии бо 226 адад барномаи компютерии иҷозатномавӣ таъмин карда шудаанд. Дар ин давра аз ҷониби мушовирони Марказ платформаи рақамии «Фотехҷон» таҳия гардид, ки он аз се қисмат - «Донояк», «Ҷустуҷӯ» ва «Муҳаррир» иборат буда, савол ва ҷавобҳо аз соҳаҳои мухталиф ба он ворид карда шуданд. Платформаи мазкур барои истифодаи муштариён дар суроғаи «fotehjon.tj» дастрас мебошад.

Марказ тибқи Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10 июли соли 2017, № 344 дар бораи қоидаҳои ягона барои сомонаҳои расмӣ вазорату идораҳо, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти ҳудидоракунии шаҳрак ва деҳот дар шабакаи Интернет дар тамоми раёсат ва шуъбаҳои маорифи шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурии сомонаҳои расмӣ сохта додааст. Марказ барои баланд бардоштани савияи дониши техникаи мутахассисон, кормандони раёсат ва шуъбаҳои маориф ва омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ дар давраи таътилҳои зимистона, баҳорӣ, тобистона ва тирамоҳӣ курсҳои омӯзиши истифодабарии технологияи нави муосир (тахтаҳои электронӣ ва видеопроектор)-ро дар муассисаҳои таълимӣ пайваста мегузаронад. Баҳри амалӣ намудани нақшаи чорабиниҳои Барномаи мазкур марказ сомонаи расмӣ ҳудро дар домени tj.mjtik.tj таъсис дода, дар он барномаҳои давлатӣ оид ба соҳаи маориф, қарору фармонҳо, дастурҳо, оиннома, низомнома, мақолаҳо, маълумотҳои оморӣ оид ба технологияи иттилоотию коммуникатсионӣ, маълумотҳо оид ба истифодабарии технологияи муосир ва шакли электронии китобҳои дарсӣ аз синфи 1 то 11, шакли электронии китобҳои бадеӣ, китобҳои бачагона, видеофилмҳои таълимӣ, конференсия ва семинар-машваратҳо ва инчунин, тамоми китобҳое, ки дар китобхонаи миллӣ маҳфуз мебошанд, ҷой дода шудаанд. Оид ба таҳияи маводҳои электронӣ бо забони давлатӣ барои ҳамаи фанҳо шакли электронии ҳама намуди китобҳои дарсӣ аз синфи 1 то 11 (167 номгӯй) таҳия ва дастраси муассисаҳои таълимӣ гардонда шуда, дар сомонаи вазорат ҷойгир карда шудаанд. Вобаста ба ин аз таҷрибаи пешқадами омӯзгорони соҳибтаҷриба ва пешқадам аз фанҳои физика ва алгебра, астрономия, геометрия, биология, химия дарсҳои видеоиро ҳамчун маводи иловагӣ омода намуда, дар сомонаи марказ www.mjtik.tj ва дар сомонаи китобхонаи электронии www.marifat.tj зиёда аз 3000 видеои таълимӣ ҷойгир намуд, ки истифодабарандагони низомии таҳсилоти фосилавӣ метавонанд аз онҳо истифода намоянд. Ҳамзамон, шакли электронии китобҳо дар шакли (формати) *epub* (ипаб), ки шакли универсалӣ мебошад, омода гардидааст. Чунин шакл имконият медиҳад, ки омӯзгорон, хонандагон ва тамоми хоҳишмандон дар телефонҳои мобилӣ, планшет, ноутбук ва дигар намуди таҷҳизоти техникӣ онро насб кардаву истифода баранд.

Бо дастури Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва бо ташаббуси Маркази ҷумҳуриявии технологияи информатсионӣ ва коммуникатсия дар ҳамкорӣ бо Хазинаи кӯдакони Созмони Милали Муттаҳид (ЮНИСЕФ) ҷиҳати амалишавии ҳадафҳои Консепсияи гузариш ба таҳсилоти рақамӣ то давраи соли 2042 рӯзҳои 22-24 феввали соли ҷорӣ дар толори Марказ омӯзишҳо вобаста ба истифодабарии таҷҳизоти рақамӣ, аз ҷумла, сомонаи китобхонаи электронии www.marifat.tj дар раванди таълим миёни хонандагону омӯзгорон бо иштироки директорони марказ ва бахшҳои технологияи информатсионӣ ва коммуникатсияи назди раёсат ва шуъбаҳои маорифи шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурии сурат гирифт. Дар давоми омӯзиш ба масъулини марказҳои технологияи информатсионӣ ва коммуникатсияи вилоятҳо, шаҳри Душанбе ва шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурии дастур дода шуд, ки бо истифода аз имкониятҳои мавҷуда вобаста ба истифодаи сомонаи китобхонаи электронии www.marifat.tj дар раванди таълим семинару курсҳои омӯзиширо ба роҳ монанд. Вобаста ба ин, Марказ

дарсҳои намунавии омӯзгорони соҳибтаҷриба ва пешқадамро аз фанҳои «Физика», «Алгебра» ва «Математика» сабт карда, дастраси муассисаҳои таълимӣ гардонд. Ин дарсҳо дар сомонаи вазорат ҳам ҷойгир карда шуданд. Ҳамзамон, филмҳои таълимӣ доир ба ҳаёт ва фаъолияти Мирзо Турсунзода, Истиқлолият ва рушди маориф, китоби дарсии «Забони тоҷикӣ» бо сабти овозӣ барои синфи 1, барномаҳои компютери забони англисӣ, русӣ, физика, химия, инчунин, саволнома (тест)-ҳо барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ омода шуда, дарсҳои видеоӣ аз фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ паҳн гардиданд.

Муассиса дар давраи фаъолияти қорӣ бахшида ба «Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф» озмуни ҷумҳуриявӣ «Барномасозӣ ҷавон»-ро байни хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ баргузор намуд. Ҳадаф аз баргузори озмун тавсеаи тафаккури техникаи насли наврас, баланд бардоштани сатҳи фарҳанги техникӣ, шавқу ҳаваси хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ба омӯзиши фанни технологияи иттилоотӣ, шиносии бештари хонандагон бо кашфиёти илмҳои муосир, ташаккули тафаккури мантиқии хонандагон, бедор намудани шавқу завқи онҳо дар ҳалли масъалаҳои мураккаби фанӣ, баёни озодонаи фикр, аз худ намудани технологияи иттилоотӣ - коммуникатсионӣ, истифодаи қомеъҳои соҳаҳои гуногуни илму техникаи муосир, дарёфти хонандагони болаёқат, ки ба омӯзиши фанни технологияи иттилоотӣ шавқу завқдоранд, ташвиқ ва тарғиби хонандагон дар самти созандагӣ эҷодкорӣ мебошад. Озмун тибқи талаботи Низомнома барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумии кишвар ташкил шуда, 4 номинато дар бар гирифт: 1. Барномасозӣ; 2. Веб-барномасозӣ; 3. Сохтани манбаи маълумот (база данных); 4. Сохтани шабакаҳои иттилоотӣ.

Ғолибон бо тухфаҳои хотиравӣ ва мукофотҳои соҳавӣ қадрдонӣ шуданд.

Ёдовар мешавем, ки дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таълими фанни Технологияи иттилоотӣ аз синфи 5 сар мешавад. Аз ҷониби Вазорати маориф ва илм стандарт, барнома ва нақшаи таълимии фанни технологияи иттилоотӣ аз синфи 5-11 таҳия ва тасдиқ гардида, дастраси муассисаҳои таълимӣ гардонида шуданд.

Санаи 21.06.2024 бори аввал дар сатҳи баланд Шурои технологияи иттилоотӣ коммуникатсионӣ назди Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар толори меҳмонхонаи «Хилтон» бо иштироки вазири маориф ва илм, муовинони вазири маориф ва илм, муовини Агентии инноватсия ва технологияҳои рақамӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, сардори раёсати ҳамкорӣ Иттиҳоди Аврупо, муовини намояндаи ЮНИСЕФ дар Тоҷикистон, шарикони рушд ва сардорони раёсату шуъбаҳои дахлдори дастгоҳи марказии вазорат, роҳбарони муассисаҳои тобё, намояндагони марказҳои технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ шахро ноҳияҳои ҷумҳурӣ ва дигар кормандони соҳаи маориф иштирок намуданд. Дар Шуро мазкур масъалаҳо оид ба тасдиқи нақшаи фаъолияти Шуро дар соли 2024, таъмини пайвасти муассисаҳои таҳсилоти умумии ҷумҳурӣ ба шабакаи интернет, муаррифии Барномаи қорӣ намудани технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2024-2028 ва Системаи иттилоотӣ идоракунии маориф ва илм мавриди баррасӣ қарор дода шуд.

Мавриди зикр аст, ки яке аз роҳҳои пешрафти қор дар шароити имрӯза ҳамкорӣ бо шарикони рушд аст. Фикр мекунам, Марказ аз ин ҷиҳат ҳам муваффақиятҳо дорад. Ҳамкорӣ бо шарикони рушд беҳтарин роҳи расидан ба муваффақиятҳост. Бо мақсади дар амал татбиқ намудани «Концепсияи гузариш ба таҳсилоти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2042» Лоиҳаи барномаи нави Системаи иттилоотӣ идораи соҳаи маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон айни замон мавриди таҳия ва татбиқи пилотӣ қарор дорад. Барномаи мазкур аз ҷониби ширкати байналмилалӣ «IRTech»-и (Федератсияи Россия) таҳия шуда истодааст. Системаи иттилоотӣ идораи соҳаи маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон аз як қатор функсияҳо иборат мебошад: пешбурди маълумот оид ба ҳар як муассисаи таълимӣ; банақшагирии раванди таълим; таҳияи ҷадвали дарсҳо ва ҷадвали баргузори чорабиниҳо; роҳандозии журнали синфӣ электронӣ ва рӯзномаи электронӣ; баҳисобгирии хонандагон ва волидони онҳо; баҳисобгирии кадрӣ кормандон; ташаккули раванди донишомӯзии хонандагон; пешбурди парвандаи шахсии хонандагон ва омӯзгорон; почтаи электронӣ корпоративӣ, лавҳаи эълонҳо; ташаккули худкори ҳисоботҳои таҳлилӣ ва омӯрӣ дар ҳамаи сатҳҳо; идоракунии соҳаи маориф дар асоси иттилоот дар ҳамаи сатҳҳо; идоракунии молиявӣ дар ҳамаи сатҳҳо.

Қайд кардан бамаврид аст, ки дар бунёди низомии иттилоотӣ соҳаи маорифи ҷумҳурӣ, ки мутобиқ ба низомии Ҳукумати электронӣ мебошад, аз ҷониби ширкати байналмилалӣ

«IRTech»-и (Федератсияи Россия) вобаста ба такмил ва азнавсозии низоми иттилоотию идоракунии маориф ва илм бо иштироки кормандони марказҳои технологияи информатсионӣ ва коммуникатсия аз 6 май то 21-уми майи соли 2024 семинари омӯзишиҳои маҷозӣ (онлайнӣ) баргузор карда шуд.

Бо мақсади татбиқи барномаи давлатӣ ва Консепсияи гузариш ба таҳсилоти рақамӣ то давраи соли 2042, дар ҳамкорӣ бо Хазинаи кӯдакони Созмони Милали Муттаҳид (ЮНИСЕФ) пеш аз ҳама, оид ба харитакунонии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ (GIGA) бо иштироки директорони марказ ва бахшҳои технологияи информатсионӣ ва коммуникатсияи назди раёсат ва шӯъбаҳои маорифи шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ омӯзишҳо баргузор намуд. Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дастгирии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳавасмандии худро ҷиҳати шомил шудан ба Ташаббуси ГИГА - ташаббуси ҷаҳонии ЮНИСЕФ-ITU оид ба пайваст кардани ҳар як мактаб ба интернет ва ҳар як ҷавон ба маълумот, имконият ва интиҳоби беҳтарин изҳор карда, аллакай дар ин самт як қатор корҳоро ба анҷом расонид. Дар натиҷаи таҳлилҳо бевосита аз ҷониби Маркази ҷумҳуриявии технологияи иттилоотӣ ва коммуникатсияи Вазорати маориф ва илми Тоҷикистон ва гурӯҳи машваратии «ICON-INSTITUTE» таҳти роҳбарии Майк Ҷенсен дастуре таҳия шуд, он харитакашии пайвастагии мактабҳо ба интернет ва стратегияи амал ва арзёбии вазъи кунунии инфрасохтори маорифро пешниҳод мекунад.

Маркази ҷумҳуриявии технологияи информатсионӣ ва коммуникатсия дар робита ба таваҷҷуҳи роҳбарияти кишвар дар самти пешбурди барномаи рақамӣ тавассути такмил додани инфрасохтори интернет ҳамеша талош менамояд.

Таҳияи Саудаи ФАЗЛ

ДУНӢИ КӢДАКОН

Агар хоҳед, фарзандонатон бохуш бошанд, ба онҳо қисса хонед, агар хоҳед, ки хеле бохуш бошанд, барояшон бештар қисса бихонед!

Алберт Эйнштейн

Тақрибан ҳама ҳақиқате, ки бо садоқат баён мешаванд, тавассути кӯдакон аст.

Оливер Уэнделл Холмс

Руҳи инсон бо будан дар канори кӯдакон шифо меёбад.

Ф.М.Достоевский

Кӯдакон на танҳо маъсум ва кунҷованд, балки мусбатандеш, пурлаззат ва аз ҳама муҳимтар сабабгори шодиянд, бо як калом, онҳо ҳамон чизе ҳастанд, ки бузургтарҳо орзуяшро доранд!

Кэролин Хейвуд

Ҳанӯз касе ҳамдӣ, меҳрубонӣ ва саховати руҳи як кӯдакро дарк накардааст: системаҳои омӯзиш бояд барои бозкушоии ин ганҷина талош намоянд.

Эмма Голдман

Агар тахайюли як кӯдакро нобуд кунед, ё камарзиш ҷилва диҳед, имконияти дар зиндагӣ муваффақ шуданашро аз дасташ мегиред, тахайюл як кори одиро ба як кори бузург табдил медиҳад ва аз куҳнаҳо нав месозад.

Лайман Фрэнк Баум

Таҳияи Абдуллоҳи Қодирӣ

100 САНАИ МУҲИММИ ТАЪРИХӢ ДАР 100 СОЛИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

(солҳои 1924 – 2024)

Муҳимтарин ҳаводис ва рӯйдодҳо дар давоми 100 соли таъсисёбии Тоҷикистон

1. 14 октябри соли 1924 - Тақсимои миллии ҳудудии Осиёи Миёна ва ташкил ёфтани ҷумҳуриҳои Туркменистон, Ўзбекистон ва Тоҷикистон
2. 14 октябри соли 1924 - Таъсисёбии Ҷумҳурии Мухтори Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон
3. 15 марти соли 1925 – Ба деҳаи Душанбе мақоми шаҳр дода шуд.
4. Соли 1926 - Мувофиқи барӯйхатгирии аҳоли дар Ўзбекистон дар шиносномаи тоҷикон маҷбуран онҳоро ўзбек навиштанд.
5. Солҳои 1929 – 1939 - Дар Тоҷикистон алифбои лотинӣ амал мекард.
6. Соли 1929 - Дар Тоҷикистон аввалин Театри касбии тоҷик ба номи Абулқосим Лоҳутӣ ташкил ёфт.
7. 16 – уми октябри соли 1929 - Қабули Эъломия дар бораи таъсисёбии Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон.
8. 28 – уми апрели соли 1929 Конститутсияи нахустини ҶМШС Тоҷикистон қабул карда шуд.
9. Соли 1929 - Шаҳри Душанбе номи Сталинободро гирифт.
10. 2-юми июни соли 1929 – Таъсиси сирки тоҷик
11. Соли 1932 – Кинои Тоҷик таъсис ёфт.
12. Соли 1931 – Аввалин осорхона дар ҶШС Тоҷикистон таъсис ёфт.
13. 25 феввали соли 1931- Қабули Конститутсияи ҶШС Тоҷикистон
14. 13 январи соли 1932 - Кумитаи радиои Тоҷикистон ташкил ёфт.
15. Соли 1932 - Таъсиси «Тоҷикфилм»
16. Соли 1933 - Таъсиси китобхонаи илмӣ - оммавии ба номи А. Фирдавсӣ
17. Соли 1934 - Таъсиси иттифоқи нависандагони Тоҷикистон
18. Соли 1934 - Донишқадаи кишоварзии Тоҷикистон (ҳоло Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншох Шохтемур) таъсис ёфт.
19. Солҳои 1936 – 1991 - Шаҳри Хуҷанд ба Ленинобод табдили ном кард.
20. 1-марти соли 1937 - қабули Конститутсияи ҶШС Тоҷикистон

Рафти амалиёти Ҷанги дуҷуми ҷаҳонӣ

26. Солҳои 1941 - 1945 - Аз Тоҷикистон зиёда аз 250 000 нафар ба фронт фиристода шуд.
27. Солҳои 1941 – 1945 - Ҷанги Бузурги Ватанӣ

21. Соли 1937 - Аввалин неругоҳи оби барқӣ дар Тоҷикистон бо номи Варзоби Боло сохта шуд

22. Соли 1938 – Филармонияи давлатии Тоҷикистон ифтитоҳ гардид.

23. Соли 1939 – Донишгоҳи тиббии Тоҷикистон ба фаъолият шуруъ кард.

24. 1-сентябри соли 1939 - Оғози Ҷанги дуҷуми ҷаҳонӣ

25. Солҳои 1939 – 1945 -

28. Соли 1944 - Нишони «Аълоҷии маорифи халқ» дар Тоҷикистон таъсис дода шуд.
29. Солҳои 1946 – 1956 - Ба ҳайси котиби якуми Ҳизби коммунистии Тоҷикистон фаъолият намудани Бобоҷон Ғафуров
30. 21 март соли 1947 Донишгоҳи миллии Тоҷикистон таъсис ёфта, аз 1 сентябри соли 1948 ба фаъолият оғоз намудааст.
31. 14 апрели соли 1951 - Академияи илмҳои Тоҷикистон таъсис ёфт.
32. Солҳои 1956 – 1961 - Ба ҳайси котиби якуми Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон фаъолият намудани Турсун Ўлҷабоев
33. Соли 1956 - Донишқадаи политехнии Тоҷикистон ифтитоҳ гардид.
34. Соли 1958 - Неругоҳи обии барқии Сарбанд ба истифода дода шуд.
35. 7 ноябри соли 1959 - Студияи телевизионии Тоҷикистон ба фаъолият шуруъ намуд.
36. Солҳои 1961 – 1982 - Ба ҳайси котиби якуми Ҳизби коммунистии Тоҷикистон фаъолият намудани Ҷаббор Расулов
37. 2 январи соли 1963 - Ҷоизаи ба номи А. Рӯдакӣ, ки барои қомеъҳои намоён дар соҳаҳои адабиёт, ҳунар ва меъморӣ эҳдо мешавад, таъсис ёфт.
38. 15 март соли 1971 - Донишқадаи тарбияи ҷисмонӣ кушода шуд
39. Соли 1971 - Театри ҷавонони ба номи М. Воҳидов ба фаъолият оғоз намуд.
40. Соли 1972 - Бори аввал китоби «Тоҷикон»-и Бобоҷон Ғафуров бо забони русӣ нашр гардид.
41. Соли 1973 - Донишқадаи санъати Тоҷикистон кушода шуд.
42. 27 октябри соли 1976 ба тарзи расмӣ ба сохтани НОБ-и Роғун оғоз намуданд.
43. Соли 1978 - Конституцияи охириини ҶШС Тоҷикистон қабул карда шуд.
44. Соли 1980 - Донишқадаи забонҳои Тоҷикистон кушода шуд.
45. 10 августи соли 1990 – Ҳизби демократии Тоҷикистон таъсис ёфт.
46. 29 ноябри соли 1990 – Каҳҳор Маҳмамов ба ҳайси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар Маҷлиси Шурои Олӣ интиҳоб гардид.
47. 28 июни соли 1991 – таъсиси Бонки миллии Тоҷикистон
48. 31 августи соли 1991 – ҶШС Тоҷикистон номи Ҷумҳурии Тоҷикистонро гирифт.
49. 9 сентябри соли 1991 – Соҳибистиклол гардидани Тоҷикистон
50. 24 ноябри соли 1991 – Раҳмон Набиев ба таври раъйпурсии умумихалқӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интиҳоб гардид.
51. 26 феввали соли 1992 – Тоҷикистон ба Созмони байналмилалӣ амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (ОБСЕ) шомил шуд.
52. 2 март соли 1992 – Тоҷикистон узви Созмони Миллалӣ Муттаҳид (СММ) гардид.
53. 16 ноябри соли 1992 – то 2 – декабр - Иҷлосияи 16-уми Шурои Олии Тоҷикистон дар шаҳри Хуҷанд гузаронда шуд.
54. 1992 – 19 ноябр - Раиси Шурои Олӣ интиҳоб гардидани муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон.
55. 1992- 24 ноябр - Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шуд.
56. 1992 – 9 январ - Муносибатҳои дипломатӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ислондӣ Эрон барқарор шуд.
57. 1992 – 29 январ - Муносибатҳои дипломатӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Туркия барқарор карда шуд.
58. 1992 – 28 август - Муносибатҳои дипломатӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳиндустон барқарор карда шуд.
59. 1992 – 22 октябр - Муносибатҳои дипломатӣ байни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон барқарор карда шуд.
60. 1993 - 7 апрел - Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ташкилоти СММ доир ба маориф, илм ва фарҳанг (ЮНЕСКО) шомил гардид.
61. Солҳои 1992 – 1997 - Ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон
62. 1993 – 23 феврал - Артиши миллии Тоҷикистон таъсис ёфт.
63. 1993 – 28 декабр - Нишони давлатии ҚТ қабул карда шуд.
64. 1993 – 23 май - «Рӯзи ҷавонон» ҷашн гирифта мешавад.
65. 1994 - 4-19 апрели то 27-июни соли 1997 - Давраҳои музокироти сулҳ байни намоёндогони ҳукумат ва муҳолифин

66. 1994 - 7 сентябр - Суруди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шуд.
67. 1994 – 6 ноябр - Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шуд.
68. 1994 – 10 декабр - Ҳизби халқӣ – демократии Тоҷикистон таъсис ёфт.
69. Соли 1996 - Оғози ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Созмони ҳамкорӣҳои Шанхай (СХШ)
70. 1996 – 15 июн - Ҳизби сотсиалистии Тоҷикистон таъсис ёфт
71. 1997 – 27 июн - Ба имзо расидани «Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллии дар Тоҷикистон» дар шаҳри Маскав
72. 1997 - 8 сентябр - Садриддин Айни бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон сазовори унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон» гардид.
73. 1997 - 8 сентябр - Бобоҷон Ғафуров бо фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон сазовори унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон» гардид.
74. 1998 – 18 март - Ҳизби сотсиал - демократии Тоҷикистон таъсис ёфт.
75. 1999 - сентябр - 1100 – солагии давлатдорӣи Сомониён дар Тоҷикистон ҷашн гирифта шуд.
76. 1999 – 11 декабр - Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон сазовори унвони «Қаҳрамони Тоҷикистон» гардид.
77. 2000 – 30 октябр - Оғози фаъолияти пули миллии «Сомонӣ»
78. 2000 - Мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Ҷоизаи байналхалқии сулҳ мушарраф гардид.
79. 2000 – 10 ноябр - Вилояти Ленинобод ба вилояти Суғд табдил дода шуд.
80. 2002 – 18 май - Сокинони шаҳри Душанбе аввалин маротиба бо шабакаи интернет пайваست гардиданд.
81. 2002 – 12 май - Рӯзи «Шашмақом» эълон гардид. Минбаъд ҳар сол ин рӯз ҷашн гирифта мешавад.
82. 2005 – сентябр - Студияи телевизионии – «Сафина» (ТВС) таъсис ёфт.
83. 2005 – 20 октябр - Ҳизби ислоҳоти иқтисодии Тоҷикистон таъсис ёфт.
84. 2005 – 15 ноябр - Ҳизби аграрии Тоҷикистон таъсис ёфт.
85. 2005 – 2015 - Даҳсолаи байналмилалӣ амал «Об барои ҳаёт»
86. 2006 – сентябр - Махсус барои наврасон студияи оинаи нилгун бо номи «Баҳористон» таъсис ёфт.
87. 2006 - Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Соли бузургдошти тамаддуни ориёӣ» эълон карда шуд.
88. 2007- Аз тарафи ЮНЕСКО «Соли Ҷалолоддини Румӣ» эълон гардид.
89. 2008 – 5 октябр - Студияи ҷумҳуриявии «Ҷаҳоннамо» таъсис ёфт.
90. 2009 – 5 октябр - Қонуни нави забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шуд ва минбаъд ин рӯз ҳамчун «Рӯзи забон» кайд карда мешавад.
91. 2010 - Дар Тоҷикистон «Соли маориф ва фарҳанги техникӣ» эълон карда шуд.
92. 2010 - Конфронси байналмилалӣ даҳсолаи амалиёти «Об барои ҳаёт» гузаронида шуд.
93. 2010 – 23 феврал - аз тарафи СММ иди Наврӯз ҷашни байналмилалӣ эълон карда шуд.
94. 2012 – 20 март - Ифтитоҳи расмӣ «Китобхонаи миллии Тоҷикистон»
95. 2012 – 10 декабр – Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Созмони Умумиҷаҳонӣи Савдо аъзо шуд.
96. 2015 - Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соли «Оила» эълон гардид.
97. 2017 - Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соли «Ҷавонон» эълон карда шуд.
98. 2018 – 2028 - Даҳсолаи байналмилалӣ «Об барои рушди устувор»
99. 2019 - 2021- «Солҳои рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ» эълон гардид.
100. Соли 2024 – Бахшида ба 30 – солагии Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Соли маърифати ҳуқуқӣ» эълон карда шуд.

**Таҳияи Файзалӣ ҚАЮМОВ –
муовини директор оид ба илм ва
инноватсияи мактаби Президентӣ барои
хонандагонии болаёқат дар ноҳияи Кӯшонӣён,
Аълочии маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон**

НАҚШИ ГЕОФАРҲАНГИИ ЗАБОНИ ТОҶИКӢ-ФОРСӢ ДАР МИНТАҚАИ ОСИЁИ ҶАНУБӢ

Забон неъматӣ бебаҳои зиндагии аҳли башар мебошад. Инсон фақат тавассути забон метавонад эҳсос ва фикру андешаҳои худро иброз намояд. Миллати ша- рафманди тоҷик таъриху фарҳанги камназири худро бо ҳамин забон иншо ва ба ҷаҳониён муаррифӣ кардааст.

Эмомалӣ РАҲМОН

**Мирсаид
РАҲМОҶОВ –
ҳодими калони
илмии шуъбаи
Осиёи Ҷанубу
Шарқии Академияи
миллии илмҳои
Тоҷикистон**

5 октябри соли 2009 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи забони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба тасвиб расид ва ин сана чун Рӯзи забони давлатӣ эълон гардида, ба феҳристи ҷашнҳои давлатӣ ва миллӣ ворид карда шуд. Дар робита ба баланд бардоштани мақоми забони давлатӣ ва рушди он 28 ноябри соли 2020 Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Барномаи рушди забони давлатӣ барои солҳои 2020–2030» тасдиқ карда шуд. Забон дар ҳамаи даври замонҳо рукни асосии давлатдорӣ миёни қавму мардуми ҷаҳон буда, дар раванди давлатдорӣ нақши муҳим мебозад. Мавриди зикр аст, ки кишварҳои олам бо тамаддун, фарҳанг, забону адабиёт ва донишмандону мутафаккирони худ мақому манзалаташонро дар ҷаҳон пойдору устувор нигоҳ дошта, равишу усули геофарҳангиро тақвият мебахшанд. Зеро ин ҳама ба монанди нардбоне мебошанд, ки ин ё он кишвар тавассути он метавонад худро ба сӯйи қўллаҳои баланд расонад. Минтақаи Осиёи Ҷанубӣ, аз ҷумла, Ҳиндустону Покистон аз кишварҳои мебошанд, ки бо тамаддуни фарҳангу таърихи қадимаи мушараки худ бо Осиёи Марказӣ, ба хусус, Тоҷикистон шуҳрату шукӯҳ дорад. Бояд қайд, ки Ҳиндустону Покистон аз сараҳолитарин кишварҳои дунё буда, дар минтақаи Осиёи Ҷанубӣ ҷойгиранд, ки ҳар сол дар нимаи моҳи август ё дақиқтар 14 ва 15-уми августи 1947 истиқлолии худро дарёфт намуда, таҷлил менамоянд.

Мавриди зикр аст, ки забони давлатӣ сарвату сармои бебаҳо мебошад. Зеро фақат тавассути ҳамин забон метавон эҳсос ва фикру андешаҳои худро хубу ифоданок иброз намуд. Дар воқеъ, забон оинаи пурҷило, ҷаҳони маънавӣ ва хираду маърифати ҳар як халқу миллат ба шумор рафта, он дар фарҳангу тамаддуни халқу миллати мо - тоҷикон чун зербинои худшиносиву ҳувияти миллӣ ва омили аслии ҳифзи он ба шумор меравад. Зеро ин забон бо шеваҳои зебову ширинаш заминаи донишу маърифати дар тўли ҳазорсолаҳо

андӯхтаи мардумро дар худ нигоҳ доштааст, гӯётарин далели ҳастӣ ва мақоми ҳаётбахши он дар сарнавишти таърихии қавму миллатҳои гуногуни ҷаҳон, ба хусус, шибҳи қораи Ҳинд нақши таърихсоз бозидааст. Тибқи баррасиҳо, забони тоҷикӣ-форсӣ дар шумули қадимтарин забонҳои бостонист, ки то ба имрӯз дар марказу шуъбаҳои донишгоҳҳои ҷаҳон мавриди омӯзиш қарор мегирад.

Бо вучуди он ки Ҳиндустону Покистон бо кишварҳои Осиёи Марказӣ ва хусусан, Тоҷикистон ҳамсарҳад нестанд, мардумони ин сарзамин аз дав-

раҳои гузашта бо ҳам равобит ва пайванди мушараки қавӣ доштанд, ки дар он саҳми адибон назаррас мебошад. Бояд зикр кард, ки ҳамаи муносибатҳо асосан дар заминаи тамаддун, забон, фарҳанг ва тиҷорат сурат мегиранд ва ин анъана то имрӯз идома дорад. Ин буд, ки бештари донишмандони Осиёи Марказӣ, ба хусус, Тоҷикистон ба ин сарзаминҳо

сафар карда, забону адабиёти тоҷикӣ-форсиро бо нашри девону осори пурарзишашон ҳифз карда, ташвиқу тарғиб намуданд. Шаҳрҳо ва маҳаллаҳои гуногуни ин манотиқ, ба монанди Дехлӣ, Агра, Тўғлақобод, Муршидобод, Колкатта, Лохур, Мултон, Пешовар, Кашмир, Хунза, Гилгету Свот аз ҷойҳои мебошанд, ки дар онҳо шахсиятҳои донишманд, аз қабилӣ Мирзо Ғолиб, Мирзо Абдулқодири Бедил, Амир Хусрав, Низомиддин Авлиё, Масъуди Саъди Салмон, Саид Шоҳ Фатҳи Алиӣ Вайсӣ (1816-1886) ғаъолият доштанд. Файласуфи Шарқу Ғарб Муҳаммад Иқболи Лохурӣ шефтаи забону адаби форсии тоҷикӣ (дарӣ) шуда, чунин сурӯдааст:

Ғарчи ҳиндӣ дар узубат шаккар аст,

Тарзи гуфтори дарӣ ширинтар аст.

Ҳамин қорҳои шоиставу нақви онҳо мебошад, ки Президенти Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз ин донишмандон ҳамеша арҷгузорӣ намуда, зимни сафари худ ба Ҳиндустон дар соли 2006 аз марқади шоири ширинзабони тоҷик Мирзо Абдулқодири Бедил дидан намуданд. Мавриди зикр аст, ки забони форсӣ-тоҷикӣ тибқи сарчашмаҳо, дар сарзаминҳои Осиёи Ҷанубӣ беш аз 600 сол ё дақиқтар аз соли 1203 то соли 1837 чун забони давлатӣ маҳсуб ёфта, ба ҳайси забони гуфтугӯи байни миллатҳо мавриди истифода қарор мегирифт. Ҳамин тариқ, он на танҳо забони аҳли дарбор, балки забони адабиёт, сиёсат, маориф дар Осиёи Ҷанубӣ, аз ҷумла, Ҳиндустон, Покистон ва Бангладеш маҳсуб меёфт. Ахиран ҳукумати Ҳиндустон забони форсӣ-тоҷикиро дар доираи сиёсати нав оид ба маориф ба феҳристи забонҳои классикии Ҳиндустон шомил намуд. То ин замон забонҳои тамилий, санскрит, каннада, телегу, малаялам ва ория ба он шомил будаанд. Тибқи сарчашмаҳо, дар заминаи ҳамин забони ширину шевову форам дар ин сарзамини сермиллат забони урду эҷод шуда, вожаҳои зиёде ба забонҳои дигар, аз ҷумла, панҷобӣ, синдҳӣ, банголӣ, гучаратӣ ва кашмирӣ таъсир гузоштаанд, ки имрӯз ҳар кадоми ин забонҳо миллионҳо нафар гӯянда дорад. Дар асри XVI донишмандони зиёди форсу тоҷик аз Эрон Афғонистону Мовароуннаҳр ба ин ҷо даъват шуданд, то дар омӯзиши забону адабу ҳунар ба мардум кумак расонанд. Ҳамин тавр, тавассути ин бузургони адаб забони форсӣ-тоҷикӣ на танҳо дар шаҳрҳо, балки дар деҳот низ паҳн гардид ва то дараҷае шуҳрати маъруфият пайдо кард, ки ба андешаи муҳаққиқ Музаффар Алам, наздик буд, ки мақоми забони якумро ишғол намояд. Дар тӯли таърих ин забон дар соҳаҳои маориф, адабиёт, мақомоти судӣ ва мавзёҳои ҳукумронии ҳокимон дар Ҳайдаробод то соли 1884 мақоми расмӣ дошт. Мансабдорону қоргузори англистабор дар коллеҷҳои таъсисдодаи ин ҷо забони форсӣ-тоҷикиро омӯхта, ба дараҷаи профессорӣ расиданд.

Ҳамин тариқ, то ба имрӯз дар марказу шуъбаҳои донишгоҳҳои Ҳиндустону Покистон забони форсӣ-тоҷикӣ мавқеи шоиста дошта, дар содову симои ин кишварҳо ба ин забон барнома таҳия мекунад. Дар Донишгоҳи Панҷоби Покистон таълими забони форсӣ дар соли 1870 бо таъсиси Коллеҷи шарқӣ оғоз шуда, дар соли 1922 дарсҳои зинаи болоӣ, аз ҷумла, дар магистратура, ба роҳ монда шуданд. Дар Донишгоҳи Сринағари Кашмир аз соли 1969 маҷаллаи «Дониш» ба забони форсӣ-тоҷикӣ нашр мешавад. Дар ин даврони тулонӣ китобу дастхатҳои зиёде нившта шуда, садҳо шоиру ориф шеърҳои ғазалҳои худро эҷод карданд, ки то имрӯз дар баъзе китобхонаву марказҳои манотиқи Осиёи Ҷанубӣ ва Бенгал нигоҳдорӣ мешаванд. Дар шаҳри Калкуттаи Ҳиндустон 5-6 рӯзномаи форсӣ-тоҷикӣ (бо шумули «Султон-ул-ахбор» ва «Дурбин») дар миёнаҳои асри 18 ва охири асри 19 мураттаб нашр мешуд. Ин арзишу шуҳрати забони тоҷикӣ-форсиро дар минтақа нишон медиҳад. Аввалин маротиба рӯзномаи «Миръот-ул-ахбор» дар шаҳри Калкутта дар солҳои 1822-23 зери назари Раҷа Рам Моҳан Рой ба ҷоп расид. Ҳафтаномаҳои форсӣ-тоҷикии «Ҳиндустон» (1810), «Миръот-ул-ахбор» (1822) чун намунаи беҳтарини нашрияҳои метавон ҳисоб намуд. Аз соли 1944 то имрӯз Анҷумани дӯстдорони адабу забони тоҷикӣ чун яке аз машҳуртарин маркази озодаандешони адабии Ҳиндустон буда, аъзои он (аз ҳама қишрҳои ҷомеа) барои рушд ва нумуи адабиёт, забон, фарҳанг ва илм бо гузарондани семинару маҳфилҳои дохилӣ ва байналмилалӣ ғаъолият мекунад. Бояд зикр кард, ки анҷуман дорои утоқи коллексияи шахсии Доктор Муҳаммад Исҳоқ (ташаббускори таъсиси Анҷуман), толори китобхонаӣ ва маҳфилу семинарҳои илмӣ ва китобхонаи арзишмандест, ки саршор аз китобу дастхатҳои нодир, қадима ва муосир ва маҷаллаи илмии дузабона (англисӣ ва форсӣ-тоҷикӣ) зери унвони «Индо-ироника» мебошад, ки муҳаққиқон метавонанд аз он истифода намоянд. Анҷумани мазкур ба таври доимӣ машварату чорабиниҳои илмиро бо забонҳои англисӣ, ҳиндӣ, урду ва форсӣ-тоҷикӣ мегузаронад. Бо ташаббуси шоир ва Қаҳрамони Тоҷикистон, устод Мирзо Турсунзода адибони маъруфи Ҳиндустону Покистон ба хотири арҷу эҳтироми

бузургони адабу забон ва ворисони онҳо ба Тоҷикистон ташриф меоварданд. Ҳамин тариқ, донишмандон бо адибон, ба хусус, бо Мирзо Турсунзода, Сотим Улуғзода, Мирсаид Миршакар ва дигарон робитаи адабӣ ва дӯстӣ барқарор намуданд, ки ин ҳама чун рӯйдоди муҳими фарҳангӣ дар рушди дипломатияи фарҳангӣ миёни ин кишварҳо маҳсуб меёбад. Дар воқеъ, Мирзо Турсунзода бо асарҳояш (аз ҷумла, «Қиссаи Ҳиндустон»), «Аз Ганг то Кремл», «Садои Осиё» тавонист пайванди адабу забону фарҳангро бо олимону шоирони муборизи меҳанпарастии Ҳиндустону Покистон чун рамзи дӯстии миёни тамоми халқҳои ин кишварҳоро фароҳам созад. Барои боз ҳам вусъат бахшидани ин пайвандҳои илмиву адабӣ, донишманду давлатмандони кишварҳо зарур аст, то рафту омадро байни марказҳои илмӣ таҳким бахшанда, омӯзишу ҳифзи дастхатҳои қадимаи форсӣ-тоҷикиро муштаракона роҳандозӣ намоянд. Миёни шахрҳои Душанбеу Хучанд, Кӯлобу Хоруғ, Лоҳуру Пешовар, Деҳливу Калкуттаву Муршидобод, Ҳайдарободу Агра хатсайрҳо ташкил бояд кард, то равобити дипломатияи фарҳангӣ тақвият ёфта тиҷорату саёҳат баҳри осоиштагии мардумони якдигар рушд ёбад.

Хулосаи калом, минтақаи Осиёи Ҷанубӣ, хусусан, Ҳиндустону Покистону Бангладеш бо донишмандони бузурги форсу тоҷик дар тарбияи маънавии инсонҳо нақши муассир гузоштааст. Бо эълон гардидани “Соли маърифати ҳуқуқӣ” мо – донишмандонро зарур аст, то бештар ба мақому мартабаи бузургони забону адаб таваҷҷуҳ намуда, заминаҳои ҳуқуқӣ, моддӣ ва иҷтимоӣ, санаду қонунҳо, нақшу арзиши забони давлатиро, ки аз сарвати бебаҳои миллат маҳсуб мешавад, арҷ гузошта, дар рушди геофарҳангӣ саҳми сазовор гузорем.

Рустам ВАҲҶОБЗОДА

ТОҶИК

Гавҳарам тоҷик, маконам тоҷикист,
“Миллатам тоҷик, забонам тоҷикист”.
Тоҷикӣ чун лафзи аҳли ҷаннат аст,
Ин ҷаҳону он ҷаҳонам тоҷикист.
Фӯтаи рангинкамонам дар миён,
Ҳам замин, ҳам осмонам тоҷикист.
Ҳалқа андар гардани гардун зада,
Ин каманди Каҳқашонам тоҷикист.
“Бишнава аз най чун ҳикоят мекунад”:
Мағзи нойи устухонам тоҷикист.
Бар тани ман номи дигар мениҳӣ?
Чун кунӣ ҷонам? Ки ҷонам тоҷикист!
Аз даҳони хеш мегӯям сухан,
Эй даҳанмардум! Даҳонам тоҷикист.
Гулфишону базрафшонам якест,
Ҳам баҳору ҳам хазонам тоҷикист.
Аз насими Рукнободам шунав:
Бӯи Ҷӯи Мӯлиёнам тоҷикист.
Серчашмам чун Самарқанди чу қанд,
Қурси хуршедии нонам тоҷикист.
Ин дару он дар ҳама дурри дарӣ,
Исфара то Исфаҳонам тоҷикист.
Балху Шерозу Бухорову Ҳисор,
Сугду Вахшу Хутталонам тоҷикист.
Асли тоҷик одамийят будааст,

Одамийятро нишонам тоҷикист.
Ормони тоҷикӣ – хайри башар,
Бе шару шӯр ормонам тоҷикист.
Тоҷикӣ дар хоб ҳам гӯям сухан,
Баски дар рӯҳи равонам тоҷикист.
Гар ҳаёле бигзарад аз дил ниҳон,
Бегумон ҳарфи ниҳонам тоҷикист.
Гар гумоне бигзарад андар ҳаёл,
Ҳам ҳаёлу ҳам гумонам тоҷикист.
Мордӯшо, бар сари бемағзи ту
Зарбати гурзи гаронам тоҷикист.
Шоҳиди гӯи оғози вучуд –
Бораи Майтайниёнам тоҷикист.
Ҷӯйборонанд бо ман ҳамзабон,
Шарфаи оби равонам тоҷикист.
Ҳамзабони ман бувад кабки дарӣ,
Мисли ӯ сабки баёнам тоҷикист.
Бе парасту нест сақфи хонаам,
Лафзи мурғи ошёнам тоҷикист.
Достони ростон шаҳномаам,
Паҳлавии паҳлавонам тоҷикист.
Истода ҳамчу Кохи садсутун,
Пайкари Боми Ҷаҳонам тоҷикист.
Будаму бошам ҳамон, ки будаам,
Ҷовидона ҷовидонам тоҷикист.

САМАРАНОКИИ САВОЛНОМАҲОИ ОМЕХТА

**Азмиддин
УБАЙДОВ – омӯзгор
аз ноҳияи Мастчоҳ**

Дар Тоҷикистон барои ба меъёрҳои байналмилалӣ ва стандартҳои ҷаҳонӣ мутобиқ гардонидани низоми таҳсилоти миллӣ тадбирҳои мушаххас ва судманд андешида мешаванд. Гузаштан ба муносибати босалоҳият ба таълим амри зарурӣ мебошад, зеро он ба хоҳири мутобиқии талаботи рӯз ба роҳ мондани таълим нигаронида шудааст.

Ба хоҳири муайян намудани вазъи татбиқи муносибати босалоҳият ба таълими физика, мо дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №6-и ноҳияи Мастчоҳ ҷиҳати ошкорсозии дараҷаи дониш, маҳорат ва малакаи хонандагон бо назардошти маводи барномаи таълими фанни физика ва роҳнамои омӯзгор байни хонандагони синфҳои 9 озмоиши педагогӣ гузаронидем. Дар оғози соли таҳсил (оғози таҷриба) ва дар интиҳои соли таҳсил (интиҳои таҷриба) барои санҷиши дониш, маҳорат ва малакаи хонандагон аз саволномаҳои махсус истифода бурдем. Зимни таҷриба дараҷаи босалоҳиятии хонандагон аз фанни физика тибқи нишондод муқаррар карда шуд. Ҳадафи озмоиши мазкур тасдиқи самаранокии муносибати босалоҳият дар инкишоф додани фаъолияти эҷодкории хонандагони муассиса, дар дарсҳои физика ва омӯзиши қонунмандии ҳоси раванди педагогӣ, ки бо татбиқи муносибати босалоҳият ҷиҳати тақмили таҳсилоти хонандагон алоқаманд аст, мебошад. Ба сифати меъёри самаранокии равишҳои озмоишии истифодакардаи мо баҳри ташаққул ёфтани савияи дониш, маҳорат ва малақаҳои амалии (салоҳиятҳои) хонандагон мушаххасоти зерин қайд карда шуд:

– шарҳ додани мафҳумҳо ва бузургҳои физикӣ; татбиқ кардани мафҳумҳои физикӣ азхудкардашуда барои шарҳи ҳодисаҳо, равандҳо, формулаҳо ва қонунҳои физикӣ; татбиқ намудани дониш, маҳорат ва малақаҳои азхудкардашудаи хонандагон ҳангоми ҳал кардани навъҳои гуногуни масъалаҳои физикӣ сатҳи душвориашон гуногун; маълумот додан дар бораи сохти асбобҳои физикӣ ва истифодаи баъзеи онҳо; гузаронидани навъҳои гуногуни озмоишҳои физикӣ ва таҳлили натиҷаҳои онҳо.

Барои ҳосил кардани маълумоти саҳеҳу бозътимод усули омории P_N , яъне аз рӯи ҳисоби миёнаи арифметикӣ истифода бурда шуд: $P_N = \frac{n}{N} \cdot 100\%$

P_N – нишондиҳандаи фаъолнокии хонандагон вобаста ба дараҷаи босалоҳиятӣ

N – шумораи умумии иштироккунандагон

n – шумораи хонандагон вобаста ба дараҷаи босалоҳиятӣ (сатҳи олӣ, миёна, бунёдӣ ва поёнӣ).

Тасвири комёбиҳои хонандагон дар ҷадвали 1 ба таври зайл нишон дода шудааст:

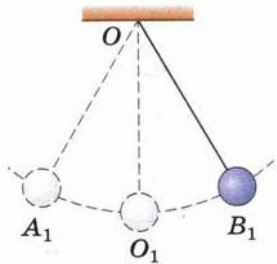
Ҷадвали 1. Тасвири комёбиҳои таълимии хонандагон аз фанни физика

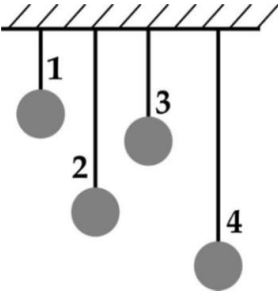
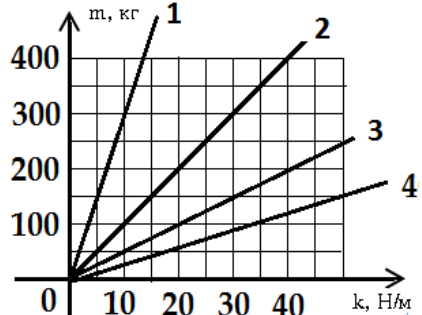
Баҳогузори ба сатҳи комёбиҳои (салоҳиятҳои) таълимӣ	Тасвири комёбиҳои таълимии хонанда
Поёнӣ	Комёбиҳои маҳдуди ҳамаи натиҷаҳои пешбинишуда оид ба мавзӯ. Иҷрои амалҳо оид ба зоҳир намудани дониш, маҳорат ва малақаҳои муайян; изҳор кардани шавқи лаҳзавӣ ба омӯзиш ва фанҳои таълимӣ. Шаклҳои фаъолияти таҳқиқотию иртиботӣ ва иттилоотии сатҳи нокифояи ташаққул.
Бунёдӣ	Комёбиҳои қисмати асосии натиҷаҳои пешбинишуда оид ба

	мавзуъ. Иҷрои амалиёти тасдиқунандаи фаҳмиши донишу маҳоратҳои зоҳиршавии онҳо тибқи дархост. Амалиёт тибқи тартиби муайяншудаи амалҳои маълум дар сурати зарурат тавассути кумаку дастгирии омӯзгор, алгоритми маълум дар сурати зарурат тавассути кӯмаки омӯзгор, нишон додани неруи зеҳнӣ ва шавқмандӣ ба таълим.
Миёна	Комебиҳои натиҷаи пешбинишуда дар таълим оид ба мавзуъ дар сатҳи умумӣ; Ба таври кифоя азҳуд намудани дониш, маҳорат ва малакаҳо дар сатҳи талабот ва истифодаи самарабахши онҳо дар ҳолатҳои маълум. Амалиёти мустақилона ё бо кумаки андаки омӯзгор нишон додани ҳавасмандӣ дар раванди таълим ва доро гардидан ба натиҷаҳо. Ошкор намудани сатҳи ташаккули маҳорати фикрӣ, таҳқиқотӣ, иртиботӣ ва иттилоотӣ дар сатҳи кофӣ.
Баланд (олӣ)	Комебиҳои пурра ва зиёда аз меъёр пешбинишуда ва ба нақшагирифташуда оид ба мавзуъ. Озодона истифода бурда тавонистани дониш, маҳорат ва малакаҳои зарурӣ, қобилияти баланди мустақилона ва самарабахш на танҳо дар ҳолатҳои маълум, балки дар ҳолатҳои нав дар ҳалли масъалаҳои мубрами ҳаётӣ. Нишон додани тамоюл ба эҷодкорӣ. Ташаккули комили маҳоратҳои фикрӣ, таҳқиқотӣ, иртиботию иттилоотӣ дар сатҳи зарурӣ ва салоҳияти баланду ташаккулёфтаи хатмкунанда

Ин методи қолабсозии математикию оморию барои асоснок ва тасдиқ кардани фарзияи пешниҳодкардаи худ дар бораи дараҷаи босалоҳиятии хонандагон аз фанни физика (саволномаҳои санҷишӣ барои марҳилаи якум ва дуюм дар ҷадвалҳои 1 ва 2 оварда шудааст) истифода бурда, сатҳи дониш, малака ва маҳорати онҳоро санҷидем.

Ҷадвали 2. Саволномаи санҷишии марҳилаи якум дар синфи 9-ум доир ба омӯзиши боби «Лаппишҳои механикӣ»

№	Салоҳиятҳои фаннӣ	Саволҳо
1.	Мафҳум ва бузургҳои физикӣ	Маънои луғавии «резонанс»-ро бо тоҷикӣ нависед. Лаппиш гуфта, чӣ гуна ҳодисаи физикиро меноманд? Амплитуда чӣ хел бузургҳои физикӣ мебошад? Ченаки басомадро дар системаи байналхалқии воҳидҳо нависед.
2.	Истифодаи мафҳумҳои физикии мувофиқ ҳангоми шарҳи ҳодисаҳо ва равандҳои физикӣ	Намудҳои лаппишро номбар кунед. Лаппишҳои озод чӣ гуна хосият доранд? Аз расми поёни истифода карда, гӯед, ки амплитудаи лаппиши ҷисм ба масофаи байни кадоме аз ҳарфҳои дар расм овардашуда баробар аст? Расми 1. Ҳангоми аз назди хонаи истикоматӣ гузаштани мошини боркаши вазнин шишаҳои тирезаҳои хона ба лаппиш даромада, садо мебароранд,
3.	Ҳа	Ҷисм дар муддати 1 дақиқа 600 лаппиш кард. Даври лаппиши ҷисм ҳисоб

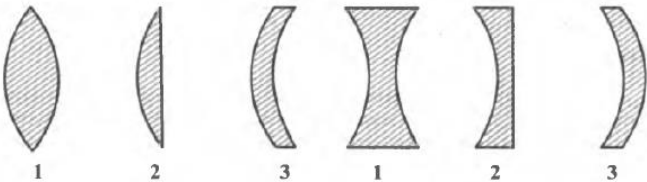
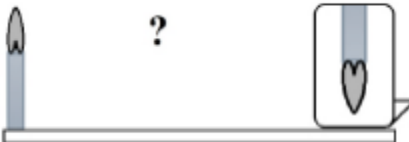
		карда шавад. Саққои массааш 200гр, ки ба фанари сахтиаш 0,2кН/м мустаҳкам аст, лаппиш меҳӯрад. Даври лаппиши раққосакро ҳисоб кунед. Даври лаппиши кадоме аз раққосакҳои математикии зерин аз ҳама калон аст? Расми 2. Вобастагии байни массаи бор дар раққосаки пружини гузошташуда ва сахтии пружинҳо дар расми поёни оврада шудааст. Гӯед, ки дар кадом ҳолат басомади лаппиши раққосаки фанарӣ зиёдтарин аст? Расми 3.
4.	Шарҳ додани принципи амали асбобҳо ва истифодаи баъзеи онҳо	Принципи кори соати механикиро нависед . Дар асоси лаппиши арғамчини хонагӣ лаппишҳои озод ва маҷбуриро шарҳ диҳед. Расми 4. Лаппиши парҳои пашша бештар аст ё малах? Хусусиятҳои монандии лаппиши раққосаки математикӣ ва пружиниро нависед.
5.	Гузаронда ни озмоиш	Бо истифода аз раққосаки математикӣ, олоти вақт ва дарозисанҷ шитоби афтиши озодро муайян кунед.

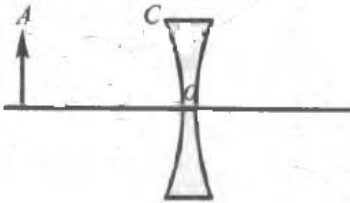
Натиҷаҳои арзёбии ибтидоӣ, ки дар аввали соли таҳсил гузаронда шуда буд, собит намуд, ки дар раванди иҷро кардани супоришҳо аз ҷониби хонандагон ба иштибоҳи зиёд роҳ дода шудаанд. Аз ҷумлаи камбудии онҳо буданд: *хонандагон асосан қоидаву қонунҳои физикиро аз ёд мекунанд, аммо онҳоро шарҳ дода наметавонанд; масъалаҳоро аз рӯи алгоритми маълум ҳал мекунанд, аммо маҳорати ками дар вазъиятҳои нав ҳал кардани масъалаҳоро соҳибанд; дар вақти ҳалли масъала дараҷаи мустақилияти хонандагон кам*

эҳсос мешавад; онҳо номи асбоби физикӣ ва соҳаи истифодаи онро донанд ҳам доир ба сохт ва тарзи кори он маълумоти кофиро соҳиб нестанд; малакаи тартиби дурусту бехатарии анҷоми таҷрибаи физикиро соҳиб нестанд.

Бо назардошти ин камбудиҳо, дар ҳамаи синфҳо татбиқи пурраи муносибати босалоҳият ҷоннок карда шуда, роҷеъ ба баланд бардоштани ҳамаи салоҳиятҳои фаннии хонандагон корбарӣ ва дар охири соли таҳсил тақроран санҷиш гузаронида шуд. Санҷиш аз рӯи саволномаи дар ҷадвали №3 овардашуда гузаронда шуд.

Ҷадвали 3. Саволномаи санҷишӣ дар синфи 9 доир ба омӯзиши мавзӯи «Линзаҳо. Ҳосилкунии тасвир дар линзаҳо»

№	Салоҳиятҳои умумифаннӣ	Саволҳо
1	Мафҳумҳо ва бузургҳои физикӣ	Таърифи линзаро баён кунед.
		Намудҳои линзаро мувофиқи расми поёнӣ номнавис кунед.
		 Расми 5.
		Масофаи қонунии линза гуфта чӣ гуна бузургии физикиро меноманд?
2	Истифодаи мафҳумҳои физикии мувофиқ ҳангоми шарҳи ҳодисаҳо ва равандҳои физикӣ	Воҳиди қувваи оптикӣ чист?
		Линзаҳоро дар қучо истифода мебаранд?
		Тасвири ашё, ки тавассути линзаи фуруҳаида ҳосил карда шудааст, дорои чӣ гуна хосиятҳо аст?
		Вобаста ба мавқеи ашё нисбат ба линза, мавқеи тасвир чӣ тавр тағйир меёбад?
3	Ҳал кардани навъҳои гуногуни масъалаҳои физикӣ	Ба тасвири ҳосилшудаи ашё дар экран нигариста, (расми поёнӣ) гӯед, ки ба ҷои аломати ? кадом навъи линза гузошта шудааст?
		 Расми 6.
		Қувваи оптикӣ линзаи масофаи қонуниаш ба 25 см – ро ҳисоб намоед.
		Чисм (ашё) аз линза дар масофаи 25 см ҷойгир аст. Тасвир аз линза дар масофаи 1 м ҳосил шуд. Калонкунии линзаро ёбед.
4	Шарҳ додани принципи амали асбобҳо ва истифодаи	Масофа аз дилхоҳ ашё то линза 10м ва аз линза то тасвир 2,5 м аст. Қувваи оптикӣ линзаро ёбед.
		Дар экран, ки дар масофаи 12 м аз линза воқеъ аст, тасвири ашё 4 маротиба калон ҳосил мешавад. Масофаи фокусии линзаро ёбед.
		Линзаҳо аз чӣ сохта мешаванд?
		Хусусияти фарқкунандагии линзаҳои барҷаста ва фуруҳаида дар чист?
4		Линзаҳо дар кадом асбобҳо истифода мешаванд?

	баъзеи онҳо	Бо истифода аз расми поёнӣ тасвири ашёи А – ро ҳосил кунед. Расми 7.
5	Гузaronидани озмоиш	Бо истифода аз линзаи барқаста, манбаи рӯшноӣ ва ашё тасвири ҳақиқии ҷисмро ҳосил кунед. Масофаи конунӣ, қувваи оптикӣ ва калонкунии линзаро ҳисоб намоед.

Таҳлили машқҳои иҷронамудаи хонандагон дар марҳилаи якум ва дуҷуми озмоиш собит намуд, ки сатҳи ташаккулёбии савияи дониш, маҳорат ва малакаҳои амалии (салоҳиятҳои) хонандагон тағйир ёфтааст. Натиҷаҳои озмоиши педагогӣ нишон дод, ки методикаи пешниҳодкардаи мо доир ба татбиқи муносибати босалоҳият ба таълими физика самаранок буда, баҳри баланд гардидани савияи дониш, маҳорат ва малакаҳои амалии (салоҳиятҳои) хонандагон аҳамияти калон дорад.

Ҳамин тавр, истифодаи васеи чунин навъи саволномаҳо имкон медиҳад, ки дар раванди таълими физика ба натиҷаҳои назаррас ноил гардем. Муҳим ин аст, ки саволнома фарогири ҳамаи салоҳиятҳои фанӣ бошад ва заминаи моддию техникаи муассиса имкон диҳад, то хонандагон тавонанд, таҷрибаҳоро анҷом диҳанд.

Ҷавони донишманд

Ҷавоне хирадманд аз фуруни фазоил хаззи вофир дошт ва табъи нофир (аз донишҳои гуногун маълумоти зиёд дошт ва аз бисёр гап задан нафрат мекард). Чандон ки дар махофили донишманд нишастӣ (ҳар кадар дар мачлисҳои донишмандон менишаст), забон аз сухан бибасти (гап намезад).

Боре падараш гуфт:

– Эй писар, ту низ он чӣ медонӣ, бигӯй!

Гуфт:

– Тарсам, ки бипурсандам аз он чӣ намедонам ва шармсорӣ барам (метарсам он чиро, ки намедонам, пурсида шармандаам кунанд).

Байт

Ногуфта надорад касе бо ту кор,

Валекин чу гуфти, далелаш биёр!

Агар доно мебуд...

Ҷолинус аблаҳеро дид, ки даст дар гиребони донишманде зада, беҳурматӣ мекунад. Гуфт:

– Агар ин доно мебуд, кори вай бо нодон ба ин ҷо намерасид.

Ҳунарат чист?

Араби саҳроiero дидам, ба писари худ мегуфт:

– Туро хоҳанд пурсид, ки ҳунарат чист, нагӯянд, ки падарат кист?

Писареро падар насҳат кард,

К-“Эй ҷавонмард, ёд гир ин панд:

Ҳар ки бо аҳди худ вафо накунад,

Нашавад дӯструю донишманд”.

Саъдии Шерозӣ

НИЗОМНОМАИ НАМУНАВИИ МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ УМУМИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

(Қарори Ҳукумати ҶТ аз 25.09.2018 № 484, аз 28.03.2024 № 187)

1. Муқаррароти умумӣ

1. Низомномаи намунавии муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд - Низомномаи намунавӣ) дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» таҳия гардида, тартиби фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти умумиро, новобаста аз шаклҳои моликият ва тобеияти идоравиашон, ба танзим мебарорад.

2. Дар Низомномаи намунавии мазкур мафҳумҳои асосии зерин истифода мешаванд:

- **муассисаи таҳсилоти ибтидоӣ** - намуди муассисаи таълимие, ки синфҳои 1-4-ро ба таҳсил фаро мегирад (муҳлати таҳсил 4 сол);

- **муассисаи таҳсилоти умумии асосӣ** - намуди муассисаи таълимие, ки синфҳои 5-9-ро ба таҳсил фаро мегирад (муҳлати таҳсил 5 сол);

- **муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ** - намуди муассисаи таълимие, ки синфҳои 10-11-ро ба таҳсил фаро мегирад (муҳлати таҳсил 2 сол).

- **муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ бо омӯзиши амиқи фанҳои алоҳида** - равияҳои таҳсили ҷамъиятӣ-гуманитарӣ;

- **гимназия** - муассисаи таълимӣ бо равияи таҳсили фанҳои ҷамъиятӣ-гуманитарӣ;

- **литсей** - муассисаи таълимӣ бо равияи таҳсили фанҳои табиӣ-риёзӣ.

3. Мақсади асосии муассисаи таҳсилоти умумӣ дар доираи азҳудкунии стандарти давлатии таҳсилот аз ташаққул додани фарҳанги умумии шахсияти хонандагон дар асоси азҳудкунии мазмуни ҳақдиқаллонаи ҳатмии барномаҳои таҳсилоти умумӣ, мутобик шудани онҳо ба ҳаёти ҷамъиятӣ, заминагузори барои интиҳоби бошуурунаи касб ва азҳудкунии минбаъдаи барномаҳои таҳсилоти касбӣ, дар шури хонандагон тарбия намудани ҳисси шаҳрвандӣ, меҳнатдӯстӣ, зебоипарастӣ, таҳаммулпазирӣ, эҳтироми ҳуқуқ ва озодии инсон, муҳаббат ба табиат, Ватан, оила, омӯзгор ва ташаққули тарзи ҳаёти солим иборат аст.

4. Муассисаи таҳсилоти умумӣ дар фаъолияти худ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, амру фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳаи маориф, Низомномаи намунавии мазкур ва Оинномаи муассисаи таҳсилоти умумиро дастури амал қарор медиҳад.

5. Муассисаи таҳсилоти умумӣ метавонад барномаҳои таълимии таҳсилоти иловагӣ ва дар сурати доштани иҷозатнома (литсензия) барномаи таълимии таҳсилоти томактабиро амалӣ намояд. Муассисаи таҳсилоти умумӣ, ки барномаи таълимии таҳсилоти томактабӣ ва барномаҳои таҳсилоти иловагиро амалӣ менамояд, дар фаъолияти худ ҳамаҷунин Низомномаи намунавии муассисаҳои томактабӣ ва Низомномаи намунавии таҳсилоти иловагиро ба роҳбарӣ мегирад.

6. Муассисаи таҳсилоти умумӣ дар асоси Низомномаи мазкур ва тибқи моддаи 14 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» Оинномаи худро таҳия менамояд.

7. Муассисаи таҳсилоти умумӣ барои татбиқи ҳуқуқи кафолатнок ба гирифтани таҳсилоти умумии ройгон дар ҳамаи зинаҳо ба шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки давлат кафолат додааст, шароит муҳайё месозад.

8. Фаъолияти муассисаи таҳсилоти умумӣ дар асоси принципҳои зерин ба роҳ монда мешавад:

- баробарҳуқуқии шаҳрвандон дар гирифтани таҳсилоти босифат;

- қонуният, эҳтироми ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрванд;

- афзалиятнокии соҳаи маориф дар ҳама сатҳи идоракунии давлатӣ;

- ҳатмӣ будани таҳсилоти умумии асосӣ;
- дастрасии таҳсилоти миёнаи умумӣ ва идомаи таҳсил дар зинаҳои минбаъдаи таҳсилот дар асоси озмун;
- афзалиятнокии арзишҳои миллию умумибашарӣ, моҳияти башардӯстонаи мазмуни таҳсилот, рушди озодонаи шахс;
- муҳаббат ба Ватан, оила ва муҳити зист;
- ҷанбаи илмӣ, дунявӣ ва башардӯстонаи таълиму тарбия дар муассисаҳои таҳсилотӣ;
- ягонагии фазои маърифатӣ фарҳангӣ, рушди фарҳанг ва ҳифзи анъанаҳои милли;
- ҷанбаи инсондӯстӣ, демократӣ ва давлатию ҷамъиятии идоракунии соҳаи маориф ва шаффофият дар фаъолияти он;
- мустақилияти муассисаҳои таълимӣ;
- раванди муттасили таҳсил;
- мувофиқати соҳаи маориф ба талабот ва вазифаҳои рушди иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- рушди соҳаи маориф бо дарназардошти стандартҳои байналмилалӣ сифати таълим ва меъёрҳои байналмилалӣ таҳсилот;
- ҳавасмандгардонии маърифатнокшавии шахс ва инкишофи истеъдоди ӯ;
- пайдарҳамии раванди таҳсилот, ки алоқамандии зинаҳои таҳсилот ва ягонагии таълиму тарбияро таъмин месозад;
- ҳамгироии таҳсилот, илм ва истеҳсолот.

9. Муассисаи таҳсилоти умумӣ ҳуқуқи шахрвандонро новобаста ба миллат, наҷод, ҷинс, забон, эътиқоди динӣ, мавқеи сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ ва молумулкӣ дар ҳар се зинаи таҳсилот амалӣ карда, масъулияти иҷрои барномаи таълиму тарбияро ба манфиати шахс, ҷомеа ва давлат ба зимма мегирад ва барои рушди ҳаматарафаи шахсият, аз ҷумла имконияти қонеъ кардани эҳтиёҷоти ўро ба худомӯзӣ ва гирифтани таҳсилоти иловагӣ таъмин менамояд.

10. Муассисаи таҳсилоти умумӣ дар асоси талаботи меъёрҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сифати таҳсилот ва талаботи стандарти давлатии таҳсилот барои комилан мувофиқат кардани раванди таълим ба синну сол, хусусиятҳои психофизиологӣ, майл, қобилият, завқи хонанда, ҳифзи саломатӣ ва ҳаёти онҳо масъул мебошад.

11. Дар муассисаи таҳсилоти умумӣ ба ташкилу фаъолияти сохторҳои ташкилии ҳизбҳои сиёсӣ, ҳаракатҳои ҷамъиятиву сиёсӣ ва ташкилоти динӣ иҷозат дода намешавад.

12. Дар муассисаи таҳсилоти умумӣ бо ташаббуси худӣ Муассис ва падару модарон Шурои ҷамъиятӣ, кумитаи падару модарон, ассотсиатсияи падару модарон ва омӯзгорон, Шурои сарпарастон ташкил карда мешавад.

13. Дар муассисаи таҳсилоти умумӣ бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон шаклҳои гуногуни созмонҳои хонандагон таъсис додан мумкин аст (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187).

14. Бо дарназардошти эҳтиёҷот ва имкониятҳои шахс дар муассисаи таҳсилоти умумӣ барномаҳои таълимӣ дар шакли таҳсили рӯзона, ғоибона (шабона), фарогир ва тариқи экстернат, ҳамчунин вобаста ба ҳолати ҷисмонӣ ва равонии онҳо тариқи таҳсилоти инфиродӣ тибқи низомномаҳои тасдиқнамудаи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мегарданд. Низомномаҳои шакл ва намудҳои дигари муассисаҳои таҳсилоти умумӣ дар асоси Низомномаи мазкур таҳия карда мешаванд.

15. Гирифтани ҳамаи шаклҳои таҳсилот дар доираи барномаҳои асосии таҳсилоти умумӣ ва Стандарти ягонаи давлатии таҳсилоти умумӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мегардад.

2. Ташкили фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти умумӣ

16. Муассисаи таҳсилоти умумӣ бо ташаббуси Муассис (муассисон) таъсис ёфта, мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайди давлатӣ гирифта мешавад. Муассисаи таҳсилоти умумӣ аз лаҳзаи аз қайди давлатӣ гузаштан шахси ҳуқуқӣ (ташкилоти ғайритиҷоратӣ) ба ҳисоб меравад.

17. Ба ихтиёри мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон ва вилоятҳо супоридани муассисаи таълимии дорои мақоми ҷумҳуриявӣ ва ба ихтиёри мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳо супоридани

муассисаи таълимии дорои мақоми вилоятиро қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян мекунад.

18. Агар муносибатҳои байни муассис ва муассисаи таҳсилоти умумӣ дар Оинномаи муассисаи таълимӣ танзим нагашта бошанд, пас онҳо бо шартномаи байни онҳо басташаванда муайян мегарданд.

19. Муассисаи таҳсилоти умумӣ танҳо пас аз гирифтани иҷозатнома доир ба пешбурди фаъолияти таълимӣ ҳуқуқи фаъолият кардан ва истифода бурдани имтиёзҳои пешбининамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистонро пайдо менамояд.

20. Муассисаи таҳсилоти умумӣ тибқи тартиби муқаррарнамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» аз аттестатсия ва аккредитатсияи давлатӣ мегузарад.

21. Муассисаи таҳсилоти умумӣ бо қарори муассис метавонад мақомашро дигар намояд, агар он бархилофи уҳдадориҳои муассисаи таълимӣ набошад.

22. Барҳам додани муассисаи таҳсилоти умумӣ тибқи тартиботи муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мегардад.

23. Муассисаи таҳсилоти умумӣ метавонад дорои филиалҳои худ бошад, ки аз рӯи суроғаи ҷойгиршавии воқеӣ ба қайд гирифта мешаванд. Иҷозатномадиҳӣ, аттестатсия ва аккредитатсияи ин филиалҳо тибқи тартиботи муқарраргардида барои муассисаҳои таълимӣ амалӣ карда мешавад. Филиалҳои аз ҷониби муассис таъсисёбанда шахси ҳуқуқӣ намебошанд. Тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муассисаи таҳсилоти умумӣ фаъолияти молиявии филиалҳои худро таъмин менамояд ва филиалҳо дар асоси Низомномаи тасдиқгардидаи муассисаи таҳсилоти умумӣ фаъолият менамоянд. Роҳбарони филиалҳоро муассиси онҳо таъсис дода таъин ва озод менамояд. Роҳбарони филиалҳо дар асоси ваколатномаи директори муассисаи таҳсилоти умумӣ фаъолият менамоянд.

24. Муассисаи таҳсилоти умумӣ мутобики қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқи ташкил намудани иттиҳодияҳои таълимӣ бо мақсади рушд ва тақмили таҳсилот ташкил ёфта, тибқи оинномаҳои худ фаъолият менамоянд.

25. Хизматрасонии тиббии хонандагонро дар муассисаи таҳсилоти умумӣ кормандони соҳаи тиб, ки аз ҷониби мақомоти тандурустӣ ба ин муассисаи таҳсилоти умумӣ вобаста шудаанд, таъмин менамоянд. Онҳо ҳамзамон баробари роҳбарони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва кормандони педагогӣ дар гузаронидани чорабиниҳои табобатӣ пешгирии беморӣ, риояи меъёрҳои санитарӣ беҳдошти, реҷа ва сифати ҳӯроки хонандагон масъул мебошанд. Муассисаи таҳсилоти умумӣ вазифадор аст, ки барои кормандони соҳаи тиб шароити мусоиди корӣ муҳайё созад.

26. Ташкили ҳӯрок дар муассисаи таҳсилоти умумӣ дар мувофиқа бо мақомоти худидоракунии маҳаллӣ ба уҳдаи муассисаи таҳсилоти умумӣ ва идораи ҳӯроки умумӣ гузошта мешавад. Дар ошхонаи муассисаи таҳсилоти умумӣ бояд ҷойи ҳӯрокхӯрӣ барои хонандагон, инчунин анбори нигоҳдории маҳсулот ва ҳуҷраи тайёр намудани ҳӯрок мавҷуд бошад.

27. Шумораи синфҳо дар муассисаи таҳсилоти умумӣ вобаста ба ҷойҳои пешбинишуда дар бинои таълимӣ ва шароите, ки бо дарназардошти меъёрҳои санитарӣ беҳдошти барои амалӣ намудани раванди таълиму тарбия муҳайё карда шудааст, муайян карда мешавад.

28. Теъдоди хонандагон дар синфхона ва гурӯҳҳои муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ва гурӯҳҳои рӯзаш бардавом 25 нафар муайян карда мешавад. Дар ҳолати мавҷуд будани шароити мусоиди таълим ё зарурат ва чудо гардидани маблағ ба ташкили синфҳо ва гурӯҳҳои рӯзашон бардавом бо теъдоди хонандагони камтар аз 25 нафар иҷозат дода мешавад.

29. Теъдоди хонандагони синфҳои муассисаи таҳсилоти умумӣ дар деҳот (аз ҷумла, дар мактабҳои камнуфус) вобаста ба эҳтиёҷоти фарзандони аҳоли муайян карда мешавад.

30. Муассисаи таълимӣ метавонад бо дархости падару модарон (шахсони онҳоро ивазкунанда) гурӯҳҳои рӯзаш бардавом ташкил намояд.

31. Мақомоти идоракунии соҳаи маориф дар мувофиқа бо Муассис метавонад барои кӯдакони имконияташон маҳдуд дар муассисаи таҳсилоти умумӣ синфҳои ислоҳӣ (коррексионӣ) ташкил намояд. Қабули (гузариши) хонандагон ба синфҳои ислоҳӣ (коррексионӣ) аз тарафи мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи маориф танҳо бо розигии падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда) тибқи ҳулосаи Комиссияи равонӣ-тиббӣ-педагогӣ амалӣ карда мешавад. Муассисаи таҳсилоти умумӣ ҳангоми ташкили синфҳои

ислоҳӣ (коррекционӣ) Низомномаи таҳсилоти фарогирро (инклюзивиро) ба роҳбарӣ мегирад (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187).

32. Дар сурати зиёд будани шумораи хонандагони синф дар муассисаҳои таҳсилоти умумии шаҳр аз 25 нафар ва дар муассисаҳои таҳсилоти умумии деҳот аз 20 нафар ҳангоми гузаронидани машғулиятҳо аз фанҳои забони давлатӣ дар синфҳои 2-11, забони русӣ дар синфҳои 211, забони хориҷӣ дар синфҳои 3-11, технология дар синфҳои 511, технологияи иттилоотӣ дар синфҳои 7-11 ва машғулиятҳои амалии фанҳои таълимӣ барои зинаҳои дуюм ва сеюми таҳсилоти умумӣ, тарбияи ҷисмонӣ барои зинаи сеюми таҳсилоти умумӣ, информатика ва техникаи ҳисоббарорӣ, физика ва химия (ҳангоми машғулиятҳои амалӣ) ба ду гурӯҳ ҷудо кардани синф иҷозат дода мешавад. Шумораи хонандагони ҳар як синф ва ба гурӯҳҳо тақсим кардани онҳоро дар муассисаҳои таълимии ғайридавлатӣ муассис муайян менамояд.

3. Раванди таълиму тарбия

33. Муассисаи таҳсилоти умумӣ раванди таҳсилро мувофиқи барномаҳои таълимӣ дар 3 зинаи таҳсилот амалӣ менамояд:

- зинаи якум - таҳсилоти ибтидоӣ;
- зинаи дуюм - таҳсилоти умумии асосӣ;
- зинаи сеюм - таҳсилоти миёнаи умумӣ.

Муассисаи таҳсилоти умумӣ метавонад зинаҳои таҳсилотро мустақилона ва ё якҷоя амалӣ намояд. Муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ бо омӯзиши амиқи фанҳои алоҳида барномаҳои таълимии таҳсилоти умумии ибтидоӣ (синфҳои 1-4), умумии асосӣ (синфҳои 5-9) ва миёнаи умумиро (дар синфҳои 10-11) амалӣ намуда, онҳо тайёрии иловагии (амиқи) хонандагонро аз рӯи равияи як ё якчанд фан таъмин менамоянд. Гимназия барномаҳои таълимии таҳсилоти умумии ибтидоӣ (синфҳои 1-4), асосӣ (синфҳои 5-9) ва миёнаи умумиро (дар синфҳои 10-11) амалӣ намуда, тайёрии иловагии хонандагонро аз рӯи фанҳои равияи гуманитарӣ таъмин менамояд. Литсей барномаҳои таълимии таҳсилоти умумии асосӣ (синфҳои 5-9) ва миёнаи умумиро (синфҳои 10-11) амалӣ намуда, тайёрии иловагии (амиқи) хонандагонро аз рӯи фанҳои равияи техникӣ ё табиӣ-математикӣ таъмин менамояд. Инчунин, метавонад барномаҳои таҳсилоти ибтидоиро (дар синфҳои 1-4) амалӣ гардонад.

34. Вазифаи муассисаи таҳсилоти ибтидоӣ аз тарбия ва инкишофи фикрии хонанда, ба онҳо таълим додани хондан, навиштан, ҳисоб кардан, ёд додани малакаи асосии фаъолияти таълимӣ, унсурҳои ақидаронии назариявӣ, оддитарин малакаи худидоракунии, фарҳанги сухангӯӣ ва рафтор, асосҳои гигиенаи шахсӣ ва тарзи ҳаёти солим, обу тоби ҷисмонӣ, бедор намудани шавқу завқашон ба таҳсил ва маърифатҷӯӣ, омодагӣ ба омӯзиши ҳаматарафаи забонҳои давлатӣ ва хориҷӣ иборат аст. Таҳсилоти ибтидоӣ заминаи гирифтани таҳсилоти умумии асосӣ мебошад.

35. Вазифаи муассисаи таҳсилоти умумии асосӣ аз инҳо иборатанд:

- фароҳам овардани шароити мусоид барои соҳиб шудан ва аз худ намудани донишҳо аз рӯи равияҳои таълимии ҷамъиятӣ-гуманитарӣ ва табиӣ-риёзӣ;
- ташаккули маҳорати истифодабарӣ аз сарчашмаҳои гуногуни маълумот;
- аз худ намудани асосҳои илм;
- маҳорати меҳнати ақлонӣ ва ҷисмонӣ;
- ташаккули қобилияти фаъолияти маърифатӣ, ташаккули ҷаҳонбинии илмӣ, тамоюлҳои арзишнок, меъёрҳои ахлоқу одоб ва фарҳанг;
- ташаккули мавқеи фаъол дар зиндагӣ, омодагӣ ба худмуайянкунии касбӣ ва идомаи таҳсил;
- ташаккул додани мавқеи шаҳрвандӣ, ватандӯстӣ, фарҳанги ахлоқӣ ва муносибатҳои оиладорӣ, ақида ва боварӣ дар хонандагон;
- муайян намудани самти ҷараёни таълим ва тарбия дар ташаккули тарзи ҳаёти солим ва рафтори бошуурунаи хонандагон;
- таҳсилоти умумии асосӣ барои дарёфти таҳсилоти миёнаи умумӣ, ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ замина мебошад.

36. Вазифаҳои муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ аз инҳо иборатанд:

- таъмини омодагии таҳсилоти умумии хонандагон дар сатҳи зарурӣ;
- қонеъ гардонидани талаботи таълимии онҳо, бо дарназардошти касбӣ, завқ ва қобилият;

- фароҳам овардани шароит чиҳати аз худ намудани намудҳои фаъолиятҳои гуногуни маърифатӣ, эҷодӣ, иртиботӣ;
- ташаккули омодагӣ барои идомаи таҳсил;
- ташаккул додани худогоҳӣ ва худшиносии миллӣ, арзишҳои миллӣ ва фарҳанги умумибашарӣ;
- инкишофи ҷаҳонбинии хонандагон;
- омодагӣ ба идомаи таҳсил ва иштирок дар раванди меҳнати ғоиданоки ҷамъиятӣ ва ҳаёти оилавӣ;

- таҳсилоти миёнаи умумӣ асоси дарёфти таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ ба ҳисоб меравад. Барои гирифтани таҳсилоти миёнаи умумӣ аз рӯи барномаҳои мухтасари таълимӣ, ба ғайр аз шаклҳои, ки қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар намудааст, иҷозат дода намешавад, Мувофиқи дархости хонандагон ва падару модарони онҳо (шахсони онҳоро ивазкунанда) ҳангоми мавҷуд будани шароит дар муассисаи таҳсилоти умумӣ мумкин аст таълим аз рӯи равияҳои гуногун ва самтҳои касбӣ ҷорӣ карда шавад.

37. Таҳсил дар муассисаи таҳсилоти умумӣ дар шакли рӯзона, шабона, ғоибона, фосилавӣ, фарогир ва экстернат ташкил карда мешавад, ки тартиби амалигардонии онҳоро мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи маориф муайян мекунад. Шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд барои интихоби муассисаи таълимӣ ва шакли таҳсилот: рӯзона, шабона, ғоибона, фарогир, фосилавӣ ва экстернат ҳуқуқ доранд.

38. Ба синфи якум кӯдакони 7-сола ё онҳое, ки то охири моҳи декабр ба синни 7 медароянд, қабул карда мешаванд. Сабти номи кӯдакон то оғози соли таҳсил анҷом ёфта, бо фармошпи директори муассисаи таълимӣ ба расмият дароварда мешавад. Хонанда бо хоҳиши худ ё хоҳиш падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда) метавонад муассисаи таълимиро интихоб намояд. Ба синфи якуми зинаи аввали таҳсил ҷалб кардани кӯдаконе, ки ба синни 7 расидаанд, ба истиснои ҳолатҳои беморӣ, ҳатмист.

39. Шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрвандӣ, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зиндагӣ мекунанд, тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таълиму тарбияи таҳсилоти ибтидоӣ, умумии асосӣ ва миёнаи умумӣ фаро гирифта мешаванд ва бо шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқи баробар доранд.

40. Забони таҳсил, ки дар муассисаи таҳсилоти умумӣ амалӣ карда мешавад, аз тарафи муассис тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардида, дар Оинномаи муассисаи таълимӣ нишон дода мешавад. Интихоби озоди забони таҳсил дар муассисаҳои таълимӣ бо роҳи ташкил намудани шумораи зарурии синфҳо, гурӯҳҳо ва шароити мусоид барои фаъолияти онҳо таъмин карда мешавад. Дар ҳамаи муассисаҳои таълимӣ омӯзиши забони давлатӣ тибқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва стандартҳои давлатии таҳсилот ҳатмист. Таълими забонҳои хориҷӣ, аз ҷумла русӣ ва англисӣ ҳамчун воситаи аз бар намудани мероси илмию фарҳангии башарият, дастовардҳои илму техника ва технологияи муосир дар ҳамаи муассисаҳои таълимӣ ба роҳ монда мешавад.

41. Дар муассисаҳои таҳсилоти умумии давлатӣ бо хоҳиши падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда) ва майлу рағбати хонандагон дар асоси шартнома таълими иловагии пулакӣ, берун аз Нақшаи таълимӣ тавассути барномаҳои алоҳидаи таълимӣ омӯзиши фанҳое, ки дар стандартҳои давлатии таҳсилот пешбинӣ нашудаанд ва ё омӯзиши амиқи мавзӯҳо аз рӯи фанҳои алоҳидаи дар Нақшаи таълимӣ овардашуда дар доираи талаботи қонунгузорӣ ташкил карда мешавад. Соатҳои иловагӣ дар доираи талаботи Стандарти давлатии таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки барои хонандагони синфҳои 1-11 муқаррар карда шудааст, ба роҳ монда мешавад. Муассисаи таҳсилоти умумӣ онро дар Оинномаи худ ба инobat мегирад.

42. Муассисаи таҳсилоти умумӣ дар интихоби шаклу метод ва маводи таълиму тарбия дар доираи қонунгузорӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мустақил мебошад.

43. Чараёни таълим дар муассисаи таҳсилоти умумӣ аз рӯи Нақшаи таълимӣ амалӣ мешавад, ки он мустақилона аз ҷониби муассисаи таҳсилоти умумӣ тибқи Нақшаи таълимии муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия мегардад. Тартиби кори муассисаи таҳсилоти умумӣ аз рӯи ҳафтаи 5 ё 6 рӯзаи таълимӣ дар асоси дастури Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад. Сарбории таълимӣ ва тартиби гузаронидани машғулиятҳои хонандагон дар Оинномаи муассисаи таҳсилоти умумӣ

тибқи талаботи беҳдоштиву санитарӣ иишон дода мешавад. Дар Нақшаи таълимии муассисаи таҳсилоти умумӣ, ки аз аккредитатсияи давлатӣ гузаштааст, теъдоди соатҳои ба таълими фанҳои ҷудошуда (сикли фанҳо) бояд аз теъдоди соатҳои дар Нақшаи таълимии муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон нишондодашуда кам набошад.

44. Ҷадвали дарсҳо дар муассисаи таҳсилоти умумӣ аз тарафи директори муассисаи таълимӣ (ё муовини директор оид ба корҳои таълиму тарбия, ки ўро иваз мекунад) тасдиқ карда мешавад. Дар ҷадвали дарсҳо теъдоди ҳафтаинаи дарсҳо (барои синфҳои 1-4 5 рӯз ва 5-11 6 рӯз), давомнокии ва пайдарҳамии онҳо нишон дода мешавад. Дар ҷадвали дарсҳо ҳамчунин, танаффусҳои зарурӣ барои истироҳат ва ҳӯроҳурии хонандагон пешбинӣ карда мешавад.

45. Давомнокии дарсҳо дар муассисаи таълимӣ барои синфҳои 135 дақиқа ва барои синфҳои 2-11 на зиёда аз 45 дақиқаро ташкил медиҳад.

46. Машғулиятҳои таълимӣ дар муассисаи таҳсилоти умумӣ дар бастаи якум соати 8-00 ва дар бастаи дуюм соати 13-10 оғоз мешаванд. Новобаста аз давомнокии ҳафтаи таълимӣ, сарбории таълимии рӯзона дар синфҳо набояд аз меъёри муқаррарнамудаи Стандарти давлатии таҳсилоти умумӣ ва Нақшаи таълимии муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёд бошад (қарори Ҳукумати ҚТ аз 25.09.2018 № 484).

47. Мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти маҳаллии идоракунии маориф дар маҳалҳо нақшаи таълим ва ҷадвали дарсҳоро, ки муассисаи таълимӣ тасдиқ кардааст, тағйир дода наметавонанд.

48. Дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ корҳои тарбиявӣ дар асоси Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо назардошти майлу хоҳиш, ҳусни таваҷҷуҳ, шавқу завқи хонандагон, эҳтироми тарафайн, ҳамкориҳои хонандаю омӯзгор ташкил карда мешавад. Вазифаи асосӣ аз тарбия намудани ҳимоятгари Ватан, эҳтироми анъанаҳои миллии ва умумибашарӣ, муқаддасоти миллии, фарҳанг, муносибати некбинона бо халқу миллатҳои дигар, меҳнат, риояи қонун ва робитаи инсон ба ҷомеа иборат мебошад.

49. Соли таҳсил дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ 1 сентябр оғоз гардида, 31 май ба анҷом мерасад. Давомнокии соли таҳсил бе баҳисобгирии аттестатсияи давраи ҷамъбасти 35 ҳафтаи таълим (барои синфҳои якум 34 ҳафта)-ро дар бар гирифта, ба ду нимсола ва чор чоряк тақсим мешавад (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187):

- нимсолаи аввал аз 1 сентябр то 31 декабр;
- нимсолаи дуюм аз 8 январ то 31 май.

Дар нимсолаи аввал:

- чоряки якум аз 1 сентябр то 31 октябр;
- чоряки дуюм аз 8 ноябр то 31 декабр.

Дар нимсолаи дуюм:

- чоряки сеюм аз 8 январ то 20 март;
- чоряки чорум аз 30 март то 31 май.

Дар давоми сол сатҳи дониши хонандагон дар охири ҳар чоряк ҷамъбаст гардида, дар шурои педагогӣ мавриди баррасӣ қарор дода мешавад.

Дар муассисаҳои таълимӣ таътил чунин муқаррар карда мешавад:

- **таътили тирамоҳӣ** 7 рӯз (аз 1 то 7 ноябр);
- **таътили зимистона** 7 рӯз (аз 1 то 7 январ);
- **таътили баҳорӣ** 5 рӯз (аз 25 то 29 март);

- **таътили тобистона пас аз анҷоми соли таҳсил ва ҷамъбасти аттестатсия то 31 август идома меёбад;**

- машғулиятҳо барои хонандагони синфҳои якум як ҳафта пеш аз анҷоми соли таҳсил ба охир мерасанд;

- дар ҳолатҳои зарурӣ тағйир додани вақту муҳлати таътил ва таҳсил танҳо бо иҷозати мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи маориф сурат мегирад (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187).

50. Муассисаи таҳсилоти умумӣ ҳангоми интихоби низоми баҳогузори, шаклу тартиб ва давраҳои санҷиши фосилавии хонандагон санадҳои меъёрии ҳуқуқии дахлдори соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба роҳбарӣ мегирад.

51. Назорати давлатии фаъолияти муассисаи таҳсилоти умумӣ, ки сиёсати давлатии таҳсилотро амалӣ менамояд, ба зиммаи мақоми ваколатдори давлатии назорат дар соҳаи

маориф ва илм амалӣ карда мешавад. Назорати давлатии фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти умумии ғайридавлатӣ низ аз тарафи мақоми мазкур амалӣ мегардад (қарори Ҳукумати ҶТ аз 28.03.2024 № 187).

52. Шакли асосии муайян кардани мутобиқати заминаи моддию техникӣ ва кадрӣ муассисаи таҳсилоти умумӣ ба талаботи стандартҳои давлатии таҳсилот ва мутобиқати фаъолияти муассисаи таълимӣ ба меъёрҳои муқарраршуда аттестатсияи (аккредитатсияи) муассисаи таҳсилоти умумӣ мебошад, ки бо тартиби муқарраршуда дар 5 сол як маротиба мегузарад.

4. Иштирокчиёни раванди таълим

53. Дар муассисаи таҳсилоти умумӣ хонандагон, тарбиягирандагон, кормандони педагогӣ, мураббӣён ва падару модарони хонандагон (шахсони онҳоро ивазкунанда) иштирокчиёни раванди таълим мебошанд.

54. Тартиби қабули хонандагон ва кормандон ба муассисаи таълимӣ дар асоси талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» муқаррар гардида, аз тарафи Муассис дар Оинномаи муассисаи таҳсилоти умумӣ ба расмӣ дароварда мешавад.

55. Ба муассисаи таҳсилоти умумӣ ба қайд гирифтани ноболиғони дар ҳудуди маҳалли муассисаи таълимӣ зиндагидошта ҳатмӣ мебошад (қарори Ҳукумати ҶТ аз 28.03.2024 № 187).

56. Муассисаи таҳсилоти умумӣ вазифадор аст, ки хонандагони қабулшуда ва падару модарони онҳоро (шахсоне, ки онҳоро иваз мекунанд) бо Оинномаи муассиса ва дигар ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки фаъолияти муассисаи таълимии мазкурро ба танзим медарорад, шинос намояд.

57. Ҳуқуқ ва уҳдадориҳои хонандагон, падару модари онҳо (шахсони онҳоро ивазкунанда) ҳамчун иштирокчиёни раванди таълиму тарбия дар Оинномаи муассисаи таҳсилоти умумӣ ва дигар ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки фаъолияти муассисаи таълимиро ба танзим медарорад, муайян карда мешавад.

58. Хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти умумии давлатӣ ҳуқуқ доранд:

- новобаста ба миллат, наҷод, ҷинс, забон, эътиқоди динӣ, мавқеи сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ ва молумулкӣ ба ҷараёни таълим фаро гирифта шаванд;

- дар ҳамаи зинаҳои муассисаи таҳсилоти умумии давлатӣ ба таври ройгон таҳсил намоянд;

- тибқи стандартҳои давлатии таҳсилоти умумӣ аз рӯи нақшаҳои таълимии инфиродӣ таълим гиранд, аз курсҳои таълимии кӯтоҳмуддат гузаранд. Шартҳои таҳсил аз рӯи нақшаи таълими инфиродӣ дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии дахлдори соҳаи маориф ва Оинномаи муассисаи таҳсилоти умумӣ ба танзим дароварда мешавад;

- аз китобхонаи муассисаи таълимӣ ройгон истифода баранд;

- аз хизматрасонии иловагии таҳсилот (аз ҷумла пулакӣ) истифода намояд;

- дар идоракунии муассисаи таълимӣ ширкат варзанд;

- шаъну шарафи инсонӣ, озодии виҷдонро ҳимоя карда, назари шахсӣ ва андешаашонро озодона баён кунанд;

- баъди хатми зинаҳои дуюм ва сеюми таҳсилот ва бомуваффақият гузаштан аз аттестатсия ҳуҷҷати намунаи давлатӣ дар бораи таҳсилоти умумии асосӣ ва миёнаи умумӣ гиранд.

59. Хонандагони муассисаи таҳсилоти умумӣ ҳуқуқ доранд, ки дар олимпиадаҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ иштирок намоянд. Низомнома дар бораи олимпиадаҳои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ аз тарафи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия ва тасдиқ карда мешавад.

60. Хонандагони муассисаи таҳсилоти умумӣ вазифадоранд:

- оинномаи муассисаҳои таҳсилоти умумиро риоя намоянд;

- барномаҳои таҳсилоти умумиро дар сатҳи талаботи стандартҳои давлатии таҳсилоти умумӣ аз худ намоянд;

- анъанаҳои халқӣ тоҷик ва халқҳои дигареро, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон зиндагӣ мекунанд, шаъну шарафи хонандагон ва кормандони педагогии муассисаи таҳсилоти умумиро эҳтиром намоянд;

- ба моликияти муассисаи таҳсилоти умумӣ эҳтиёткорона муносибат кунанд;

- вазифаҳои дигари хонандагон тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Оинномаи муассисаи таҳсилоти умумӣ муқаррар карда мешавад.

61. Қоидаҳои рафтор дар муассисаи таҳсилоти умумӣ дар асоси эҳтиром ба шаъну шарафи инсон аз тарафи ҳамаи иштирокчиёни раванди таълим ба ҷо оварда мешавад. Истифодаи усулҳои зӯрварӣ (ҷисмонӣ ва равонӣ) нисбат ба хонандагон дар муассисаи таҳсилоти умумӣ иҷозат дода намешавад.

62. Дар муассисаи таълимӣ ҷалб намудани хонандагон ба меҳнате, ки дар барномаҳои таълимӣ пешбинӣ нашудааст, манъ аст.

63. Ба хонандагон барои аъзо шудан ба узвияти созмонҳои ҷамъиятию сиёсӣ (иттиҳодияҳо), ҳизбу ҳаракатҳо, ҳамчунин ширкат дар таблиғи чунин созмонҳо, маъракаҳои таблиғотӣ ва сиёсӣ иҷозат дода намешавад.

64. Хонандагони муассисаҳои таҳсилот, ки барномаҳои таълимиро дар соли таҳсил пурра аз худ кардаанд, пас аз гузаштан аз аттестатсия ба синфи дигар гузаронида мешаванд. Хонандагони синфҳои 2-3, ки аз 2 фанни таълимӣ баҳои солони ғайриқаноатбахш доранд, бо қарори Шурои педагогӣ такроран дар синфашон монанда мешаванд.

65. Хонандагони синфҳои 4-8, 9, 10 (11), ки аз 2 фанни таълимӣ баҳои солони ва ё ҷамъбасти ғайриқаноатбахш доранд, бо қарори Шурои педагогӣ ба аттестатсияи такрорӣ тобистона монанда мешаванд. Масъулияти бартараф кардани қарздорӣ хонанда дар давоми соли таҳсил ба зиммаи омӯзгори фаннӣ ва падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда) гузошта мешавад. Дар вақти тобистон (моҳи август) бо ин хонандагон машғулиятҳои иловагӣ таълимии духафтаина ташкил карда, масъалаи гузаронидани онҳо ба синфи дигар баъди натиҷаи аттестатсияи такрорӣ ҳал карда мешавад.

66. Идомаи таҳсили хонандагоне, ки дар хориҷи кишвар таҳсил карда, ба Ҷумҳурии Тоҷикистон бармегарданд, дар асоси қоидаҳои умумии қабули тарбиятгирандагон ва таълимгирандагон ба муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи маориф қабул карда мешавад, ба роҳ монда мешавад (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187).

67. Хонандагони синфҳои 1-11 мувофиқи вазъи саломатӣ дар асоси хулосаи тиббӣ аз дарсҳои тарбияи ҷисмонӣ озод мегарданд ва ин барои аз синф ба синф гузаронидан ва хатми муассисаи таълимӣ монеъ шуда наметавонад.

68. Хонандагони синфи як дар синфашон такроран монанда намешаванд.

69. Азхудкунии барномаҳои таълимии таҳсилоти ибтидоӣ, умумии асосӣ ва миёнаи умумӣ бо аттестатсияи хатӣ анҷом меёбад. Аттестатсияи аз синф ба синф гузаронидан ва хатми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ дар асоси Дастурамали аз аттестатсия гузаронидани хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ҳайати мушовараи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ кардааст, гузаронида мешавад.

70. Агар хонанда аз фанне, ки ба аттестатсия дохил карда шудааст, баҳси солони ғайриқаноатбахш дошта бошанд, ба аттестатсияи ҳамон фан роҳ дода нашуда, ба аттестатсияи такрорӣ тобистона монанда мешавад ва баъди ислоҳи баҳои солони ва супоридани аттестатсияи такрорӣ ба синфи дигар гузаронида мешавад.

71. Аттестатсияи такрорӣ хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ дар моҳи август бо қарори раёсат ва шуъбаҳои маориф муқаррар ва гузаронида мешавад.

72. Оид ба аттестатсияи такрорӣ ва ислоҳи баҳои солони санади тасдиқкунанда тартиб дода шуда, санади мазкур дар ҷузвони аттестатсионии синф ва нусхаи он дар парвандаи шахсии хонанда нигоҳ дошта мешавад.

73. Хонандагони синфи 11 (12), агар аз фанне, ки ба аттестатсия дохил карда шудааст, баҳои солони ғайриқаноатбахш дошта бошанд, ба аттестатсияи ҳамон фан роҳ дода намешаванд. Ҳамчунин, дар сурати аз аттестатсия баҳои ғайриқаноатбахш гирифтани ва ё доштани баҳои ғайриқаноатбахш аз ягон фанни таълимӣ ба онҳо дар бораи шунидани курси таҳсилоти миёнаи умумӣ бо нишон додани баҳои ҳамаи фанҳои таълимӣ маълумотнома (справка) дода мешавад. Онҳо метавонанд дар муҳлати 3 сол (адои хизмат дар сафи Қувваҳои мусаллаҳи Тоҷикистон ба ин муҳлат дохил намешавад) дар ҳамон муассисаи таълимии, ки таҳсил кардаанд, аз аттестатсия гузаранд. Пас аз сипарӣ шудани муҳлати муқарраргардида танҳо бо иҷозати Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон (баъди пешниҳоди аризаи шахсӣ, маълумотнома аз муассисаи таҳсилоти умумӣ, ҷамъбасти баҳои

нимсолаш 1, 2 ва солони, қарори Шурои педагогӣ оид ба роҳ додан ба аттестатсияи хатм ва фармоиши директори муассисаи таълимӣ оид ба роҳ додан ба аттестатсияи хатм) роҳ дода мешавад. Таҳсили тақрири хонандагон дар синфи 11 (дар шакли рӯзона) иҷозат дода намешавад (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187).

74. Хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ (ба истиснои хонандагони синфи як), ки 40 рӯз ва зиёда аз он пай дар пай ба дарсҳо бесабаб иштирок накардаанд, дар синфашон тақриран монанда мешаванд.

75. Масъалаи аз синф ба синф гузаронидан ва ба аттестатсия роҳ додани хонандагонро, ки то 80 рӯз бо сабаби беморӣ ба дарсҳо иштирок накардаанд, дар сурати пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳои тасдиқунанда (хулосаи Комиссияи машваратӣ-тиббӣ) Шурои педагогии муассисаи таълимӣ баррасӣ менамояд.

76. Дар сурати ба ҷойи дигар кӯчида рафтани хонанда, ба ӯ ҳуқуқ дода мешавад, ки бо пешниҳоди ҳуҷҷатҳои дахлдор бо роҳхати раёсат ва шуъбаҳои маорифи шаҳр (ноҳия) дар муассисаи таълимии ҷойи нави истиқоматиаш аз аттестатсия гузарад.

77. Ба шахсоне, ки зинаҳои таҳсилоти умумии асосӣ ва миёнаи умумиро дар муассисаи таҳсилоти умумӣ хатм намудаанд, ҳуҷҷатҳои намунаи давлатӣ дар бораи таҳсилот ва ба шахсоне, ки таҳсилоти иловагӣ мегиранд, сертификат дода мешавад.

78. Ба шахсоне, ки зинаи таҳсилоти миёнаи умумиро пурра ба охир нарасонидаанд, маълумотнома ва ба шахсоне, ки таҳсилоти иловагӣ мегиранд, сертификат дода мешавад.

79. Ба хатмкунандагони муассисаи таҳсилоти умумӣ, ки зинаи таҳсилоти умумии асосӣ ва миёнаи умумиро хатм намуда, аз аттестатсияи хатм гузаштаанд, доир ба хатми зинаи марбутаи таҳсилот аттестат бо муҳри нишони давлатидошта дода мешавад.

80. Ба хонандагоне, ки муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумии асосӣ (синфҳои 1-9)-ро бо баҳои «5» (аъло) хатм кардаанд, аттестати аъло дода мешавад.

81. Ба хонандагони ҳама намудҳои муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ, ки синфи 9-ро бо аттестати аъло хатм кардаанд ва ҳангоми таҳсил дар синфҳои 10, 11 (12) бо баҳои «5» (аъло) таҳсил намуда, аттестатсияи хатмро бо баҳои «5» (аъло) супорида, рафтори намунавӣ доранд, ба медали тилло ва аттестат дар бораи хатми таҳсилоти миёнаи умумӣ (аз рӯи гирифтани равияҳо) тибқи Тартиби бо аттестати аълои универсалӣ бо медали тилло ва нуқра, аттестати аълои равиявӣ бо медали тилло ва нуқра мукофотонидани хатмкардагони муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод мешаванд.

82. Ба хонандагони ҳама намудҳои муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ, ки синфи 9-ро бо аттестати аъло хатм кардаанд ва ҳангоми таҳсил дар синфҳои 10, 11 (12) аттестатсияи хатмро бо баҳои «5» (аъло) супорида, рафтори намунавӣ доранд, лекин аз рӯи на бештар аз ду фан баҳои солони «4» (хуб) дошта аз фанҳои дигар баҳои ҷамъбасти «5» (аъло) доранд ва аттестатсияи хатми синфи 11 (12)-ро бо баҳои «5» (аъло) супоридаанд, ба медали нуқра ва аттестат дар бораи таҳсилоти миёнаи умумӣ (аз рӯи равияҳо) тибқи Тартиби бо аттестати аълои универсалӣ бо медали тилло ва нуқра, аттестати аълои равиявӣ бо медали тилло ва нуқра мукофотонидани хатмкардагони муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод мешаванд. Хатмкунандагоне, ки дар омӯзиши як ё зиёда фанни таълимӣ муваффақиятҳои махсус ба даст овардаанд, бо Ифтихорномаи муассисаҳои таҳсилоти умумӣ мукофотонида мешаванд.

83. Хонандагоне, ки аз синф ба синф гузаштаанд ва аз фанҳои таълимӣ ба пешравиҳо ноил гашта, аз ҷамъбасти чорякҳо баҳои аъло доранд, бо Ифтихорномаи «Барои хониши аъло»-и муассисаи таҳсилоти умумӣ қадр карда мешаванд (қарори Ҳукумати ҚТ аз 25.09.2018 № 484).

84. хориҷ карда шуд (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187).

85. Хонандаи ба синни 16-солагӣ расида, ки борҳо талаботи Оинномаи муассисаи таҳсилоти умумӣ ва тартибу қоидаҳои дохилимактабиро вайрон карда, рафтори ношоиста нишон медиҳад, инчунин ба муассиса зарари моддӣ мерасонад, бо қарори Шурои педагогӣ аз муассисаи таълимӣ хориҷ карда мешавад. Хориҷ кардани хонанда аз муассисаи таҳсилоти умумӣ дар ҳолате амалӣ карда мешавад, ки тадбирҳои тарбиявии татбиқшуда натиҷа надода бошанд ва таҳсили минбаъдаи хонандаи мазкур дар муассисаи таълимӣ ба хонандагони дигар таъсири манфӣ расонида, ҳуқуқҳои онҳоро халалдор месозад ва ба фаъолияти муқаррари муассисаи таҳсилоти умумӣ таъсири манфӣ мерасонад. Хориҷ кардани хонандае, ки таҳсилоти умумии асосиро нагирифтааст, баъди огоҳ намудани падару

модар (шахсони онҳоро ивазкунанда) ва розигии комиссия оид ба корҳои ноболиғон ва ҳимояи ҳуқуқи онҳо амалӣ карда мешавад. Аз муассисаи таълимӣ хориҷ кардани кӯдакони ятиму бепарастор бо иҷозати комиссия оид ба корҳои ноболиғон ва мақомоти васоияту парасторӣ амалӣ карда мешавад. Муассисаи таҳсилоти умумӣ вазифадор аст, ки дар муддати 3 рӯз падару модари хонанда (шахсони онҳоро ивазкунанда) ва мақомоти худидоракунии маҳаллиро аз хориҷ кардани хонанда огоҳ намояд. Мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ якҷоя бо падару модари хонандае, ки (шахсони онҳоро ивазкунанда) аз муассисаи таълимӣ хориҷ шудааст, дар муддати як моҳ барои бо ҷойи кор таъмин намудани ноболиғ ва ё барои давом додани таҳсил дар муассисаҳои таълимии дигар чораҳо меандешанд.

86. Тибқи муқаррароти Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар барои маориф» падару модарони хонандагон (шахсони онҳоро ивазкунанда) дорои ҳуқуқҳои зерин мебошанд:

- барои фарзандони ноболиғашон муассисаҳои таълимӣ ва шакли таълимро интихоб намоянд;

- ба мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар соҳаи маориф оид ба масъалаҳои таълиму тарбияи фарзанд муроҷиат намоянд;

- ҳуқуқ ва манфиатҳои фарзандони худро вобаста ба таълиму тарбия дар мақомоти давлатӣ ва суд ҳифз намоянд;

- дар кори мақомоти худидоракунии муассисаи таълимӣ иштирок намоянд;

- барои сифати пасти таълим ва мувофиқ набудани сатҳи таҳсили фарзандон ба стандартҳои давлатии таҳсилот, барномаҳои таълимӣ, ҳангоми муқаррар намудани чунин ҳолат аз тарафи комиссияи босалоҳият, маблағи барои таҳсил супурдаи худро аз муассисаҳои таълимӣ тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон талаб намоянд.

87. Падару модарон (шахсони онҳоро ивазкунанда) уҳдадоранд:

- барои солимии ҷисмонӣ ва равонии фарзанд пайваста ғамхорӣ кунанд, ўро ба муассисаи таълимӣ омода ва барои инкишофи қобилияти вай шароити зарурӣ муҳайё созанд;

- ҳуқуқ ва шаъну шарафи фарзандонро ҳифз намоянд;

- фарзандонро дар рӯҳияи инсондӯстӣ, ватанпарастӣ, нақдорӣ, муносибати эҳтиромона ба оила, забони модарӣ, анъанаҳои миллӣ ва фарҳангии халқи худ ва халқҳои дигар, ҳуқуқ озодиҳои инсон ва шаҳрванд, рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва риояи тарзи ҳаёти солим тарбия намоянд;

- бо раванди таълиму тарбия, мазмуну давомоти таҳсилот ва сатҳи дониши фарзандонашон шинос шаванд;

- ба фарзандон барои гирифтани таҳсилот дар муассисаҳои таълимӣ мусоидат намуда, дар ҳона шароити мусоид муҳайё созанд.

88. Падару модари (шахсони онҳоро ивазкунанда) хонандагон уҳдадоранд, ки бо раванди таълиму тарбия, мазмуну давомоти таҳсилот ва сатҳи дониши фарзандонашон шинос шаванд

89. Ҳуқуқ ва уҳдадориҳои падару модари хонандагон (шахсони онҳоро ивазкунанда), ки дар бандҳои 87-89-и Низомномаи мазкур нишон дода нашудааст, метавонад тариқи шартнома байни муассисаи таълимӣ ва падару модар дар асоси Оинномаи муассисаи таҳсилоти умумӣ ба танзим дароварда шавад.

90. Пурра кардани ҳаёти муассисаи таълимӣ бо омӯзгорон тибқи Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ гардида, дар асоси Оинномаи он ба танзим дароварда мешавад.

91. Ба кори педагогӣ шахсоне, ки дорои таҳсилоти касбии омӯзгорӣ ва ҳуҷҷати дахлдор оид ба тасдиқи талаботи тахассусӣ барои иҷрои вазифаи ишғолнамуда мебошанд, қабул карда мешаванд. Дар муассисаҳои таълимӣ ба фаъолияти педагогӣ шахсони зерин роҳ дода намешаванд:

- бо ҳукми суд фаъолияташон дар муҳлати таъиннамудаи суд манъ шуда бошад;

- фаъолияташон аз рӯи ҳулосаи комиссияи тиббӣ манъ шуда бошад.

91(1). Дар ҳолатҳои истисноӣ ба кори педагогӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумӣ метавонанд донишҷӯёни курсҳои 4-уми ихтисосҳои алоҳида ва курси 5-уми ихтисосҳои ҳамгирои шакли таҳсили рӯзона ва ғоибона (фосилавӣ)-и муассисаҳои таҳсилоти олии

касбии дорои равияи омӯзгорӣ бо тартиби муқаррарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи маориф қабул карда шаванд (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187).

92. Муносибати меҳнати корманд бо муассисаи таҳсилоти умумӣ дар асоси шартномаи (қарордоди) меҳнатӣ, тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба меҳнат ба низом дароварда мешавад.

93. Омӯзгорон ҳуқуқ доранд:

- шаклу усулҳои самарабахши таълимиро интихоб ва татбиқ кунанд;
- ташаббус ва таҷрибаи пешқадами худро дар амал татбиқ намоянд;
- шаъну шарафи касбии худро ҳифз намоянд;
- тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ихтиёри аз аттестатсия гузаранд;
- дар кори худидоракунии муассисаи таълимӣ иштирок намоянд;
- барои мутолиа ва рушди маҳорати касбии худ шароит муҳайё намоянд;
- ҷиҳати таҳким бахшидани фаъолияти касбӣ тақмили ихтисос ва бозомӯзии худро ба роҳ монанд;
- барои тақмили маҳорати касбӣ бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рухсатии эҷодӣ истифода намоянд.

94. Омӯзгорон уҳдадоранд:

- оиннома, қоидаҳои тартиботи дохилии муассисаи таълимиро риоя намоянд;
- сатҳи дониш, ҷаҳонбинӣ, маҳорат ва малакаи касбии худро тақмил диҳанд;
- азхудкунии барномаҳои таълимию илмиро дар асоси стандартҳои давлатии таҳсилот аз таълимгирандагон талаб намоянд;
- дарсҳои назариявӣ, амалӣ, таҷрибавӣ, истеҳсолӣ ва дигар намуди дарсҳо ва машғулиятҳоеро, ки барномаҳои таълимӣ ва қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намудаанд, дар сатҳи баланди касбӣ гузаронида, аз усулҳои фаъоли таълим истифода баранд, бесабаб аз фаъолияти омӯзгорӣ худро дар канор нагиранд;
- аз доираи мавзӯе, ки барномаи таълимӣ муқаррар намудааст, берун набароянд;
- дар вақти дарс аз телефони мобилӣ истифода набаранд;
- вобаста ба имконият дарсҳои кушод ташкил карда, падару модарони (шахсони онҳоро ивазкунандаи) хонандагонро барои шинос шудан бо маҳорати касбии худ ҷалб намоянд;
- меъёрҳои санҷиш ва баҳогузорию ба дониши хонандагон дар раванди дарс қатъӣ риоя намоянд;
- ашъи таълимӣ, таҷҳизот ва маводи таълимиро ҳифз карда, таълимгирандагонро дар ҳамин рӯҳия тарбия намоянд;
- бо мақсади тақмили маҳорати касбӣ ҳар 5 сол аз тақмили ихтисос гузаранд;
- меъёрҳои забони давлатиро донанд ва риоя намоянд;
- аз тарғиби ғояҳои бегона ва ташвиқи ҳар гуна масъалаҳое, ки аз доираи мавзӯи дарс берун аст, худдорӣ намоянд;
- дар раванди фаъолияти касбии худ аз таҷрибаи пешқадам истифода намуда, ба таълифи мақолаҳои илмӣ, назариявӣ ва методӣ ҷиддӣ муносибат намоянд;
- вобаста ба қобилият китобҳои дарсӣ, маводи методиву назариявӣ ва дастурҳои методӣ таҳия намоянд;
- маводи нави илмӣ, таълимӣ, методӣ, рӯзномаву маҷалла, китобҳои бадеӣ, оммавӣ, илмӣ ва назариявиро пайваستا мутолиа намоянд;
- барои дар олимпиадаҳо ва озмунҳои ноҳиявӣ, шаҳрӣ, вилоятӣ, ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ иштирок намудани хонандагон саъю талош намоянд;
- қобилияти зеҳнӣ, илмӣ, таҳқиқотӣ, ихтироъкории хонандагонро муайян намуда, барои инкишофи онҳо мусоидат намоянд;
- барои рушди камолоти хонандагон шароит фароҳам оваранд;
- услуби коргузорию истифодаи технологияҳои нави иттилоотиву коммуникатсиониро омӯзанд ва хонандагонро ба омӯзиши онҳо ташвиқ намоянд;
- аттестатсияи ҷорӣ, аз синф ба синф гузаронидан ва хатмиро дар доираи талаботе, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намудааст, ташкил намуда, ба дониши хонандагони баҳои воқеӣ гузаранд;
- хонандагонро дар рӯҳияи эҳтироми падару модар (шахсони онҳоро ивазкунанда), ҳамсолон, насли калонсол, арзишҳои фарҳангию миллӣ, таърихӣ ва рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон тарбия кунанд;
- оид ба ҳолатҳои аз ҷониби хонандагон ҳалалдор шудани тартиботи дохилии муассисаи таълимӣ, ба дарсҳо бе тайёри омадан ва напӯшидани сару либоси тавсиявӣ,

маъмурияти муассисаи таълимӣ ва падару модаронашонро (шахсони онҳоро ивазкунандаро) сари вақт хаттӣ ё шифоҳӣ огоҳ намоянд.

95. Ҳуқуқ, уҳдадорӣ ва вазифаҳои дигари омӯзгорону кормандони муассисаи таҳсилоти умумӣ мутобиқи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Оинномаи муассисаи таҳсилоти умумӣ муайян карда мешавад.

96. Ҳаҷми сарбории таълимӣ (кори педагогӣ) барои омӯзгорон бо назардошти миқдори соатҳои нақшаҳои таълимӣ ва барномаҳои фаннӣ, таъминоти кадрӣ ва шароитҳои дигари корӣ дар муассисаи таълимии мазкур муқаррар карда мешавад. Ҳаҷми сарбории таълимӣ ба кормандони педагогӣ аз рӯи як воҳиди корӣ (ставка) муқаррар карда мешавад. Дар сурати нарасидани кадрҳои педагогӣ мувофиқи қобилияти омӯзгор то 1,5-2 воҳиди корӣ (ставка) сарборӣ додан мумкин аст. Барои директори муассисаи таълимӣ дар як ҳафта 12 соати дарсӣ ва ба муовинони директор то 16 соати дарсӣ иҷозат дода мешавад. Сарбории таълимии аз як воҳиди корӣ (ставка) кам танҳо бо розигии хаттии корманд муқаррар карда мешавад. Сарбории дар аввали сол ба корманди педагогӣ муқарраршуда дар давоми сол аз тарафи маъмурият, ба истиснои ҳолатҳои каму зиёд шудани соатҳо дар нақша ва барномаҳои таълимӣ ва ихтисор шудани синфхонаҳо каму зиёд карда намешавад. Вобаста ба миқдори соатҳои дар нақшаи таълимӣ пешбинишуда, сарбории таълимии корманди педагогӣ метавонад дар нимсолаи якум ва дуҷуми таҳсил тағйир дода шавад. Ҳангоми муайян намудани сарбории таълимии корманди педагогӣ дар соли нави таҳсил ба омӯзгорон ва кормандони педагогӣ, ки муассисаи таълимии мазкур барояшон ҷойи кори асосӣ ба ҳисоб меравад, миқдори соат ва бартариҳои таълими фанни тахассусӣ дар синфҳо нигоҳ дошта мешавад. Ба зиммаи корманди педагогӣ дар муассисаи таҳсилоти умумӣ бо фармоиши директор вазифаи роҳбари синф гузошта мешавад (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187).

97. Кормандони муассисаи таҳсилоти умумӣ бояд ба талаботи тахассусии ин муассиса мутобиқ бошанд ва вазифадоранд, ки тибқи Оинномаи муассисаи таълимии мазкур фаъолият намоянд.

5. Идоракунии муассисаи таҳсилоти умумӣ

98. Идоракунии муассисаи таҳсилоти умумӣ мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва Оинномаи муассисаи таҳсилоти умумӣ, ки дар асоси Низомномаи мазкур таҳия мешавад, амалӣ мегардад. Дар ҳолати мақомоти ваколатдор дар соҳаи маориф ба ҷараёни таълиму тарбия, хоҷагидорӣ ва дигар фаъолияти муассисаи таълимӣ танҳо дар мавридҳои пешбиникардаи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода мешавад.

99. Шаклҳои худидоракунии татбиқшаванда дар фаъолияти муассисаи таълимӣ, Шурои педагогӣ, Шурои сарпарастон, маҷлиси умумӣ, Шурои ҷамъиятӣ, кумитаи хонандагон ва ассотсиатсияи волидон ва омӯзгорон мебошанд. Шуруҳои ҷамъиятӣ ба худидоракунии муассисаи таълимӣ кӯмак мерасонанд. Тартиби интихоби мақомоти худидоракунии муассисаи таҳсилоти умумӣ ва салоҳияти онҳо дар Оинномаи муассисаи таълимӣ муайян карда мешавад. Шурои педагогӣ мақоми олии муассисаи таълимӣ ба ҳисоб рафта, ҷаласаи худро дар 2 моҳ як маротиба мегузаронад. Ҳангоми зарурат дар муассисаи таълимӣ ҷаласаи ғайринавбатии Шурои педагогӣ гузаронида мешавад. Фаъолияти Шурои педагогӣ дар Низомномаи он муайян карда мешавад.

100. Роҳбарии бевоситаи муассисаи таҳсилоти умумиро директор амалӣ мегардонад. Директори муассисаи таҳсилоти умумии мақоми ҷумҳуриявирошта аз тарафи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон ва директори муассисаи таҳсилоти умумии шаҳру ноҳияҳо аз тарафи мақоми маҳаллии идоракунии маориф ба вазифа таъин ва аз вазифа озод карда мешаванд. Ба директори муассисаи таълимӣ, ба ғайр аз роҳбарии корҳои методӣ ишғоли дигар вазифаи роҳбарикунанда дар дохили муассиса ё берун аз он манъ аст.

101. Директори муассисаи таҳсилоти умумӣ тибқи шартнома ба муҳлати 5 сол (вале на зиёда аз 2 муҳлат дар як муассиса) ба вазифа таъин карда мешавад. Таъин намудани директори муассисаи таҳсилоти умумӣ, ҷойивазкунӣ (ротатсия) ва аз вазифа озод намудани ӯ тибқи Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187).

102. Директори муассисаи таҳсилоти умумӣ бояд:

- таҳсилоти олии касбии омӯзгорӣ ва собиқаи кори омӯзгории на кам аз 7-сола дошта бошад;

- санадҳои меъёрии ҳуқуқии асосии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар соҳаи маориф ва раваншиносӣ донанд;
 - масъалаҳои ҳуқуқ ва вазифаҳои ниҳодҳои давлатӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятиро оид ба масъалаҳои таҳсилоти умумӣ дарк намояд;
 - масъалаҳои менеҷмент ва маблағгузорӣ дар соҳаи маорифро донанд.
103. Директори муассисаи таълимӣ дар назди давлат, ҷамъият, падару модарон (шахсони онҳоро ивазкунанда), муассис ва хонандагон барои ташкил ва сифати корҳои таълиму тарбия, натиҷаҳои ниҳоии он, гирифтани донишу малака, маҳорати хонандагон, сатҳи тарбияи онҳо, нигоҳ доштани саломатӣ, инкишофи ҷисмонии хонандагон ва ҳолати молиявӣ хоҷагии муассисаи таълимӣ ва иҷрои вазифаҳои зерин ҷавобгар мебошад:
- риоя ва татбиқ намудани Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи таҳсилоти умумӣ;
 - дар якҷоягӣ бо Шурои педагогӣ ва дар мувофиқа бо мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар соҳаи маорифи шаҳр, ноҳия муайян кардани самтҳои асосии рушди муассисаи таҳсилоти умумӣ;
 - ба қор қабул намудани кормандони педагогӣ ва техникаи муассисаи таҳсилоти умумӣ ва роҳбарӣ намудан ба Шурои педагогӣ;
 - мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», қонунгузорӣ оид ба меҳнат, қоидаҳои дохилии тартиботи меҳнатӣ, Низомномаи мазкур ва Оинномаи муассисаи таълимӣ муайян кардани доираи вазифаҳои хизмати кормандон;
 - дар якҷоягӣ бо коллективи омӯзгорон амалӣ намудани Нақшаи кори солонаи муассисаи таҳсилоти умумӣ, ки бо мақомоти ваколатдори соҳаи маорифи шаҳр, ноҳия мувофиқа карда шудааст;
 - фароҳам овардани шароит барои фаъолияти самарабахши омӯзгорон (амалӣ гардонидани ташаббус ва паҳн намудани таҷрибаҳои нав, интиҳоби озоди усул ва роҳҳои таълим), тибқи Қоидаҳои аз аттестасия гузаронидани кормандони идора ва шуъбаҳои маориф, муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, томактабӣ ва таҳсилоти иловагии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз аттестатсия гузаронидани кормандон;
 - мусоидати ҷамаҷониба ба кормандони педагогӣ барои дастгирии ҳуқуқҳои онҳо, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва қарорҳои мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ пешбинӣ шудааст;
 - риояи қатъии қонунгузории амалкунанда, таъмини истифодабарии сарфакоронаи маблағҳои буҷетӣ ва маблағҳои аз дигар манбаъҳо воридшуда;
 - ба мансаб таъин ва озод намудани муовинони худ дар мувофиқа бо мақомоти ваколатдори соҳаи маорифи шаҳр, ноҳия (қарори Ҳукумати ҶТ аз 28.03.2024 № 187);
 - пешниҳоди ҳисобот ба мақомоти дахлдор оид ба фаъолияти муассисаи таълимӣ ва истифодаи мақсадноки маблағҳои буҷетии ҷудошуда.
104. Бо мақсади инкишофи тақмили ҷараёни таълиму тарбия, тақмили ихтисоси омӯзгорон, мураббӣён, омӯхтан ва паҳн намудани таҷрибаи пешқадами педагогӣ дар муассисаҳои таълимӣ Шуроҳои методӣ таъсис мешаванд, ки вазифаҳои хизмати онҳо дар Низомномаи онҳо инъикос меёбанд.
105. Директори муассисаи таҳсилоти умумии ғайридавлатӣ (хусусӣ) дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи Муассис (муассисон) таъин гардида, ҳуқуқ, ҳуқуқ, уҳдадорӣ ва вазифаҳои вай дар асоси Низомномаи намунавии муассисаҳои таҳсилоти умумии ғайридавлатӣ муайян карда мешавад.
- 6. Молу мулк ва воситаҳои муассисаҳои таҳсилоти умумӣ**
106. Мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон Муассис бо мақсади таъмин намудани фаъолияти оинномавӣ ба муассисаи таълимӣ бинову иншоот, таҷҳизот ва дигар молу мулки зарурро вобаста менамояд. Қитъаи замин ба муассисаҳои таълимӣ барои истифодаи бемуҳлат бо тартиби муқаррарнамудаи Кодекси замини Ҷумҳурии Тоҷикистон дода мешавад. Истифодаи қитъаи замини муассисаҳои таълимӣ хилофи таъиноти он манъ аст. Дар қитъаи замини барои муассисаи таълимӣ ҷудогардида сохтани дигар бино ва иншооти ғайрисоҳавӣ иҷозат дода намешавад. Гирифтани қитъаи замини ба муассисаи таҳсилоти умумӣ додашуда тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мегардад.
107. Ҷамаи намудҳои молу мулки муассисаи таҳсилоти умумӣ ва мақсади истифодаи онҳо дар оинномаи он зикр карда мешавад. Молу мулкero, ки қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба муассисаи таҳсилоти умумӣ вобаста намудааст, рӯёнидан ва бар хилофи

вазифаҳои асосӣ истифода бурдан мумкин нест. Бинои муассисаи таҳсилоти умумӣ ба муассисаи дигари ғайритаълимӣ табдил дода намешавад.

108. Фаъолияти муассисаи таҳсилоти умумӣ аз тарафи муассис маблағгузорӣ карда мешавад.

109. Манбаи ташкили амвол ва захираҳои молиявии муассисаи таҳсилоти умумӣ, ки қонунгузорӣ манъ накардааст, аз инҳо иборат аст:

- маблағҳои буҷети давлатӣ;
- маблағҳои корхонаю ташкилотҳо ва сарпарастон;
- хориҷ карда шуд (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187);
- аз ҳисоби эҳсонкориҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ (қарори Ҳукумати ҚТ аз 28.03.2024 № 187);

- аз ҳисоби хизматрасонии иловагии таҳсилот;
- аз ҳисоби даромади маводи ба фурӯш баровардашуда;
- аз ҳисоби манбаъҳои дигаре, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон манъ накардааст.

Хизматрасонии музнок набояд бар ивази фаъолияти аз маблағҳои буҷет пардохташаванда сурат гирад.

110. Маблағгузори муассисаи таълимӣ дар асоси меъёрҳои маблағгузори давлатии сарикасӣ ва маҳаллӣ сурат мегирад. Барои муассисаҳои таълимии хонандагонан аз меъёр ками деҳот муайян кардани меъёри маблағгузорӣ новобаста аз шумораи хонандагон ба назар гирифта мешавад. Ба муассисаи таҳсилоти умумӣ ҷалб кардани маблағҳои иловагӣ барои кам шудани меъёри маблағгузорӣ аз буҷети Муассис сабаб шуда наметавонад.

111. Маблағҳои пулии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, ки аз буҷет маблағгузорӣ карда мешавад, ба суратҳисоби хазинадори маҳаллӣ гузаронида шуда, дар он нигоҳ дошта мешаванд.

112. Қоидаҳои пешбарии ҳисоботи муҳосиботӣ дар муассисаи таълимӣ дар асоси қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал бароварда мешавад.

113. Мувофиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» дар муассисаи таҳсилоти умумӣ барои дар мавридҳои зарурӣ ба хонандагони оилаҳои камбизоат расонидани ёрии моддӣ фонди таълим таъсис дода мешавад. Фонди таълим аз ҳисоби маблағҳои хайриявии корхонаю муассисаҳо, ташкилоти иттифоқҳои касаба ва дигар манбаъҳо таъсис меёбад. Фонди таълим барои хӯроки бепули имтиёзнок, таъмини хонандагони эҳтиёҷманд бо китобҳои дарсӣ, сару либос, пойафзол ва дигар намуди ёрии моддӣ сарф мешавад.

114. Пардохти музди меҳнати кормандони муассисаҳои таълимии давлатӣ мутобиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат мегирад. Пардохти музди меҳнати кормандони муассисаи таълимии ғайридавлатиро Муассис муайян мекунад. Муассисаҳои таълимӣ дар доираи маблағҳои барои музди меҳнат ҷудокардашуда метавонанд музди меҳнatro мутобиқи меъёрҳои амалкунанда, аз рӯи натиҷаи ниҳии кори ҳар як омӯзгор, ҳамчунин ба миқдори маоши хидматӣ (ставка) ва мукофотпулии меҳнатӣ, иловапулӣ муқаррар намоянд. Чунин иловапулиҳоро мутобиқи меъёрҳои мавҷудаи музди меҳнат барои маҳорати касбӣ, самарнокии кор, комёбиҳо дар меҳнат, иҷрои корҳои махсусан муҳим, тақмили ихтисос, мукофотпулӣ ва корхое, ки қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян кардааст, истифода бурдан мумкин аст.

115. Муассисаи таълимӣ сохти идоракунӣ ва воҳидҳои кории худро дар мувофиқа бо Муассис муайян менамояд.

7. Робитаҳои хориҷӣ

116. Муассисаи таҳсилоти умумӣ мутобиқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо пас аз мувофиқа бо Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи тартиби муқарраргардида метавонад бо муассиса ва ташкилотҳои хориҷӣ робитаҳои ҳамкорӣ дошта бошад.

8. Барҳамдиҳӣ ва аз нав таъсис додани муассисаи таҳсилоти умумӣ

117. Барҳамдиҳӣ ва аз нав таъсис додани муассисаи таҳсилоти умумӣ тибқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад.

118. Дар сурати барҳамдиҳии муассисаи таҳсилоти умумӣ мақомоти дахлдори давлатӣ бо тартиби муқарраргардида гузаронидани хонандагонро мувофиқи хоҳиши онҳо ба дигар муассисаҳои таълимии мувофиқ таъмин менамоянд.

ДАЪВАТ

ТАРҒИБИ ОБУНА

Муштариёни азиз!

Оё медонед?

Муҳтавои маҷаллаи «Маорифи Тоҷикистон» дархӯри фаъолияти тамоми муассисаҳои соҳаи илму маориф ва онҳоест, ки дар роҳбарӣ, касбият, усули кор дар таълим, тарбия, рушди истеъдод, тақмили ихтисос, таҳсилоти иловагӣ, назорати дохилимактабӣ, робита бо оила ва ҷомеа, иттиҳодияҳои методӣ ва дахҳо паҳлуҳои дигари илму маориф ба маслиҳат ниёз доранд, таҷрибаи худро муаррифӣ кардан мехоҳанд ва ҳадафашон як аст:

ШИНОХТАНИ МАҚОМИ МАОРИФ ЧУН ОМИЛИ АМНИЯТИ МИЛЛӢ

Вақте маҷаллаи моро ба даст гирифтед, ба саҳифаҳои он ҷиддӣ назар кардед, андеша, пешниҳод, таҳлил, фикри бикре дар робита ба муҳтавои он манзури алоқамандон гардондед, ҳатман интизор бошед:

- маорифи кишвар рушд мекунад;
- сифати таҳсилот боло меравад;
- сатҳи касбияти омӯзгор беҳтар мегардад;
- идеологияи миллӣ шакли комил мегирад;
- маърифати ҷомеа тақмил меёбад...

Пас, биштобед, то аз манфиатҳои маҳаллаи «Маорифи Тоҷикистон» баҳра баред. Обуна шудан ба маҷалла шарти муҳимми расидан ба ҳадафҳост.

Нархи солонаи обуна барои соли 2024 дар идора (ё тариқи суратҳисоб) 170 сомонӣ бо назардошти хизматрасонист.

«Маорифи Тоҷикистон» аз шумо ва барои шумост!

